

Телефонен разговор

Хазайката: – Мария, някой те търси по телефона. Ела се обади!

Мария: – Кой ме търси?

Хазайката: – Някакво момче. Сигурно е чужденец, защото говори с акцент.

Мария: – Не познавам друг чужденец освен Георгиос.

Хазайката: – Може би е той...

Мария: – Ало, кой е? Георгиос, здравей!

Георгиос: – Здравей, Мария! Къде беше вчера? Търсих те следобяд, но никой не се обади.

Мария: – Вчера ходихме на Боровец, бяхме цялата компания – Ани, Петър, Майкъл. Звъняхме ти, но никого нямаше у вас.

Георгиос: – Бях си вкъщи до 2 часа. После отидохме с Антонио на кино. Съжалявам, че не дойдох с вас на Боровец. Хубаво ли беше?

Мария: – О, беше чудесно! Разходихме се из центъра, после се качихме на лифта. Направихме много снимки, а Петър и Майкъл караха ски. Обядвахме в един приятен ресторант.

Георгиос: – Кога ще отидем пак, за да видя и аз Боровец?

Мария: – Ще отидем, бъди спокоен! Довечера се събираме у Петър. Заповядай, ела! Мини купи от гастронома една водка! Ще те чакаме.

Запомнете!

ела се обади	никого нямаше	търсих те	качихме се на лифта
някакво момче	съжалявам	звъняхме ти	
може би е той	беше чудесно	мини купи една водка	

Граматика

I. Въпросителни, неопределителни и отрицателни местоимения

а) за лица

Род/число	Въпросителни	Неопределителни	Отрицателни
м. род	кой	някой	никой
ж. род	коя	някоя	никоя
ср. род	кое	някое	никое
мн. число	кои	някои	никои

Винителни и дателни форми на местоименията – мъжки род

Падеж	Въпросителни	Неопределителни	Отрицателни
Им. п.	кой	някой	никой
Вин. п.	кого	някого	никого
Дат. п.	на кого	на някого	на никого
б) за нелица	въпросително	– какво	
		неопределително	– нещо
		отрицателно	– нищо
в) за качествен признак			

Род/число	Въпросителни	Неопределителни	Отрицателни
м. род	какъв	някакъв	никакъв
ж. род	каква	някаква	никаква
ср. род	какво	някакво	никакво
мн. число	какви	някакви	никакви
г) за количество	въпросително	– колко	
		неопределително	– няколко
		отрицателно	– николко
д) наречия			

	Въпросителни	Неопределителни	Отрицателни
място	къде	някъде	никъде
време	кога	някога	никога
начин	как	някак	никак

II. Сложни повелителни конструкции

ЕЛА	се обади	МИНИ	купи	ИДИ	чуй
	кажи		виж		плати
	вземи		попитай		донеси

III. Минало свършено време на някои глаголи

Сегашно време	Минало свършено време	Минало свършено време	Сегашно време
днес	търся	вчера	търсих
сега	разхождам се	преди малко	разходих се
в момента	обядвам	миналата седмица	обядвах
	мия		мих
	живея		живях
	мисля		мислих
	пиша		писах

Окончания на формите за минало свършено време

Единствено число	Множествено число	
	1 л.	2 л.
1 л. мисли -х	1 л. мисли -хме	1 л. мисли -хте
2 л. мисли -	2 л. мисли -хте	2 л. мисли -хте
3 л. мисли -	3 л. мисли -ха	3 л. мисли -ха

IV. Сложно съставно изречение с подчинено обстоятелствено изречение за цел и причина (за да, защото)

- Той е чужденец, защото говори с акцент.
 - Ще отидем пак, за да видиш и ти Боровец.
- Купих си минерална вода, защото съм жаден.
 - Отиваме на пазара, за да си купим плодове.

Упражнения

1 Попълнете празните места с формите на неопределителните местоимения – **някой, някоя, някое, някои**:

Модел: Имам две снимки. Дай едната на **някого**.
 На кого? На **някой** колега.

Имам два учебника. Дай единия на **някого**.
 На кого? На студентка.
 Имам два телефона. Дай единия на **някого**.
 На кого? На приятел.

Имам два кроасана. Дай единия на **някого**.
 На кого? На дете.
 Имам две кафета. Дай едното на **някого**.
 На кого? На момиче.
 Имам два билета. Дай единия на **някого**.
 На кого? На приятелка.
 Имам две бутилки водка. Дай едната на **някого**.
 На кого? На твои познати.
 Имам два сандвича. Дай единия на **някого**.
 На кого? На момче.

Попълнете празните места с формите на въпросителните и на отрицателните местоимения:

Модел: Кой студент те търси? – **Никой**.

1. жена те търси? –
 2. преподавател те търси? –
 3. момиче те търси? –
 4. колеги те търсят? –
 5. момче те търси? –
 6. студентка те търси? –
 7. познати те търсят? –

кой, никой, кое, никое, коя, никоя, кой, никой

Поставете на празните места винителните и дателните форми на неопределителните и отрицателните местоимения от м.р. – **някой, някого, на някого; никой, никого, на никого**:

Модел: Търсиш ли **някого**? – Не, **никого** не търся.

1. Слушаш ли? – Не, не слушам.
 2. Говориш ли с? – Не, с не говоря.
 3. Срещаш ли се с? – Не, с не се срещам.
 4. Звъниш ли на? – Не, на не звъня.
 5. Виждаш ли? – Не, не виждам.
 6. Чакаш ли? – Не, не чакам.
 7. Има ли? – Не, няма.
 8. Идваш ли с? – Не, с не идвам.

4 Попълнете празните места с формите на въпросителните и на неопределителните местоимения – *какъв, каква, какво, какви; някакъв, някаква, някакво, някакви*:

Модел: Чака те **някакъв** човек. – **Какъв** човек? – Не зная **какъв**.

1. Вика те	жена.	–	?	– Не зная
2. Търси те	момиче.	–	?	– Не зная
3. Чака те	студенти.	–	?	– Не зная
4. Търси те	госпожа.	–	?	– Не зная
5. Вика те	момче.	–	?	– Не зная
6. Чака те	човек.	–	?	– Не зная
7. Търсят те	хора.	–	?	– Не зная
8. Чака те	дете.	–	?	– Не зная

5 Попълнете празните места с формите на отрицателните местоимения – *никакъв, никаква, никакво, никакви*:

Модел: Срещаш ли студентите? – Не, **никакви** студенти не срещам.

1. Срещаш ли колеги?	– Не,	колеги не срещам.
2. Виждаш ли детето?	– Не,	дете не виждам.
3. Виждаш ли преподавателката?	– Не,	преподавателка не виждам.
4. Помниш ли лекаря?	– Не,	лекар не помня.
5. Помниш ли момичето?	– Не,	момиче не помня.
6. Срещаш ли момчетата?	– Не,	момчета не срещам.
7. Виждаш ли адвоката?	– Не,	адвокат не виждам.
8. Срещаш ли жената?	– Не,	жена не срещам.

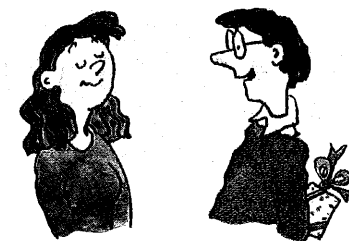
6 Отговорете на въпросите като следвате модела. Използвайте двойките: *нещо – нищо, няколко – николко, някъде – никъде, някога – никога, как – никак, как – някак, колко – няколко*:

Модел: Слушаш ли **нещо**? – Не, **нищо** не слушам.

1. Имаш ли няколко молива?	– Не, нямам	молива.
2. Трябва ли ви нещо?	– Не,	не ни трябва.
3. Колко студенти имате?	– Имаме	студенти.
4. Отиваш ли някъде?	–	не отивам.
5. Никъде ли няма химикалка в стаята?	–	има, но не зная къде точно.
6. Нищо ли не ти трябва?	– Трябва ми	.
7. Как се справяш с лекциите?	–	не се справям.
8. Как да ти помогна?	–	не можеш да ми помогнеш.

Поставете подходящите форми на местоименията:

1. Мария, те търси по телефона.
2. Кой ме търси? – момче.
3. Има ли вкъщи?
4. Видя ли
5. Търсих те, но не се обади.
6. У нас няма
7. Имаш ли монети? Трябва да се обадя на Мария.
8. Каза ли на за нас?
9. Затвори очи! Имам за теб.
10. ми открадна вестника тази сутрин.
11. Прочетох вестника, но не намерих за теб.
12. – Деян те търси по телефона. – Не познавам момче с име Деян.
13. Не разбирам от компютри.
14. – Къде ми сложи книгата? – в кухнята. – не я виждам.
15. – Как се справяш с българския език? – Много ми е трудно.
16. Ще бъда извън града за дни.
17. – пъти си ходил на Боровец? – не съм ходил.
18. Елена, човек те търси на вратата.
19. е програмата ти за деня?
20. Не казвай на за двойката на изпита.
21. е това дете?

Образувайте сложни повелителни конструкции по модела:

Модел: **Мини да купиш** мляко. **Мини купи** мляко.

1. Ела да се обадиш от моя телефон.
2. Иди да видиш какво става.
3. Мини да попиташ каква ѝ е оценката.
4. Ела да седнеш при нас.
5. Вземи да хапнеш нещо.
6. Ела да чуеш какво каза Мария.
7. Иди да платиш наема.
8. Иди да върнеш заема на Стефан.
9. Иди да поръчаш тортата.

9 Образувайте формите за минало свършено време на глаголите:

- Модел: – Вчера те **търсих**.
 – **Търси** ли ме? А Майкъл? – И той те **търси** преди малко.
- Вчера се разходихме.
 – се? А те? – И те се преди малко.
 – Вчера обядвах в ресторант.
 –? А Петър? – И той в ресторант.
- Вчера Мария търси Георгиос.
 – го? А вие? – И ние го преди малко.
 – Вчера тя звъня на Георгиос.
 – му? А ти? – И аз му
- Вчера те отидоха на кино.
 –? А Мария и ти? – И ние
 – Вчера направихте много снимки.
 –? А те? – И те миналата седмица.
- Вчера писахме писма.
 –? А Ани? – И тя писма преди малко.
 – Вчера те караха ски.
 –? А ти? – И аз ски миналата седмица.

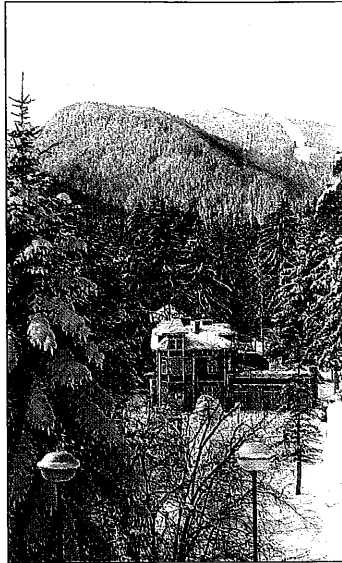
10 Поставете формите на глаголите в минало свършено време:

Модел: Всеки ден ти **се разхождаш** и вчера **се разходи**.

1. Обикновено Мария, Майкъл и Петър **обядват** в ресторант и вчера
2. Ние често **търсим** Георгиос и вчера го
3. Сега аз **живея** при добри хазаи и миналата година при добри хазаи.
4. Ти редовно **пишеш** писма и вчера писмо на приятелката си.
5. Вие често **се разхождате** и вчера из центъра.
6. Георгиос често **ходи** на кино и вчера
7. В момента **мисля** за екскурзията в Боровец и вчера пак за нея.

Отговорете на въпросите по модела:

- Модел: Те **ходят** ли на Боровец? Обикновено **не ходят**.
 Но вчера **ходиха**.
- Георгиос търси ли Мария по телефона? Обикновено не я
 Но вчера я
- Вие ходите ли на Витоша? Обикновено не
 Но вчера
- Ани, Петър и Майкъл звънят ли на Георгиос? Обикновено не му
 Но вчера му
- Георгиос вкъщи ли е? Обикновено не вкъщи.
 Но вчера вкъщи.
- Георгиос и Антонио ходят ли на кино? Обикновено не
 Но вчера
- Георгиос идва ли с вас на Боровец? Обикновено
 Но вчера не
- Разхождате ли се из центъра? Обикновено не се
 Но вчера се
- Ти качваш ли се на лифта? Обикновено не се
 Но вчера
- Правите ли много снимки? Обикновено не
 Но вчера
- Петър и Майкъл карат ли ски? Обикновено не
 Но вчера
- Обядвате ли в ресторант? Обикновено не
 Но вчера
- Те събират ли се у Петър? Обикновено не се
 Но вчера се
- Той купува ли водка? Обикновено не
 Но вчера

12 Образувайте изречения по модела:

Модел: Защо ти е учебникът?

Трябва ми, за да уча. (уча)

Защо ти е речникът?

Трябва ми, една дума. (видя)

Защо са ти ските?

Трябват ми, (спортувам)

Защо ви е чантата?

Трябва ми, продуктите. (сложа)

Защо искаш билета?

Искам го, (вляза)

Защо отиваш на пазара?

Отивам, (пазарувам)

Защо отивате в Боровец?

Отиваме, ски. (карам)

Защо се обаждаш?

Обаждам се, Ани на парти. (поканя)

Защо ходихте в Боровец?

Ходихме, (се разходя)

Защо отидохте на ресторант?

Отидохме, (обядвам)

Защо ходи на кино?

Ходих, филма. (гледам)

13 Образувайте изречения по модела:

Модел: Студент ли е?

Сигурно е студент, защото чете учебник.

1. Преподавател ли е?

Сигурно е преподавател, (нося) книги.

2. Чужденци ли са?

Сигурно са чужденци, (говоря) с акцент.

3. Лекар ли е?

Сигурно е лекар, (имам) слушалка.

Модел: Защо си купи минерална вода?

Купих си минерална вода, защото бях жаден.

1. Защо си купихте сандвичи? Купихме си сандвичи, (съм) гладни.

2. Защо не дойде с нас?

Не дойдох с вас, (отида) с Антонио на кино.

3. Защо правят снимки?

Правят снимки, (искам) да имат спомен от града.

4. Защо карат ски?

Карат ски, (обичам) спорта.

Поставете на празните места съюзните думи за да и защото:

1. Сигурно е чужденец, говори с акцент.
2. Ани и Петър трябва да купят много неща, довечера ще празнуват.
3. Студентите учат български език, разбират лекциите.
4. Георгиос ще купи водка, вечерта ще е на партито у Петър.
5. Търсих те, те поканя на екскурзия до Боровец.
6. Не бях вкъщи, с Антонио отидохме на кино.
7. Ще отидем пак, видиш и ти Боровец.
8. Отидохме на кино, гледаме новия екшън.
9. Обядвахме в един ресторант, нямахме нищо за ядене вкъщи.
10. Влязохме в сладкарницата, пием кафе.
11. Звъняхме ти много, дойдеш с нас на Боровец.

Разбирате ли?

Среща

Мария и Георгиос се срещнаха и влязоха в кафенето. Взеха си по един натурален сок и кафе.

Мария: Какъв филм гледахте вчера с Антонио?

Георгиос: Беше някакъв американски екшън. Отидохме заради Анди Гарсия. Той беше главното ченге. Някакви мафиоти нападнаха една банка, взеха заложници и прибраха парите от касите. Искаха от полицията самолет, за да освободят хората. Но полицията успя да ги хване и т. н. Нищо интересно. Всичко беше по модела на екшъните – лошите губят, а добрите печелят.

Ние сме студенти

Петър е от София и живее в голям апартамент. Родителите му заминаха за няколко дни и вчера той събра приятелите си вкъщи. Дойдоха всички и донесоха водка, бира, кока кола, натурален сок, бонбони. Петър приготви сандвичи и купи пица.

В кухнята бяха Майк и Петър:

Майк: Отдавна ли сте приятели с Ани?

Петър: Не зная дали две години е отдавна.

Майк: Как се запознахте?

Петър: Беше много интересно. Запознахме се на опашката за записване във факултета. Пред мене беше Ани. Стигнахме до секретарката, която записва. Чух я да пита: „Как се казвате?“ и Ани ѝ отговори, че се казва Ани Колева. А, научих името! После на въпроса откъде е, Ани ѝ каза, че е от Варна. Чудесен град, помислих си аз. На следващия въпрос какъв западен език ще учи, Ани каза, че ще учи испански. Веднага реших и аз да уча испански език, за да съм в същата група с Ани. На другия ден в аудиторията, когато тя дойде, аз я поздравих: „Здравей, Ани!“ Тя едва не падна от изненада и ме попита „Откъде знаете името ми?“ Обясних ѝ всичко, много се смяхме и оттогава сме винаги заедно.

Запомнете!

отдавна	обясних ѝ всичко	чудесен град
на опашката за записване	много се смяхме	оттогава
едва не падна от изненада		

Граматика

I. Относителни местоимения

Вид	м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.
За лица и предмети	който	която	което	които
За признаци	какъвто	каквато	каквото	каквито
За количество		колкото		

Забележка: за лица от м.р. вин. падеж: когото.

II. Минало свършено време – образуване и значение

Минал момент	-ох	-ах	-их	-ях	-ех	-х
Вчера	четох	станах	учих	закъснях	взех	пих
Снощи	отидох	казах	отговорих	живях	приех	мих
Преди 10 минути	дойдох	писах	реших	видях	отнех	пях
Тази сутрин	влязох	минах	поздравих	вървах		успях
Преди един ден	донесох	паднах	ходих	вечерях		чух
Миналата седмица	облякох	заминах	работих			
	дадох	чаках	правих			
	ядох	събрах	купих			
		исках				
		обядвах				

Положителна форма

аз влязох	дойдох
ти влезе	дойде
той влезе	дойде
ние влязохме	дойдохме
вие влязохте	дойдохте
те влязоха	дойдоха

Въпросителна форма

дойдох ли?
дойде ли?
дойде ли?
дойдохме ли?
дойдохте ли?
дойдоха ли?

III. Място на кратките винителни и дателни форми на личните местоимения при едновременна употреба

1.	2.	3.	4.
аз	върнах	парите	на Ани
аз	върщам	парите	на Ани
аз	ѝ	ги	върнах/върщам
аз ще	ѝ	ги	върна
върни	ѝ	ги	

IV. Трансформация на пряка в непряка реч на съобщителни и въпросителни изречения с въпросителна дума

Пряка реч

Петър: Как се казвате?
Ани: Казвам се Ани.

Петър: Откъде сте?
Ани: От Варна.

Петър: Кога ще се срещнем?
Ани: Когато искаш.

Непряка реч

Петър попита Ани как се казва.
Тя отговори на Петър, че се казва Ани.

Петър я попита откъде е.
Ани му отговори, че е от Варна.

Петър я попита кога ще се срещнат.
Ани му каза, че когато иска.

Упражнения

1 Попълнете празните места с формите на въпросителните и на относителните местоимения:

Модел: Виждаш ли онзи мъж? – **Кой** мъж?
Мъжът, **който** влиза в библиотеката.

1. Срещаш ли се с онова момиче? – С?

Момичето, с се запозна на курса по испански.

2. Тези хора бяха в магазина вчера. – хора?

Хората, минават покрай нас.

3. Познаваш ли колегите от другата група? – колеги?

Колегите, имат лекции следобед.

4. Знаеш ли това? –?

Това, всички пазят в тайна.

5. Носиш ли онези дънки? – дънки?

Дънките, купихме от Варна.

6. Кога ще ми върнеш книгата? – книга?

Книгата, ти дадох миналата седмица.

7. Обади ли се на онзи студент? – студент?

Студентът, се записа в курса по испански.

кой

който

което

който

кое

който

коя

кой

2 Попълнете празните места с формата на относителното местоимение за лица от м.р. – **когото, на когото**:

Модел: Петър има добър брат. Той много **го** обича.
Петър има добър брат, **когото** много обича.

1. Ани има добър приятел. Тя е винаги заедно с **него**.

2. Ани и Петър имат добър преподавател. Те разговарят често с **него**.

3. Преподавателят има добър студент. Той **му** пише високи оценки.

4. Димитра има добър хазаин, г-н Петров. Тя много **го** уважава.

5. Георгиос има добър баща. Той често получава пари **от него**.

6. Иван и Стефан имат добър дядо. Те често ходят **при него**.

3 Попълнете празните места с формите на относителните местоимения за признак и за количество:

Модел: Какво легло купуваш? – **Каквото** има Петър.

Какъв език ще учиш?

– учи Ани.

Каква специалност ще следваш?

– следва Петър.

Каква шапка искаш?

– има Ани.

Какви обувки искаш?

– има Мая.

Какво перде избираш?

– имаш в хола.

Каква козметика имаш?

– имаш и ти.

Какъв костюм търсиш?

– има Майк.

Модел: Колко листа искаш? – **Колкото** имаш.

Колко тетрадки искаш?

– дадеш.

Колко души покани Петър?

– иска.

Колко лева да ти дам?

– имаш.

Колко парчета пай да изям?

– можеш.

В колко часа да дойда?

– В искаш.

На колко души да кажа?

– На можеш.

каквото

каквато

каквото

каквито

колкото

4 Поставете на празните места формите на относителното местоимение:

1. Купи си шал, искаш.

2. Студентката, срещнах, беше Ани.

3. Получих оценка, заслужавам.

4. Имаш такива приятели, сам си избра.

5. Майкъл има приятел, много обича.

6. Колко кафе мога да пия? – искаш.

7. Вземи си ориз, ти трябва.

8. Петър има родители, заминаха за няколко дни.

9. са родителите, такава е и детето.

10. Георгиос има приятели, с се гордее.

11. Дай имаш на бедните.

5 Попълнете празните места с формите на глаголите в минало свършено време:

- Могел: Заминаха ли родителите на Петър? – Да, **заминаха**.
 А Петър **замина** ли? – Не, той **не замина**.
- Запознаха ли се Петър и Ани? – Да,
 А Майк и ти? – Не,
 Стигнахте ли навреме? – Да,
 А тя? – Не,
 Ани попита ли? – Да,
 А вие? – Не,
 Майк стана ли рано? – Да,
 А те? – Не,
 Петър събра ли приятелите си? – Да,
 А ние? – Не,
 Ти замина ли на Боровец? – Да,
 А Георгиос? – Не,
 Те обядваха ли в ресторант? – Да,
 А ти? – Не,
 Дойдоха ли студентите? – Да,
 А вие? – Не,
 Донесохте ли водка и бира? – Да,
 А ти? – Не,
 Антонио отиде ли на кино? – Да,
 А те? – Не,
 Ние дадохме ли пари? – Да,
 А тя? – Не,
 Петър приготви ли сандвичите? – Да,
 А ние? – Не,
 Те купиха ли пица? – Да,
 А вие? – Не,
 Ани отговори ли на секретарката? – Да,
 А те? – Не,
 Вие научихте ли новината? – Да,
 А Майк? – Не,

- Ти поздрави ли Ани? – Да,
 А тя? – Не,
 Ние обяснихме ли ви всичко? – Да,
 А ти? – Не,
 Ани и Петър смяха ли се? – Да,
 А вие? – Не,
 Мария закъсна ли за срещата? – Да,
 А ти? – Не,
 Те видяха ли Ани? – Да,
 А той? – Не,
 Приеха ли Майкъл за студент? – Да, го.
 А вас ви? – Не,
 Ти купи ли кока-кола? – Да,
 А те? – Не,
 Ани, чу ли? – Да,
 А вие? – Не,
 Мария взе ли изпита? – Да,
 А ти? – Не,
 Всички ли пиха? – Да,
 А те? – Не,

6 **Работете по модела:**

Могел: (чета) Вчера аз **четох**. А **ти четеш** ли?

- (облека) Вчера той палтото си. А ти палтото си?
- (вървя) Вчера ние до университета. А те?
- (мия) Вчера вие колите си. А той?
- (вечерям) Вчера студентите в стола. А вие?
- (реша) Вчера ти да учиш. А тя?
- (работя) Вчера Елена много. А Майк и ти?
- (чакам) Вчера аз пред киното. А те?

Как се запознахте?

7 Поставете глаголите в минало свършено време – положителна и въпросителна форма:

1. Вчера аз (ходя) в Боровец. – А ти в Пампорово?
2. Миналата седмица моето дете (играя) с Весела. – А твоето с Вяра?
3. Преди 3 дни Ани и Петър (срещна) Георгиос и го (поканя) на парти. – А ти (поканя) Майкъл?
4. Онзи ден аз те (видя) пред Народната библиотека. – А ти Добромир?
5. Ние не (тръгна) завчера. – А вие вчера?
6. Вие (купя) пердета. – А те килим?
7. Вчера партито (започна) със закъснение. – Ти (тръгна си) или (остана)?
8. Той не (намеря) паспорта си. – А тя учебника си?
9. Вчера тя (напиша) домашното. – А те го?
10. Часовете по български език (съм) вчера сутринта. – А преподавателката там?

8 Работете по модела:

Модел: Кой даде писмото на Мария?
А ще дадеш ли писмата на Петър?

Аз ѝ го дадох.
Да, ще му ги дам.

Кой донесе пицата на Ани?
А ще донесе ли пиците и на Майк и Георгиос?

Петър
Да,

Кой писа домашното на Антонио?
А ще напишеш ли домашното ми?

Те
Да,

Кой научи името на Ани?
А ще научи ли името и на приятелката ѝ?

Петър
Да,

Кой плати сметката на Иван?
А ще платите ли сметката на момичетата?

Ние
Да,

- Кой изми лицето на детето?
А ще измиеш ли ръцете на момиченцето?
- Кой даде учебника на студентите?
А ще дадеш ли тетрадките на студентката?
- Кой взе книгите ни?
А ще вземат ли книгите на Елена и Дора?

Аз
Да,
Аз
Да,
Те
Да,

Употребете кратките винителни и дателни форми на личните местоимения. Работете по модела.

Модел: Аз дадох парите на Петър.
Аз му ги дадох.

Дадох му ги.

Дай му ги!

Той взе книгата на Соня.

Ние изпратихме писмото на сем. Петрови.

Ти носиш чантата на Самуил.

Вие изпратихте пощенския запис на мене и на Петър.

Майк и Петър подариха цветята на Ани.

Студентите купиха бонбоните на преподавателката.

Тя ми донесе чантата.

Как се запознахте?

10 Трансформирайте пряката реч в непряка в минал план, като работите по модела:

Модел: Секретарката пита Ани: „Как се казвате?“
Секретарката попита Ани как се казва.
Секретарката я попита как се казва.

Ани отговаря на секретарката: „Казвам се Ани Колева.“
Ани отговори на секретарката, че се казва Ани Колева.
Ани ѝ отговори, че се казва Ани Колева.

Секретарката пита Ани: „Откъде сте?“

Ани казва на секретарката: „Аз съм от Варна“.

Секретарката пита Ани: „Какъв западен език ще учите?“

Ани отговаря на секретарката: „Ще уча испански език“.

Ани пита Петър: „Откъде знаете името ми?“

Петър казва на Ани: „Зная го от секретарката“.

Петър пита Ани: „Кога ще се видим?“

Ани отговаря на Петър: „Когато искаш“.

Хазайката пита Мария: „Какъв е този студент?“

Мария отговаря на хазайката: „Той е чужденец, от Гърция“.

Хазайката пита Мария: „Как се казва приятеля ти?“

Мария отговаря на хазайката: „Казва се Георгиос“.

Мария пита Георгиос: „Защо ме търсиш?“

Георгиос отговаря на Мария: „Търся те, за да те поканя на кино“.

Трансформирайте диалозите в непряка реч:

В клуб „О, Шипка!“

Димитър: Добър ден! **Дали** е свободно мястото?

Елена: Да, разбира се. Заповядайте!

Димитър: Благодаря. **Как** се казвате?

Елена: Елена.

Димитър: А аз съм Димитър. Много ми е приятно!

Елена: **Какво** работите?

Димитър: Лекар съм. А вие **какво** работите?

Елена: Аз съм архитект и работя в строителна агенция.

Димитър: **Откъде** сте?

Елена: От Пловдив. А вие **откъде** сте?

Димитър: От Велико Търново.

Елена: Много красив град.

Димитър: **Кога** ще се срещнем отново?

Елена: Утре пак ще обядвам тук. Заповядайте и вие!

Б.

Соня: Здравей!

Боян: Здравей, Соня! **Къде** отиваш?

Соня: Отивам на театър с Константин.

Боян: **Коя** постановка ще гледате?

Соня: Пиесата се казва „В очакване на Годо“ от Бекет.

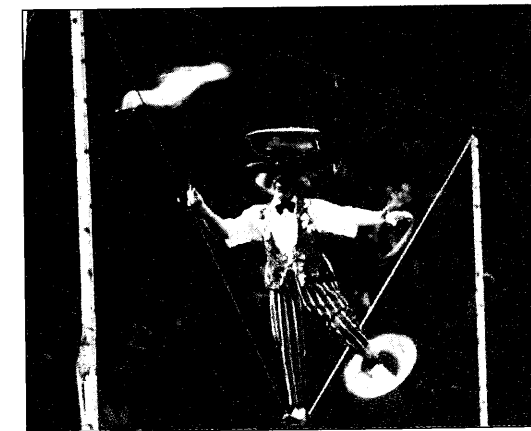
Боян: **Какъв** е този Бекет?

Соня: Французин.

Боян: **До колко часа** е театърът?

Соня: До 9 часа.

Боян: Приятно гледане!

Разбирате ли?

Мария се връща от лекции, а по-малкият ѝ брат Ники я чака с нетърпение:

Ники: Хайде, защо закъсняваш?

Мария: Идвам навреме. Ти закъде бързаш?

Ники: Нали ще ме водиш на цирк.

Мария: Да, но дотогава има още 3 часа. Трябва да си взема душ, да се облека и да се гримирам. А билетите къде са?

Ники: Но аз вчера ти ги дадох и ти ги прибра някъде.

Мария: Даде ми ги, но не помня къде ги сложих. Потърси ги на бюрото ми!

Ники: Чакай! Ето ги. Пак ти ги давам, а ти ги сложи в чантата си, за да не ги търсиш отново... Ех, защо ли не помолих татко да ме заведе!

Майк и Петя бяха в Пловдив. Цял ден обикаляха стария град и правиха снимки. Следоб...

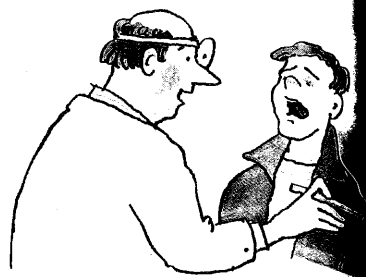
Майк се почувства зле:

Майк: Петя, хайде да си тръгваме за София, много ми е лошо.

Петя: Лошо ли ти е? Какво ти е?

Майк: Студено ми е, боли ме главата, болят ме всички мускули и сигурно имам висока температура.

Петя: Веднага си тръгваме и след като пристигнем в София, ще отидем при моя лекар.

В поликлиниката чакат много хора.

Медицинска сестра: Кой чака за доктор Пеев?

Петя: Ние, двамата.

Медицинска сестра: Добре, заповядайте!

Лекарят: Петя, здравей, болна ли си?

Майк: Аз съм болният, на мене ми е лошо. Мене ме боли главата, студено ми е, боли ме гърлото, болят ме ушите, всичко ме боли.

Лекарят: Сега ще премерим температурата и ще Ви прегледам.

Майк: Имам висока температура. Вижте термометъра – 39 градуса.

Лекарят: Настинали сте, гърлото Ви е зачервено. Пушите ли?

Майк: Понякога, но сега не ми се пуши, не ми се яде, не ми се пие нищо.

Лекарят: Добре, не пушете, но трябва да ядете много плодове и зеленчуци и да пиете топъл чай. Ще Ви напиша рецепта за лекарствата. Няма да вземате антибиотици. Ще Ви дам спрей за гърлото и хапчета за температурата – сутрин и вечер по едно. Пийте фервекс през 4 часа! Купете си и мултивитамици! Елате пак на преглед след дни!

Запомнете!

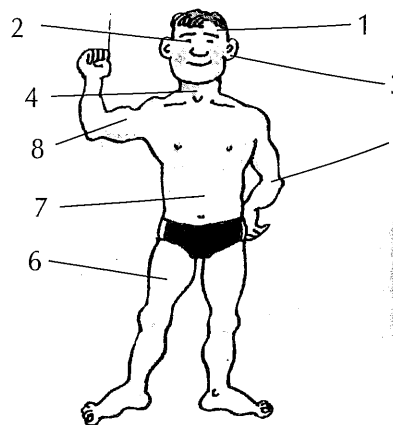
лошо ми е
боли ме главата
болят ме всички мускули
мене ме боли главата
ще ви напиша рецепта

имам висока температура
настинали сте
не ми се пуши
не ми се яде

сутрин и вечер по едно хапче
фервекс през четири часа
елате пак на преглед
не ми се пие нищо

глава – глави
око – очи
ухо – уши
гърло – гърла

ръка – ръце
крак – крака
стомах – стомаси
мускул – мускули

Безлични изречения

а) с винителни лични местоимения

	ме	главата			
	те	гърлото			
БОЛИ	го	стомахът	срам	го	
	я	ухото	страх	я	Е
	го	ръката	яд	го	
	ни	очите		ни	
БОЛЯТ	ви	мускулите		ви	
	ги	краката		ги	
		зъбите			
		гърдите			

б) с дателни лични местоимения

	ме			ми
	те	лошо		ти
	го	зле		му
	я	студено		й
	го	добре		му
	ни	топло		ни
	ви	хладно		ви
	ги	горещо		им

в) възвратни безлични конструкции

Положителна форма

ед.ч.

пие ми се
яде ти се
спи му се
пее й се
учи му се

мн.ч.

пуши ни се
играе ви се
работи им се

Отрицателна форма

не ми се пие
не ти се яде
не му се спи
не й се пее
не му се учи

не ни се пуши
не ви се играе
не им се работи

Удвояване на обекта в българския език

1. Местоименни форми – пълна и кратка форма

Винителен падеж

ед.ч.

мене ме
тебе те
него го
нея я
него го

мн.ч.

нас ни
вас ви
тях ги

Дателен падеж

на мене ми
на тебе ти
на него му
на нея й
на него му

на нас ни
на вас ви
на тях им

2. Съществително име + кратка местоименна форма (удвояване на допълнението)

Майк го боли главата.

Петя я болят зъбите.

Студентите ги е страх от изпита.

На Георгиос му е студено.

На Ани й е трудно.

На студентите им е весело.

Забележка: При удвояване нарицателното съществително, употребено като обект, задължително се членува:

Детето го боли гърлото.

На хората та им стана интересно.

III. Трансформация на пряка в непряка реч на въпросителни изречения с частица ЛИ

Пряка реч

1. Лошо ли ти е?
2. Пушите ли?
3. Имате ли температура?

Непряка реч

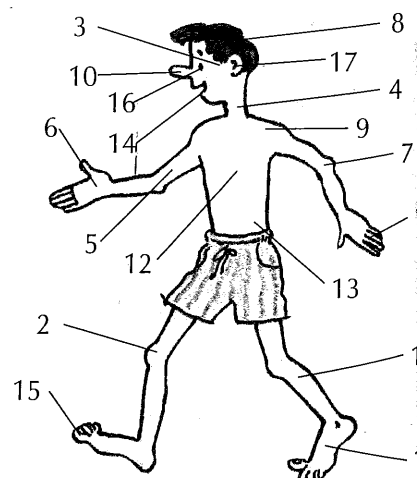
1. Петя го попита лошо ли му е. Петя го попита дали му е лошо.
2. Лекарят го попита пуши ли. Лекарят го попита дали пуши.
3. Той го попита има ли температура. Той го попита дали има температура.

Упражнения

1 А. Срещу наименованието на всяка част от тялото поставете цифрата, която обозначава на картинката съответната част на тялото.

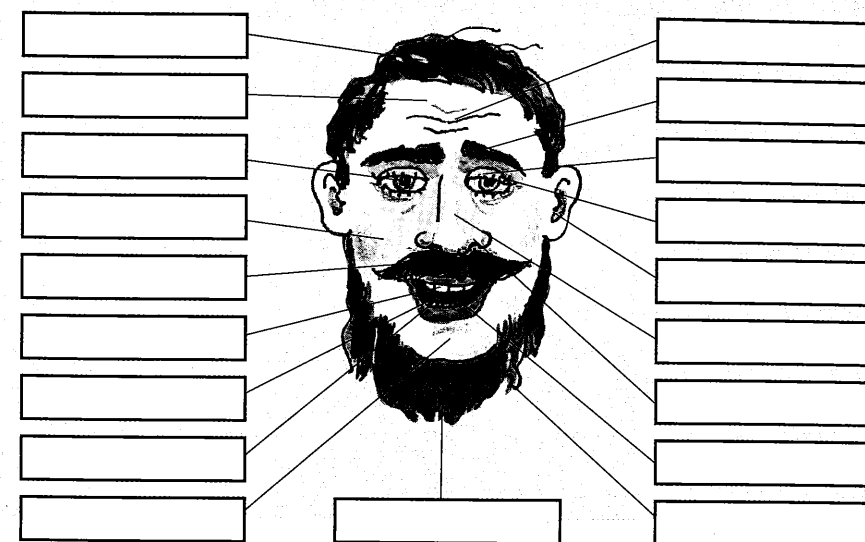
ЧАСТИ НА ТЯЛОТО

... крак, крака	... нос
... коляно, колене	... ходило, -а
... глава	... гърди
... врат	... кръст
... ръка	... устни
... длан	... пръст, -и
... лакът	... око, очи
... коса	... ухо, уши
... рамо, рамене	

B. Впишете върху картинката наименованието на всяка част на главата:

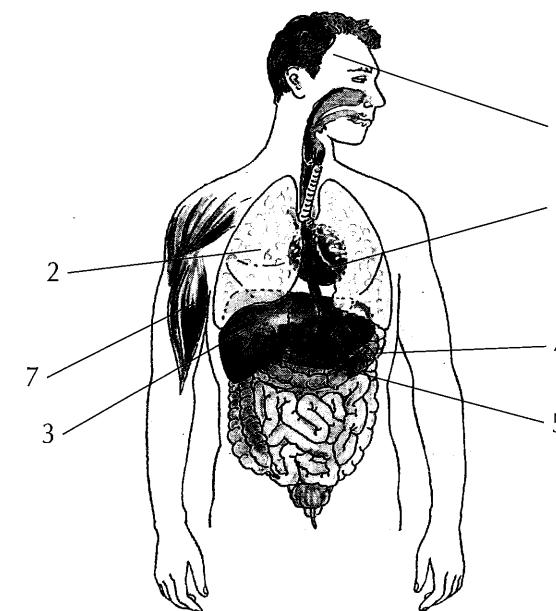
ухо, уши	устна, -и
око, очи	вежда, -и
зъб, -и	мигла, -и
нос	коса
уста	косъм
брадичка	буза, -и
брада	клепач, -и
мустаци	бръчка, -и
чело	ноздра, -и
език	

B. Открийте значението на думите!

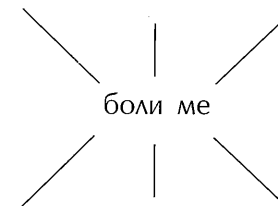
ЧОВЕШКИ ОРГАНИ

1. сърце
2. бял дроб, бели дробове
3. черен дроб
4. стомах
5. бъбрек, бъбреци
6. мозък
7. мускул, -и

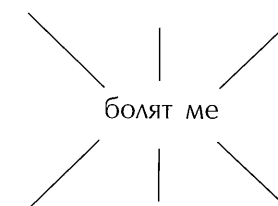

A. Попълнете елипсите с изброените думи, като ги съгласувате със структурите – боли ме, болят ме:

главата

очите

ухото, кракът, ушите, окото, зъбите, ръката, бъбреците, сърцето, коленете, мускулите

Б. Попълнете празните места с глаголите боли/болят и кратките винителни форми на личното местоимение:

Модел: Какво те боли?

Болят ме ушите.

Какво те боли? лакътят.

Какво ме боли? зъбът.

Какво го боли? ръката.

Какво ви боли? краката.

Какво я боли? кръстът.

Какво ни боли? ходилата.

Какво ги боли? коленете.

Какво те боли? ушите.

Какво ме боли? гърдите.

Какво я боли? пръстите.

Какво го боли? вратът.

Какво го боли? бъбреците.

3 Попълнете празните места по модела:

Модел: Как е главата ти?

Още **ме** боли.

(аз) И **мене** ме боли главата.

1. Как е зъбът му?

Още (тя) И зъбът.

2. Как е ръката ѝ?

Още (аз) И ръката.

3. Как са ушите ти?

Още (те) И ушите.

4. Как са краката им?

Още (ние) И краката.

5. Как са раменете ви?

Още (той) И раменете.

6. Как е стомахът ѝ?

Още (ти) И стомахът.

7. Как са ръцете им?

Още (вие) И ръцете.

А. Попълнете празните места с пълните и кратките винителни форми на личното местоимение, като работите по модела:

Модел: Калина не е добре.

Нея я боли коремът.

1. Майк не е добре.

..... вратът.

2. Еми и Димо не са добре.

..... ушите.

3. Аз не съм добре.

..... зъбите.

4. Аз и Димитър не сме добре.

..... бъбреците.

5. Ти не си добре.

..... ръката.

6. Ти и Соня не сте добре.

..... ръцете.

7. Детето не е добре.

..... гърлото.

8. Те не са добре.

..... пръстите.

9. Петя не е добре.

..... гърлото.

Б. Попълнете празните места, като използвате съществителното име в скобите и кратките винителни форми на личните местоимения:

Модел: Майк го боли главата. (Майк)

..... боли гърлото. (Десислава)

..... е страх от ниски оценки. (студенти)

..... боли коремът. (учител)

..... боли главата. (журналист)

..... болят ставите. (Петър и Ани)

А. Съставете безлични изречения с кратките дателни форми на личните местоимения по модела:

Модел: Боли ме гърлото.

Зле ми е.

1. Болят те мускулите.

..... (лошо).

2. Вие имате висока температура.

..... (горещо).

3. Той има треска.

..... (студено).

4. Ние сме здрави.

..... (добре).

5. Ани и Боряна имат температура.

..... (топло).

6. Детето няма одеяло.

..... (хладно).

7. Евгения я боли рамото.

..... (зле).

Б. Напишете безличните изречения с удвоено допълнение, като употребите пълните и кратките дателни форми на личното местоимение:

Модел: (аз) Зле ми е. На мене ми е зле.

- 1. (ти) Лошо
- 2. (вие) Горещо
- 3. (той) Студено

- 4. (ние) Добре
- 5. (те) Топло
- 6. (то) Хладно
- 7. (тя) Зле

Модел: На Ани ѝ е зле.

На нея ѝ е зле.

- На Моника и Камен им е весело.
- На Стоян му е лошо.
- На Зорница ѝ е скучно.
- На мене и на Георгиос ни е трудно.
- На тебе и на Гергана ви е лесно.
- На преподавателката ѝ е добре.

В. Напишете безличните изречения с удвоено допълнение, като употребите съществителни имена в скобите и кратките дателни форми на личното местоимение:

Модел: На лекаря му е трудно.

На е тъжно. (Ани)	На е лесно. (дете)
На е трудно. (студенти)	На е трудно. (Петя)
На е топло. (деца)	На е студено. (преподавател)
На е интересно. (ученик)	На е лошо. (момиче)
На е скучно. (студентка)	На е зле. (Майк)
	На е весело. (приятели)

6 Попълнете празните места с възвратни безлични конструкции по модела:

Модел: Мария иска ли палачинка?

(ям) Да, яде ѝ се.

Не, не ѝ се яде.

- 1. Сем. Иванови са на гости. Те искат ли да пеят?
(пея) Да, Не,
- 2. Вие искате ли да пътувате?
(пътувам) Да, Не,

3. Г-н Петров, искате ли да пушите?

(пуша) Да, Не,

4. Иван иска ли да учи?

(уча) Да, Не,

5. Детето иска ли да играе?

(играя) Да, Не,

6. Вие искате ли да четете?

(чистя) Да, Не,

7. Искате ли да танцувате?

(танцувам) Да, Не,

8. Тя иска ли да спи?

(спя) Да, Не,

9. Майк иска ли да пие?

(пия) Да, Не,

А. Образувайте възвратни безлични конструкции със следните глаголни форми:

излизам + ние	излиза	ни
правя + аз		
ям + ти		
работя + той		
играя + то		
чета + те		
искам + тя		
вървя + то		
пиша + вие		
плача + аз		
мия + ние		
лежа + той		
стоя + вие		
ходя + те		
мълча + тя		
говоря + ние		
живея + аз		
идвам + аз		
строя + той		

СЕ

Б. Напишете пет изречения с избрани от таблицата конструкции:

.....

.....

.....

.....

.....

8 А. Прочетете диалога:

1. Петя: Лошо ли ти е?
2. Соня: Да, лошо ми е.
3. Петя: Боли ли те нещо?
4. Соня: Боли ме главата.
5. Петя: Имаш ли температура?
6. Соня: Да, 39 градуса.
7. Петя: Можеш ли да вървиш?
8. Соня: Не, не мога. Извикай лекар!

Б. Трансформирайте в непряка реч:

1. Петя попита Соня лошо ли ѝ е.	Петя я попита дали ѝ е лошо.
2. Соня отговори на Петя, че ѝ е лошо.	Соня ѝ отговори, че ѝ е лошо.
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

Трансформирайте диалозите в непряка реч:

1.

Вера: Правят ли ти инжекции?

Калин: Да, всеки ден по една инжекция.

Вера: Превързват ли ти ръката?

Калин: Да, с бинт.

Вера: Слагат ли ти мехлем?

Калин: Да, всеки път.

Вера: Ходиш ли на работа?

Калин: Не. Имам болничен лист.

2.

Константин: Ходиш ли на лекар?

Цветелина: Да. Всеки месец.

Константин: Дава ли ти лекарства?

Цветелина: Да, за кръвното налягане
и за кръста.

Константин: Вземаш ли ги редовно?

Цветелина: Да, разбира се. Сутрин и
вечер по едно хапче.

Избирате ли?

Боли ме зъб

След като свършиха лекциите, Ани и Петър отидоха в близкото кафе.

Ани: Какво искаш – чай или кафе?

Петър: Не ми се пие нищо топло, защото от вчера ме боли зъб.

Ани: Беше ли на зъболекар?

Петър: Не, много ме е страх. Ами ако ми извади зъба?

Ани: Трябва да отидеш! Сигурно имаш кариес и докторът първо ще ти сложи лекарство, а после ще направи пломба. Когато има такъв проблем, не трябва да се чака.

ТЕСТ 1

- 1** Отивам на кино. Ти с мене?
а) искаш да дойдеш ли
б) искаш ли да ела
в) иска ли да дойдеш
г) искаш ли да дойдеш
- 2** Много сме гладни. Всички ние
а) искаме да ядат
б) искаме ядем
в) искаме да ядем
г) искаме да ям
- 3** Сутрин Ани пие мляко.
а) топъл
б) топля
в) топло
г) топлата
- 4** Петър е в университета. Ние видяхме.
а) той
б) го
в) ни
г) му
- 5** Продавачът му подаде 2 макарони.
а) пакети
б) пакета
в) пакетове
г) пакетата
- 6** Моля, покажете ми пуловер!
а) това
б) този
в) онова
г) онази
- 7** Следващата седмица подаръци за приятелката ми.
а) купя
б) купих
в) ще купя
г) купувах
- 8** Всеки ден купувам хляб, днес също
а) купя
б) иска да купувам
в) купува
г) искам да купя
- 9** -? - Тебе. Трябва да ти кажа нещо.
а) Чакаш ли на мене?
б) Чакаш ли ме?
в) Мене ме ли чакаш?
г) Мене ли чакаш?
- 10** Иване, кажи на преподавателя, че днес съм болен, но утре на лекции.
а) ще отивам
б) ще идвам
в) ще дойда
г) да дойда
- 11** Тя беше там и той седна близо до
а) я
б) тя
в) ѝ
г) нея
- 12** - Иван облече ли си новия костюм?
а) се го
б) си него
в) си го
г) се него

I. Изберете верния отговор:

- 3** От е тази книга?
а) кое
б) кой
в) кого
г) какъв
- 4** Ани и Мария отидоха у Петър, защото той покани.
а) им
б) ги
в) те
г) на тях
- 5** Кажете ми номера на блока, живееете.
а) в където
б) в когото
в) в която
г) в който
- 6** Петя и аз отидохме на кино. Там видя Иван.
а) нас
б) ни
в) ние
г) ги
- 7** - Кажете на студентите да не идват утре. - Моля, утре!
а) не елате
б) не идете
в) не идвайте
г) не дойдете
- 8** - Върна ли парите на Иван? - Да, върнах
а) го ги
б) му им
в) му го
г) му ги
- 9** - Моля ви, дайте този учебник на Мария! Добре,
а) дадем ѝ го
б) ще го ѝ дам
в) давам му го
г) ще ѝ го дадем
- 10** Той искаше да хубав подарък на Ани.
а) прави
б) направи
в) ще направи
г) направих

• Трансформирайте текста в минал план и в непряка реч:

Димо купува два билета за кино и кани Мария, но тя му отказва. Той тръгва по-рано за киното, за да продаде единия билет. Пред киното вижда Иван:

Димо: Здравей, Иване. Какво правиш тук?

Иван: Здравей, Димо. Чакам Мария, защото ще ходим заедно на кино.

Димо: Много съм изненадан, че Мария ще ходи с тебе на кино.

Иван: Не разбирам защо си изненадан. Мария е хубаво и добро момиче и аз много я харесвам. Затова съм доволен, че тя ще дойде с мене.

Димо: Аз не мисля така, но не искам да ти обяснявам. Оставям те да я чакаш, а аз ще отида до входа да продам един билет.

С красив букет рози Петър чака пред ресторант „България“, а до него на земята има голям пакет. Към него приближава журналистка с микрофон в ръка:

Журналистката: – Извинете, господине, мога ли да Ви задам няколко въпроса? От радиото съм и правя анкета.

Петър: – Да, разбира се, питайте, докато чакам!

Журналистката: – Чий е този пакет? Навярно това е подарък за Вашата приятелка?

Петър: – Познахте. Днес приятелката ми има рожден ден и този подарък е за нея.

Журналистката: – Какво ѝ купихте?

Петър: – Купих ѝ нови кърпки. Нейните са ѝ вече малки и неудобни. Ние, двамата, обичаме да ходим в Зимния дворец да се пързеляме на кърпки.

Журналистката: – Тя ще е много щастлива от такъв хубав подарък като Вашия. А къде ще прекарате вечерта?

Петър: – Ще отидем на ресторант, а утре вечер ще направим голям купон с нашите приятели.

Журналистката: – Моля, разкажете ми за Вашата приятелка.

Петър: – Моята приятелка Ани е най-красивото момиче. Тя е много добра и весела, а в същото време е амбициозна и трудолюбива. Благодарение на нея и аз станах добър студент. Ани е стройна, косата ѝ е дълга и руса, очите ѝ са големи и сини, а лицето ѝ е бяло и нежно. Тя очарова всеки с усмивката си. Освен това Ани е много добра по характер и винаги помага на своите приятели. Много я обичам. А, ето я – идва! Харесва ли Ви?

Запомнете!

Чий е този пакет?
купон с нашите приятели
очарова с усмивката си

обичаме да се пързеляме на кърпки
косата ѝ е дълга
очите ѝ са сини
помага на своите приятели
подарък като вашия

Притежателни местоимения – пълни и кратки форми

		Съгласуващи се пълни форми				Кратки енклитични форми	
		лице	м. р.	ж. р.	ср. р.	мн. ч.	
ед.ч.	1 л.		мой/-ят	моя/-та	мое/-то	мой/-те	ми
	2 л.		твой	твоя	твое	твои	ти
		м. р.	негов	негова	негово	негови	му
мн.ч.	3 л.	ср. р.	неин	нейна	нейно	нейни	ѝ
		ж. р.	наш/-ият	наша	наше	наши	ни
	1 л.		ваш	ваша	ваше	ваши	ви
	2 л.		техен	тяхна	тяхно	техни	им
	3 л.						

Въпросителни местоимения за притежание

м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.
чий?	чия?	чие?	чий?

Възвратни притежателни местоимения

м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.	кратка форма
свой	своя	свое	свои	си

1. Кратките притежателни местоимения стоят след членувани имена:

моливът му	чантата му	детето му	книгите му
ѝ	ѝ	ѝ	ѝ
им	им	им	им

2. Не се членуват роднински имена в единствено число:

баща ми	сестра ми	леля ми	НО – мъжът ми
майка ми	чичо ми	дядо ми	синът ми
брат ми	вуйчо ми	баба ми	

3. В множествено число същите имена се членуват:

бащите ни сестрите им майките ни братята им

4. Кратките форми стоят след първото прилагателно:

Харесвам дългата ѝ руса коса

5. Енклитичната възвратна форма СИ се употребява само в обектни конструкции (същото важи и за пълните възвратни форми):

Сестра ми е студентка. Аз много обичам сестра си.

Правила за употреба на кратките притежателни местоимения

Упражнения

1 А. Опишете външния вид на хората от снимките:

Лусия

Йен

Браун

Джон

Том

Ема

дълга
къса
руса
кестенява
черна
побеляла
права
къдрава
разпусната
вързана

коса

светла
тъмна
мургава

кожа (тен)

тънки
дебели

вежди

сини
зелени
кафяви
пъстри

очи

мустаци
брада
трапчинки
бръчки

афро-
американски
европейски
азиатски

черти

Б. Опишете ваш приятел, колега или роднина!

Попълнете празните места с подходящите местоимения по модела:

Модел: Този учебник твой ли е?

– Да, мой е. Моят учебник е нов.

- 1. Този пакет твой ли е?
- Тази кола твоя ли е?
- Това дете твое ли е?
- Тези книги твои ли са?

- Да, е тежък.
- Да, е нова.
- Да, е малко.
- Да, са интересни.

- 2. Този молив мой ли е?
- Тази чанта моя ли е?
- Това огледало мое ли е?
- Тези кънки мои ли са?

- Да, е остър.
- Да, е по-стара.
- Да, е чисто.
- Да, са нови.

- 3. Този апартамент на Иво ли е?
- Тази лампа на детето ли е?
- Това легло на Майк ли е?
- Тези чанти на момчето ли са?

- Да, е широк.
- Да, е нова.
- Да, е широко.
- Да, са големи.

- 4. Този шал на Мария ли е?
- Тази папка на Елена ли е?
- Това дете на Соня ли е?
- Тези подаръци на Ани ли са?

- Да, е нов.
- Да, е тук.
- Да, е много умно.
- Да, са много хубави.

- 5. Този чадър ваш ли е?
- Тази маса ваша ли е?
- Това легло ваше ли е?
- Тези пари ваши ли са?

- Да, е черен.
- Да, е дървена.
- Да, е широко.
- Да, са много.

- 6. Този пакет наш ли е?
- Тази печка наша ли е?
- Това перде наше ли е?
- Тези моливи наши ли са?

- Да, е голям.
- Да, е стара.
- Да, е червено.
- Да, са сини и жълти.

- 7. Този хол на Соня и Иво ли е?
- Тази кухня на сем. Петрови ли е?
- Това огледало на Мария и Ани ли е?
- Тези анкети на г-н и г-жа Пеневи ли са?

- Да, е по-светъл.
- Да, е удобна.
- Да, е по-чисто.
- Да, са трудни.

3 Употребете пълните притежателни местоимения:

- Модел: – Тази топка **Ваша** ли е? – Не, не е **моя**. Топката е на детето.
 – Значи това е **неговата** топка.
- Това колело на детето ли е? – Не, не е Колелото е на Мария.
 – Значи това е колело.
- Този учебник на Майк ли е? – Не, не е Учебникът е на Димитра.
 – Значи това е учебник.
- Тези кънки на Петър и Мария ли са? – Не, не са Кънките са на Ани.
 – Значи това са кънки.
- Тази тетрадка Ваша ли е? – Не, не е Тетрадката е на Димитра.
 – Значи това е тетрадка.
- Тези пликове на мен и Иван ли са? – Не, не са Пликовете са на Петър и Иво.
 – Значи това са пликове.
- Тази химикалка на Мария ли е? – Не, не е Химикалката е на Майк.
 – Значи това е химикалка.
- Този подарък на журналистката ли е? – Не, не е Подаръкът е на Петър.
 – Значи това е подарък.
- Това дете на Соня и Димитър ли е? – Не, не е Детето е на Иван и Ива.
 – Значи това е дете.
- Тези писма твои и на Елена ли са? – Не, не са Писмата са на момичето и момчето.
 – Значи това са писма.
- Тази чанта на момчето ли е? – Не, не е Чантата е на децата.
 – Значи това е чанта.
- Този плик мой ли е? – Не, не е Пликът е на учителите.
 – Значи това е плик.
- Тази къща твоя ли е? – Не, не е Къщата е на братята ми.
 – Значи това е къща.
- Този ресторант на дядото ли е? – Не, не е Той е на мене и на Юлия.
 – Значи това е ресторант.
- Тези цветя на момичето ли са? – Не, не са Те са на тебе и на Петър.
 – Значи това са цветя.

Изберете подходящата форма на следните местоимения:

1. (Нашата/нашето) къща е по-малка от (техния/тяхната).
2. И (тяхното/тяхната) градина е по-голяма от (нашия/нашата).
3. (Моят/моето) дете е по-голямо от твоята/твоего.
4. (Нейните/нашето) деца ходят в същото училище като (моя/моята) племенник.
5. Този учебник не е (мои/мой). На Лили ли е? – Да, (нейна/неин) е.
6. (Чий/чии) резултат от контролното беше по-висок? На Георги ли? – Не, не беше (нейната/неговият).
7. Ивелина плаче, но не е по (мое/моя) вина.
8. Ти беше ли на (тяхната/тяхното) парти.
9. Тези обувки са (неин/нейни).
10. (Неговите/неговия) книги са много хубави.
11. Тези родители (твоята/твоите) ли бяха?

Работете по модела:

Модел: Тази чаша е на детето.
Чия е чашата? – **Негова**.
 Чашата **му** е голяма.

1. Тази книга е на Том.
.....
.....	2. Тези ръкавици са на мене и на Алекс.
.....
.....
3. Тези маратонки са на тебе и на Клара.
.....
.....	4. Тези очила са на Вера.
.....
.....
5. Тази шапка е на г-жа Петрова.
.....
.....	6. Този крем за лице е на Ива и Лили.
.....
.....
7. Това колело е на Петър.
.....
.....	8. Това портмоне е на Ваня.
.....
.....
9. Този подарък е на мене.
.....
.....	10. Този пуловер е на Елена.
.....
.....
11. Тези дънки са на тебе.
.....
.....	

6 Употребете възвратните притежателни местоимения:

Модел: Той каза на **своето** дете, че го обича.
Той каза на детето **си**, че го обича.

Ива посрещна приятелка.

Ива посрещна приятелката

Сем. Петрови ремонтират къща.

Сем. Петрови ремонтират къщата

Боян пита за семейство.

Боян пита за семейството

Вие мислите за родители.

Вие мислите за родителите

Ние разказваме за град.

Ние разказваме за града

Ани харесва подарък.

Ани харесва подаръка

7 Попълнете празните места с кратки притежателни местоимения или кратки възвратни притежателни местоимения:

Модел: (майката на Петя) **Майка ѝ** е много добра.
Петя каза на **майка си**, че много я обича.

(бащата на Иван) е много строг.

Иван каза за, че е много строг.

(дрехите на теб и Иван) са много скъпи.

Вие купувате от скъпи магазини.

(родителите на детето) са много мили.

Детето каза на, че иска подарък.

(братята на Ива) са по-големи.

Ива каза на, че ги обича.

(нашият син) е лекар.

Ние се гордеем със

(домът на семейство Петрови) е много уютен.

Семейство Петрови харесват

(моята чанта) е тежка.

Аз нося

(обиците на момичето) са хубави.

Момичето харесва

Изберете подходящо притежателно местоимение:

1. Чакам приятелката
2. Дядо е много добър.
3. Петър отива на гости при чичо
4. Това ли е майката на Катя? – Да, това е майка.
5. Чие дете е това? – (на Иво)
6. Този учебник мой ли е? – Да, е.
7. Тетрадката на Лили се изгуби. Лили търси тетрадката
8. Аз реша косата
9. (на тебе) коса е гъста и дълга.
10. Косата на Иван е руса. Косата е по-дълга от косата на Иво.
11. Бащата на Фани е болен. – баща е в болница, нали?
12. Ние изпихме кафето
13. Вие открихте книгите
14. Колегите (на студентите) са много добри.
15. (на тях) диктовки са отлични.

9 **Работете по модела:**

Модел: Кънките на Ани са **малки и неудобни**.

Петър не харесва **малките и неудобни кънки**.

Ани не харесва **малките си неудобни** кънки.

1. Косата на Ани е дълга и руса.

Петър харесва коса.

Ани реши коса.

2. Очите на Ани са големи и сини.

Петър харесва очи.

Ани гримира очи.

3. Лицето на Ани е бяло и нежно.

Петър харесва лице.

Ани мие лице.

4. Подаръците на Ани са хубави и скъпи.

Петър харесва подаръци.

Ани харесва подаръци.

5. Пакетът на Петър е голям и тежък.

Ани не може да носи пакет.

Петър сам носи пакет.

6. Домашните ви са интересни и забавни.

Ани чете домашни.

Вие четете домашни.

7. Книгите ни са стари и ценни.

Ива пази книги.

Ние пазим книги.

10 **Прочетете текста и поставете изпуснатите притежателни местоимения:**

Моите сестри

Аз имам две сестри. Те са по-малки от мен и са много пави. имена са много интересни и редки – Бора и Веда. Очите са сини. Бора харесва очите, а Веда иска да има зелени очи. И двете имат дълги кестеняви коси. Обикновено ходят вързани на опашки, но Веда често разпуска косата Косата е гъста и лъскава.

На ръст сестри са различни. Бора прилича на баща и е висока, а Веда е по-ниска, но е много стройна. И двете имат светъл тен на лицето и плътни устни. Веждите са тънки, а на бузите имат трапчинки. Това ги прави много чаровни. Нослето на Бора е чипо, а зъбите са бели като бисер. Бора се грижи много за зъбите, а Веда е по-мързелива.

Обичам и двете сестри.

Разбирате ли?

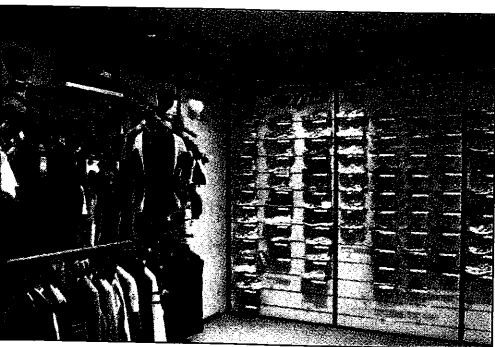

Писмо

Мили майко и татко,
 Пристигнах в София без проблеми. Първите дни бях много зает и затова не ви писах веднага. Отидох в банката, в която ще работя. Запознах се с колегите си и с шефа си. Тя е много симпатична. Ще работя в един кабинет с една колежка, която знае добре английски и много ми помага. Има отлична професионална подготовка.
 Казва се Ваня. Тя не е висока на ръст, но е слаба и стройна. Косата ѝ е черна, а очите ѝ са зелени и това я прави много красива. Ваня си има приятел, който е висок и атлетичен – хубава двойка са и аз им се възхищавам.
 Когато опозная София ще ви разкажа за нея. Тук се чувствам чудесно, а вие се пазете и бъдете здрави!

Целувам ви Майк

Вече си избрах

Вчера Мария и Георгиос обикаляха дълго магазините в центъра на София. Обиколиха и всички щандове в ЦУМ. Влязоха от магазин в магазин, гледаха, избираха и все не намираха това, което искат. По витрините видяха различни видове рокли – официални и ежедневни, костюми, поли, блузи, панталони и якета. Изборът беше богат и на всякакви материали: вълнени, копринени, памучни, ленени, кожени и синтетични. Особено елегантни бяха материалите от ликра и ламе. Накрая влязоха в магазина на „Бенетон“, защото там видяха, че има голямо намаление на всички дрехи.

Мария: – Георгиос, гледай какъв красив пуловер е този розовият. Ще ми отива ли?

Георгиос: – На тебе ти отиват всякакви цветове. Всеки човек си има вкус, а ти какъв цвят предпочиташ?

Мария: – Обичам кафявия цвят, бежовия, жълтия – всичко от топлата гама. Но мисля, че и розовият цвят ще ми стои.

Мария влезе в пробната и след няколко минути излезе да я види Георгиос.

Георгиос: – Чудесно! По мярка ти е и този модел е много елегантен.

Мария: – Сега ще си избира и едни дънки – от тези, фигуралните.

Георгиос: – Да, те ще се съчетават много добре с розовия пуловер.

Мария: – Аз вече си избрах, каквото исках, а сега да купим нещо за тебе.

Георгиос: – В съседния магазин за спортни обувки ще влезем да видим маратонките.

Георгиос си хареса маратонки „Найк“ и помоли продавачката да му даде да пробва № 43. Бяха точно за него. Двамата приятели свършиха с покупките, влязоха в едно кафе, пиха по едно капучино, изпиха и по един фреш от грейпфрут. Доволни от покупките си, тръгнаха да се прибират.

Обобщения

обикаляха дълго
обиколиха щандовете
влязоха от магазин в магазин
влязоха в магазина на „Бенетон“
избираха и все не намираха
съчетават се много добре

пробвам № 43
точно за него
пиха по едно капучино
изпиха по един фреш
отива ми
всеки човек си има вкус

вече си избрах
стои ми
всички видове
по мярка ми е
всякакви цветове

Граматика

Минало свършено време на глаголи от несвършен и свършен вид

Несвършен вид		Свършен вид	
обикалях	дълго	обиколих	магазините
избирах	често	избрах	тази блуза
търсих	всеки ден	потърсих	един път
писах	много пъти	написах	писмото
четох	няколко часа	прочетох	документа
учих		научих	новите думи

Обобщителни местоимения

Вид	м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.
За лица и предмети	всеки	всяка	всяко	всички
За признаци	всякакъв	всякаква	всякакво	всякакви
За количество			всичко	

Сложно съставно изречение с подчинено допълнително изречение (че, да)

Сказуемо в главното изречение	Съюзна връзка	Подчинено допълнително изречение
мисля		направихме чудесен избор пуловерът ти стои добре тези дънки ще са ми по мярка
чух	ЧЕ	се срещнахте отиват на покупки няма да намерят изборът беше богат има голямо намаление ще се съчетаят двата цвята
видях		
искам реших предпочитам ще чакам казах	ДА	купя пробвам избереш се върнеш дойдете

Упражнения

1 Попълнете празните места по модела:

Модел: Мария и Георгиос **обикаляха дълго** магазините. Накрая **обиколиха** и щандовете в ЦУМ.

Те влизаха от магазин в магазин.	Накрая в „Бенетон“.
Мария дълго избира пуловер.	Накрая розовия.
Мария няколко часа мери роклите.	Накрая вълнената.
Те не намираха хубави дрехи.	Накрая с намаление.
Те виждаха различни магазини.	Накрая магазина на „Бенетон“.
Ти дълго съчетава цветовете.	Накрая розово със сиво.
Вие дълго го търсихте в ЦУМ.	Накрая го в Халите.
Ние писахме много писма.	Накрая жалба.
Половин час Георгиос пи кафе и кола.	Накрая ги и тръгна.
Често си тръгвах рано.	Един ден си късно.
Винаги купувах за себе си.	Вчера подарък за нея.
Много пъти отивахме на ресторант.	Един път на кино.
Вие дълго четохте писмото.	Накрая го

2 Работете по модела:

Модел: Мария дълго ли си **избира** блуза вчера?
Избира дълго, но накрая **не избра** нищо.

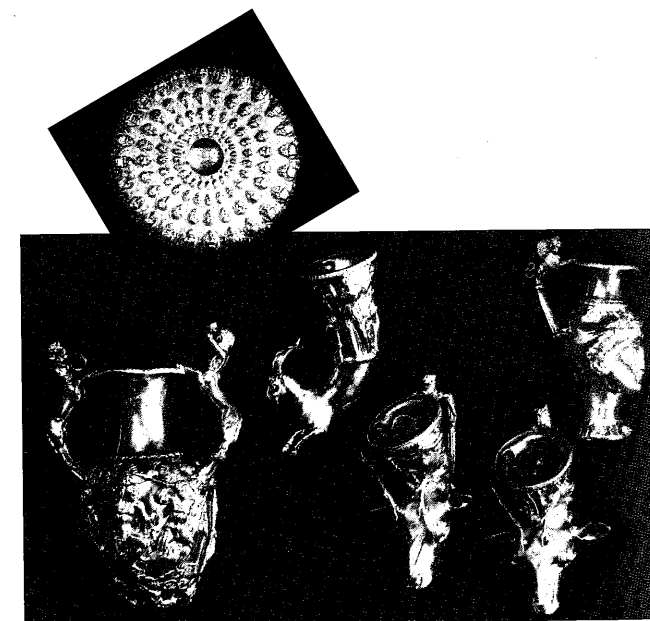
- Обикаляхте ли магазините?
..... дълго, но не всички.
- Влизаха ли в „Бенетон“?
..... много пъти, но не в ЦУМ.
- Ти излиза ли вчера сутринта?
Сутринта, но не вечерта.
- Снощи учи ли?
..... няколко часа, но не всички думи.
- Той писа ли домашно?
..... го, но не го
- Мария, Георгиос, пихте ли от виното?
....., но не всичкото.
- Срещаха ли се всеки ден?
....., но вчера не

Употребете минало свършено време на глаголите от несвършен и свършен вид:

- Вчера те (обикалям/обиколя) магазините дълго време.
- Миналата седмица няколко пъти (търся/потърся) Ваня по телефона, но не я намерих.
- Ти (пиша/напиша) ли на родителите си?
- Често той (пия/изпия) кафе сутрин.
- Няколко часа вчера вие (уча/науча) за изпита.
- Миналата седмица тя (чета/прочета) една интересна книга.
- Вчера той (разбирам/разбера), че Майк е болен.
- Те дълго (чакам/почакам) пред университета.
- Вчера детето (виждам/видя) дядо си и баба си за няколко часа.

Трансформирайте текста в минало свършено време с глаголи в несв. вид и с глаголи в св. вид:

Решаваме да отидем в Националния исторически музей. Качваме се на автобус и пътуваме дълго до квартал „Бояна“. По пътя с интерес разглеждаме София. Слизаме пред музея и влизаме вътре. Обикаляме зала след зала. С нас има екскурзовод. В залата на златните съкровища на България той ни обяснява къде и как са намерени те. Дълго се възхищаваме на Панагюрското съкровище. За първи път виждаме такава красота. На връщане през цялото време разговаряме за всичко, което виждаме.

Вчера решихме да отидем

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5 Поставете на празните места обобщителните местоимения:

всеки	всяка	всяко	всички
Модел: Виж какъв хубав вълнен пуловер!			За тебе всеки пуловер е хубав.
Виж каква хубава вълнена блуза!			За тебе блуза е хубава.
Виж каква хубава копринена риза!			За тебе риза е хубава.
Виж какви хубави памучни панталони!			За тебе панталони са хубави.
Виж какво хубаво кожено яке!			За тебе яке е хубаво.
Виж какъв хубав ленен костюм!			За тебе костюм е хубав.
Виж каква хубава памучна тениска!			За тебе тениска е хубава.
Виж какви хубави кожени ботуши!			За тебе ботуши са хубави.
Виж какъв хубав копринен шал!			За тебе шал е хубав.
Виж каква хубава памучна пижама!			За тебе пижама е хубава.
Виж какви хубави кожени ръкавици!			За тебе ръкавици са хубави.
Виж какво хубаво кожено палто!			За тебе палто е хубаво.
Виж какъв хубав удобен анцуг!			За тебе анцуг е хубав.
Виж каква хубава копринена вратовръзка!			За тебе вратовръзка е хубава.

6 Поставете на празните места обобщителните местоимения:

Модел: Какви цветове ми отиват?	Всякакви цветове.	
Какви очила ми приличат? очила.	всякакъв
Какъв шоколад предпочиташ? шоколад.	всякаква
Каква музика слушаш? музика.	
Какво месо обичаш? месо.	всякакво
Какъв спорт предпочиташ? спорт.	
Какви модели ти подхождат? модели.	всякакви
Какви размери имате? размери.	
Каква храна обичаш? храна.	
Какви поли харесваш? поли.	всичко

Модел: Всичко ли научи?	Всичко.
..... изяде?
..... изпи?
..... купи?

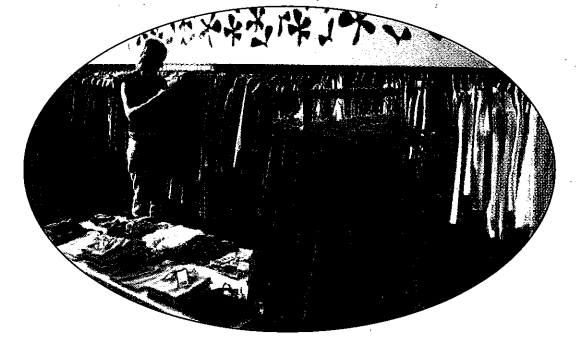
..... хареса?

..... прочете?

..... пробва?

Употребете обобщителни местоимения:

- студент трябва да учи.
- Виждам хора в метрото.
- Изядох
- дете трябва да си ляга рано.
- Тази песен не е хубава. – Може. Има песни.
- Каква музика обичаш? – музика.
- Виж каква хубава жена! – За теб жена е хубава.
- момичета са влюбени в Брад Пит.
- Какъв размер блуза да меря? – Имаме размери.
- Какъв цвят ще ми прилича? – цвят ще Ви подхожда.
- Прочетох въпроси за изпита.
- Наистина ли прочете

8 Съставете изречение с помощта на съюза **че**! Работете по модела:

Модел: Видя ли? Пуловерът ти стои добре.
Видях, че пуловерът ми стои добре.

- Видя ли? Маратонките са ти по мярка.

 Видя ли? Розовият цвят много ти отива.

 Видяхте ли? Магазините са отворени до късно.

 Чу ли? Мария и Георгиос отиват на покупки.

 Мислите ли? Изборът беше богат.
 Не
 Чухте ли? Има голямо намаление.

 Видя ли? Тези дънки са много хубави.

9 Отговорете на въпросите:

Модел: Искахте ли да пробвате дънките? – Да, исках да пробвам.

Искахте ли да вземете пуловера? – Да,

Чакахте ли да избира? – Да,

Каза ли да купя? – Да,

Георгиос реши ли да пробва? – Да,

Мария реши ли да чака? – Да,

Ти реши ли да се върнеш? – Да,

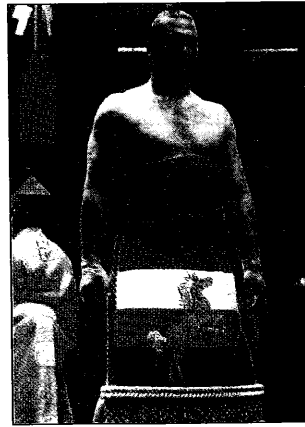
Вие ще искате ли да пробвате? – Да,

Ти искаш ли да дойдеш? – Да,

10 Попълнете празните места със съюзните връзки *че* или *да*:

- Зная ми се сърдиш.
- Предполагам пуловерът ти става.
- Искам нося дълги поли.
- Открих имам роднини в Австралия.
- Предпочитам ходя пеша.
- Ще кажа ме извикат от кабинета.
- Чух има отстъпка от 10% в магазина за облекло.
- Мисля твоят подарък е много подходящ.
- Избрах бъда студент в Софийския университет.
- Някъде четох жените обичат да им подаряват козметика.

11 Това са три снимки на известни българи. Опишете външния вид и облеклото им! Предположете какви са по професия!

Отгатнахте ли професиите им? Нека преподавателят ви разкаже за тях.

Подредете репликите в реда, по който са произнесени! Съставете три диалога, в които клиент и продавач разговарят:

А.

- ___ Мога ли да пробвам?
- ___ Нося номер 48.
- ___ Добър ден! Мога ли да Ви помогна с нещо?
- ___ Какъв е вашият размер?
- ___ Да, пробната е там...
- ___ Сив.
- ___ Ето, заповядайте номер 48, сив цвят.
- ___ Да, търся си блуза.
- ___ А какъв цвят предпочитате?
- ___ Мога да Ви предложа от този модел. Блузите са модерни и много ги търсят.
- ___ Да, харесва ми моделът.

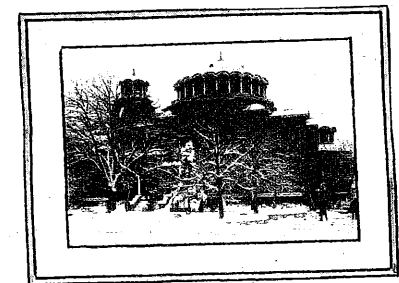
Б.

- ___ Колко струва тази чанта?
- ___ В брой.
- ___ 25 лева.
- ___ Ще я взема.
- ___ Как бихте искали да платите?

В.

- ___ Добър ден!
- ___ Не, благодаря. Само разглеждам.
- ___ Разбира се! Ако се нуждаете от нещо, повикайте ме!
- ___ Добър ден. Мога ли да Ви помогна?
- ___ Благодаря Ви.

Разбирате ли?

Ваня: – Майк, защо не дойде вчера с нас?

Майк: – Защото търсих подаръци за моите родители и за приятелите си. Нали ще ходя в командировка до Лондон!

Ваня: – Намери ли нещо интересно?

Майк: – Обикалях няколко часа по магазините и накрая купих за родителите си един керамичен сервиз за кафе – типично български. За сестра ми избрах една графика „София през зимата“, много е интересна.

Ваня: – А за приятелката си какъв подарък взе?

Майк: – Е, не може всичко да знаеш!

Хайде на екскурзия!

Ваня и приятелят ѝ Стефан предлагат на Майк да отидат в събота на екскурзия на Витоша.

Ваня: Ще ти покажем колко е красива панорамата на София от планината.

Стефан: Предлагам да се срещнем пред църквата „Света Неделя“. Тя е близо до спирката на трамвай № 5, с който ще пътуваме. Знаеш ли къде е църквата?

Майк: Не, не зная. Обясни ми как да стигна до нея!

Ваня: Ще ти е малко трудно – слабо познаваш София. Ще се качиш на автобус № 280 при хотел Плиска и ще слезеш на спирката на Университета.

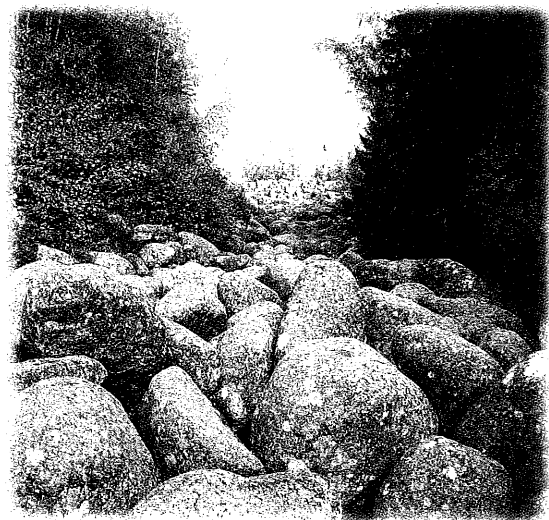
Майк: Това го зная. Всеки ден пътувам по този път.

Ваня: Добре, но не пресичай булеварда и не минавай през градинката, защото има много коли и е трудно пресичането! Заобиколи сградата на университета и пред централния вход слез в подлеза и излез по десните стълби на булеварда „Цар Освободител“! Върви направо и ще стигнеш до хотел „Радисън“. Ние ще те чакаме пред него, а после ще продължим заедно до спирката на трамвая. С него ще отидем до „Овча купел“, за да вземем автобус до „Златните мостове“.

Стефан: На връщане ще слезем пеш, нали?

Ваня: Истинските туристи така правят.

В събота сутринта приятелите се срещнаха в 8 часа. После вървяха направо по булеварда, минаха край Българската народна банка и Президентството. Заобиколиха църквата „Света Неделя“ и завиха наляво до улица „Алабин“, после тръгнаха надясно и стигнаха до спирката на трамвая.

Запомнете!

да отидат на екскурзия
ще се качиш на автобуса
ще слезеш на спирката
пътувам по този път
не пресичай булеварда

не минавай през градинката
заобиколи университета
слез в подлеза
излез по десните стълби
върви направо
ще стигнеш до хотела
ще слезем пеш
завиха наляво
тръгнаха надясно
минаха край БНБ

Граматика

Глаголи за движение с предлози и наречия

Глагол	Предлог	Име	Наречие
влизам	в	офиса	вляво/вдясно
	от	улицата	отвън
	през	прозореца	вътре
излизам	от	магазина	вляво/вдясно навън отвътре
	по	стълбите	
	на	ъгъла	
	пред	блока	
качвам се	в (във)	фоайето	надолу отгоре
	на/в	автобуса	
	на	петия етаж, лифта	
	по	стълбите	
слизам	към	планината	надолу отгоре
	от	таксито	
	на	спирката, партера	
	по	стълбите	
	към	центъра	
отивам ходя	в	подлеза	надолу отгоре
	до	музея	
	при	центъра	
	на	лекаря	
	у	кино	
връщам се прибирам се	с	тях	надолу отгоре
	от	влак	
	в	работа	
	при	стаята	
идвам	с	децата си	надолу отгоре
	от	трамвай	
	в	чужбина	
	до	университета	
	при	входа	
с	вас, студентите	автомобил	

Хайде на екскурзия!

Глагол	Предлог	Име	Наречие
пътувам	към	центъра	нагоре/надолу наляво/надясно
	от	Варна	
	за	Бургас	
	през	града	
	до	морето	
	с	влак	
	по	този път	
из	страната		
стигам	до	хотела	
	на	аерогарата	
	в	София	
	при	банката	
пристигам	в	Пловдив	
	от	столицата	
	на	село	
	с	кола	
спирам	на	светофара	
	край	хотела	
	до	паметника	
	под/над	моста	
	пред/зад	сградата	
тръгвам	за	къщи	направо нагоре/надолу надясно/наляво напред/назад
	по	улицата	
	към	центъра	
	от	Ректората	
	през	площада	
	край	парка	
	с	кола	
заминавам	за	провинцията	
	в	командировка	
	от	морето	
	при	майка си	
минавам	с	параход	
	по	булеварда	
	край	ресторанта	
	през	градината	
	между	колите	
	под/над	подлеза	
пред/зад	паметника		

Глагол	Предлог	Име	Наречие
вървя движи се	по	улицата	направо нагоре/надолу надясно/наляво напред/назад
	към	къщи	
	през	парка	
разхождам се	из	града	
	из	градината	
	по	алеята	
	край	морето	
завивам	към	театъра	наляво/надясно вляво/вдясно
	край	банката	
	по	улица „Алабин“	
пресичам заобикалям обикалям	при	университета	
	–	площада	
	–	квартала	
	–	магазините	

а по билет!

отивам	НА	кино	Но:	отивам	В, ДО	киното
ходя		театър		ходя		театъра
		опера				операта
		училище				училището

III. Трансформация на повелителни изречения в непряка реч

Пряка реч	Непряка реч
Майк: Обясни ми как да стигна до църквата!	Той ѝ каза да му обясни как да стигне до църквата.
Ваня: Не пресичай булеварда и не преминавай през градинката!	Тя му каза да не пресича булеварда и да не минава през градинката.
Ваня: Заобиколи сградата на университета!	Тя му каза да заобиколи сградата на университета.
Ваня: Слез в подлеза и излез по десните стълби!	Тя му каза да слезе в подлеза и да излезе по десните стълби
Майк: Чакайте ме пред хотела!	Той им каза да го чакат пред хотела.

Упражнения

1 Попълнете празните места с подходящо наречие:

напред надолу направо наляво отвън
нагоре назад навън долу

- Сутрин рано тръгвам към върха на планината.
- Вървя през полето, докато стигна до пътеката.
- Тя завива край гората и минава от хижата.
- Влизам премръзнал в топлата стая.
- След ароматния чай излизам отново.
- Движа се равномерно.
- Горе на върха спирам и се обръщам – целият град е в краката ми, а е само слънцето.
- Тръгвам обратно с нови сили.

2 Попълнете празните места с подходящи глаголи за движение в повелително наклонение:

В двора на Софийския университет: стигам качвам се влизам забивам
А. минавам

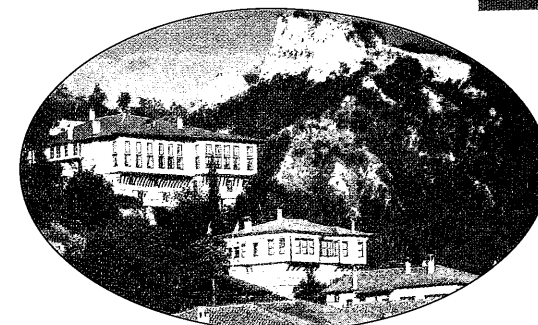
- Извинете, знаете ли къде е общата канцелария?
– Да, през този вход, по стълбите нагоре, наляво, покрай кафенето. Като до книжарницата, пак наляво. Канцеларията е първата врата вляво срещу кабинета на Ректора.

- Б. тръгвам качвам слизам
- Извинете, знаете ли къде е музеят на университета?
– Да, покрай павилиона за книги, през входа и направо. по стълбите надолу, между касата и ресторанта на СУ „Яйцето“ и се по стъпалата нагоре. На ъгъла наляво. При книжарницата надясно, по коридора. Като до фойето, в един от двата асансьора или се по стълбите до последния етаж. Там ще видите скелета на огромно праисторическо животно и други интересни неща.

Предайте диалозите в непряка реч!

Попълнете празните места с нужните предлози и наречия:

нагоре към на
при от за
край в по

Заминаваме екскурзия. Сутринта рано тръгваме автогарата. Качваме се рейса Мелник. Той е около 200 км. юг София. След един час и половина минаваме Благоевград. Няма да спираме града. Пътуваме шосето. Пристигаме местността Рупите. Спираме къщата пророчицата баба Ванга минералните извори. След половин час продължаваме Роженския манастир. Ще го разгледаме един час. Изкачваме се пеша хълма манастира. Минаваме паметника на Яне Сандански. След 6 км пристигаме Мелник – най-малкият град България. Тук ще си починем и ще опитаем прочутото мелнишко вино, отлежало естествените пещери града. Вълшебно място!

Б. през от нагоре към
по в на
при направо

След лекции не обичам да се прибирам направо вкъщи. Вчера с моята съквартирантка минахме парка. Тръгнахме университета „Орлов мост“. Заобиколихме езерото „Ариана“ и продължихме тенис кортовете. Разходихме се алеите парка и спряхме езерото с лилиите. Решихме да не забиваме спирката автобуса, а да продължим и да пресечем пеша гората. Прибрахме се освежени и доволни.

4 Опишете пътя си до университета, като отговорите на въпросите:

- какъв транспорт използвате (автобус, тролей, трамвай)?
- по кои улици минавате?
- покрай кои известни места минавате?
- спирате ли някъде?

5 Попълнете празните места с подходящите предлози и след това предайте текста в непряка реч:

към

с

на

по

в

до

Пред народния театър „Иван Вазов“.
 Вие питате непознат господин:
 – Извинете, как да стигна до гарата?
 Той Ви отговаря:
 – Пресечете градинката фонтана. Вървете
 улицата площад „Баба Неделя“. Там се качете
 трамвай 19, пътувайте него 10 минути и
 слезте точно гарата. Не пресичайте улицата, а
 слезте подлеза. Оттам ще стигнете касите
 и разписанието.

Приятелката Ви пита: – *Какво каза господинът?*
 Вие отговаряте (като използвате непряка реч):
 – *Господинът каза да пресечем градинката ...*

6 Вие сте пред Софийския университет. Отговорете на въпросите:

1. Извинете, къде има телефон / аптека / книжарница / магазин за хранителни стоки?
2. Как да стигна до летището / гарата / НДК / хотел „Плиска“?
3. Къде мога да паркирам?
4. Как да стигна до пътя за Пловдив?

7 Помогнете на Ани да стигне до Венци, като използвате повелителните форми на глаголите *тръгвам, вървя, заобикалям, минавам, пресичам, стигам* и съответните предлози:

от край между
 до през покрай

- а) Ани е пред киното, а Венци я чака в кафенето.
- б) Венци е в градинката, а Ани – в банката.
- в) Ани е в магазина, а Венци – в пощата.

След това трансформирайте в непряка реч!

поща

градина

кафене

жилищен блок

площад

паметник

кино

банка

ресторант

магазин

8 В самолета.

Стюардесата:

- Уважаеми пътници, добре дошли на борда на самолета! Моля, изключете мобилните си телефони! Затегнете коланите!
- Останете по местата си по време на излитането на самолета!
- Виждете инструкциите за безопасност!
- Не пушете по време на полета!
- Обърнете внимание на информационното табло!
- Вземете си слушалки! Включете ги отляво на облегалката!
- Изберете си пиtie и меню!

Предайте думите на стюардесата в непряка реч:

Модел: Стюардесата каза да изключат мобилните си телефони.

8 Докторът:

- Имате грип. Днес не ставайте от леглото! Не излизайте от къщи 2–3 дни! Пийте топъл чай и натурални сокове! Не яжте много! Редовно вземайте лекарствата! Мерете си температурата! Не се тревожете, ще Ви мине!

Какво каза докторът? Предайте думите му в непряка реч!

Модел: Докторът каза на пациента, че има грип. Той каза днес да не става ...

10 Направете сладкиш:

- Мамо, как да направя сладкиш?
- Слушай сега, моето момиче! Вземи:

три яйца, половин кофичка кисело мляко, една лъжичка сода, половин чашка олио, една чаша захар, две чаши брашно, канела, ядки, кори от портокал, сладко, стафиди

Разбий яйцата в една голяма купа! Прибави млякото със сода! Добави половин чашка олио! Сипи захарта и брашното! Разбъркай хубаво! Сложи канела, ядки, стафиди, кори от портокал или сладко! Изсипи всичко в намаслена формичка! Печи 40 минути на умерена фурна! Не забравяй да покриеш съда с фолио, за да не изгори сладкиша! Обърни готовия сладкиш, докато е топъл и го порси с пудра захар! Да ти е сладко!

Какво каза майката? Предайте рецептата в непряка реч:

Модел: Майката ѝ каза да вземе ...

11 Глаголите за движение се използват много често и участват в идиоми и фразеологични изрази като:

- идва ми на ум – сещам се, спомням си
- идвам на себе си – съвземам се след стрес
- идва ми да ... – искам да направя нещо неочаквано
- отива на добре/зле – подобрява се/влошава се
- отива на кино – изчезва, загубва се
- отивам си (от този свят) – умирам
- върви на добре – развива се, напредва
- вървя по свой път – самостоятелен съм
- вървя по ръба/острието на бръснача – рискувам
- вървя през просото – не спазвам реда
- върви ми – имам късмет
- минава времето на ... – не е на мода
- минава ми болест/лошо настроение – оздравявам, разведрявам се
- минавам метър – не плащам
- минавам за ... хубав/умен – смятат ме за
- ходя/движа с някого – близки приятели сме
- ходя пет за четири – небрежен съм, без настроение

- влизам/излизам в играта – участвам/оттеглям се
- влизам в историята – ставам известен
- влиза в работа – може да се използва
- влизам в/излизам от правия път/релси – (не) действам според правилата
- влиза през едното ухо, от другото излиза – бързо забравям, не внимавам
- излизам от кожата си – ядосвам се
- качвам се на главата на някого – доминирам, налагам своето мнение
- слизам на земята/от облаците – мисля трезво, реално

- А. Съставете изречения с 10 от тях!
- Б. Напишете разказ като употребите максимален брой от идиомите!

Разбирате ли?

Обърках посоката

Мария има рожден ден. Цялата компания вече е у тях и чакат само Георгиос. Най-накрая той дойде.

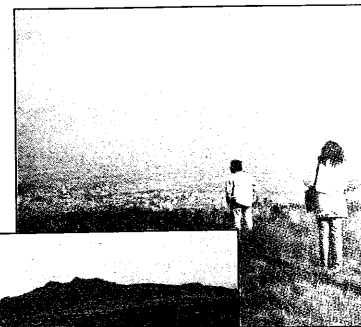
Мария: – Ох, Георгиос, защо закъсня? Толкова се притеснихме!

Георгиос: – Първо, честит рожден ден! Заповядай, цветята и подаръкът са за тебе! Закъснях, защото обърках посоката. Ти ми каза да слеза от тролея пред НДК и после да тръгна по бул. „Витоша“, но не ми каза дали да тръгна вляво или вдясно. Обърках се и тръгнах вляво по посока на НДК. Вървах направо и стигнах до едно училище. Там разбрах, че трябва да тръгна в обратна посока. Когато стигнах до средата на бул. „Витоша“, попитах едно момиче къде е ул. „Солунска“. Тя се учуди и ми отговори, че в момента се намирам на кръстовището на Солунска и Витошка. Попитах я наляво или надясно се намира „Солунска“ № 36. Тя ми каза да свия вляво и да вървя все направо. Ето, затова закъснях.

Витоша

Витоша е една от най-красивите планини в България. В нейните склонове се намира столицата на страната – София. Най-високият връх на Витоша е Черни връх, висок 2290 м. От планината извира река Струма. В горите растат над 1500 вида растения. Близко до Витоша са разположени и други по-ниски планини – Люлин, Верила и Плана.

Чистият въздух, бистрите извори и богатата зеленина правят Витоша едно от предпочитаните места за почивка и туризъм на софиянци в събота и неделя. В планината са създадени прекрасни условия за зимен спорт – ски, шейни, туризъм и други. Има много уютни хотели, хижи, писти и лифтове. Витоша е национален парк, в който природата е защитена от унищожаване. Благодарение на Витоша въздухът в София е все още чист.

В семейството на Ваня днес има голям празник. Родителите са се оженили преди 25 години и днес празнуват сребърна сватба. И Майк са поканили на тържеството. Той се е облякъл официално – с черен костюм и бяла риза. Избрал е оригинален подарък за родителите на Ваня и е купил красив букет от червени рози. Когато Майк позвъни на вратата на семейство Василеви, отвори му красива елегантна жена на средна възраст:

Майката: Вие сигурно сте Майк? Добре дошъл! Заповядайте!

Майк: Благодаря! Букетът е за Вас, а този подарък е за семейния ви празник.

Ваня: О, Майк, влизай! Ела да те запозная с всички. Събрали сме се цялата фамилия.

Майк: Добър вечер! Това баба ти и дядо ти ли са?

Ваня: Да, това са родителите на майка ми – дядо Христо и баба Елена. Те са пристигнали от Пловдив, там живеят.

Мая: А мене и Филип няма ли да ни представиш?

Ваня: Чакай, Мая! По-бавно, защото ще изплашим Майк. Майк, да ти представя сестра си Мая и зет ми Филип. Разказвала съм ти, че те са завършили електроника и сега работят в Лондон като компютърни специалисти. Тъй че ти си дошъл от Лондон, за да работиш в София, а те от София са отишли в Лондон.

После Ваня му представи чичо си и леля си. Чичо ѝ е брат на баща ѝ, а леля ѝ е сестра на майка ѝ. И двамата са тук със семействата си – съпругата на чичо ѝ е лекарка, а съпругът на леля ѝ е адвокат. Братовчедите ѝ са ученици.

Майк: А децата на сестра ти не са ли тук?

Ваня: Не, племенниците ми са останали в Лондон, защото не могат да дойдат в учебно време.

Ваня говори дълго за всичките си роднини с голяма любов. Тази вечер Майк се запозна с едно чудесно, сплотено семейство.

Напомнете!

оженили са се
сребърна сватба
поканили са
облякъл се е официално
купил е букет
добре дошъл
събрали сме се всички

пристигнали са от Пловдив
завършили са електроника
дошъл си от Лондон
отишли са в Лондон
дядо и баба
сестра ми и зет ми

чичо и леля
съпруг и съпруга
братовчеди
племенници
всички роднини
сплотено семейство

Минало свършено деятелно причастие

Глагол в минало свършено време	Минало свършено деятелно причастие				
	м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.	
-ах	станах гледах писах тръгнах	станал гледал писал тръгнал	станала гледала писала тръгнала	станало гледало писало тръгнало	стана гледали писали тръгнали
-их	учих работих правих говорих	учил работил правил говорил	учила работила правила говорила	учило работило правило говорило	учили работили правили говорили
-ях	стоях живях вървях пях	стоял живял вървял пял	стояла живяла вървяла пяла	стояло живяло вървяло пяло	стояли живели вървели пели
-ех	взех приех	взел приел	взела приела	взело приело	взели приели
-х	мих пих чух обух	мил пил чул обул	мила пила чула обула	мило пило чуло обуло	мили пили чули обули
-ох	влязох излязох слязох донесох облякох съблякох отидох дойдох ядох дадох четох	влязъл излязъл слязъл донесъл облякъл съблякъл отишъл дошъл ял дал чел	влязла излязла слязла донесла облякла съблякла отишла дошла яла дала чела	влязло излязло слязло донесло облякло съблякло отишло дошло яло дало чело	влезли излезли слезли донесли облекли съблекли отишли дошли яли дали чели
съм	бях	бил	била	било	били

II. Минало неопределено време – перфект

Форми

Положителна	Отрицателна	Въпросителна	Въпросително-отрицателна
аз съм ял	не съм ял	ял ли съм?	не съм ли ял?
ти си ял	не си ял	ял ли си?	не си ли ял?
той е ял	не е ял	ял ли е?	не е ли ял?
тя е яла	не е яла	яла ли е?	не е ли яла?
то е яло	не е яло	яло ли е?	не е ли яло?
ние сме яли	не сме яли	яли ли сме?	не сме ли яли?
вие сте яли	не сте яли	яли ли сте?	не сте ли яли?
те са яли	не са яли	яли ли са?	не са ли яли?

Аз съм ял. Но: Ял съм.

III. Значение и употреба на минало неопределено време

Минало неопределено време	Резултат (сега)
оженили са се	женени са
пристигнали са от Пловдив	вече са тук
разказвала съм ти	вече знаеш
дошъл си от Лондон	в София си
отишли са в Лондон	в Лондон са

Упражнения

1 Попълнете празните места по модела, като обърнете внимание на промените във формите:

дойдох – дошъл, дошла;
ядох – ял,
можах – можал/могъл;
слязъл – слязла, слезли.

отидох – отишъл, отишла;
дадох – дал,
влязъл – влязла, влезли;

четох – чел;
бях – бил;
излязъл – излязла, излезли;

Модел: Ти си дошъл, а жена ти дошла ли е?

1. Ти си чел, а родителите ти ли са?
2. Тя е отишла, а мъжът ѝ ли е?
3. Аз съм ял, а тя ли е?
4. Ние сме дали, а вие ли сте?
5. Ти си бил, а колегите ти ли са?
6. Ти си могъл, а тя ли е?
7. Брат ти е влязъл, а братовчедите ти ли са?
8. Ние сме излезли, а ти ли си?
9. Той е слязъл, а жена му ли е?

А децата ти дошли ли са?

- А сестра ти ли е?
А дъщерите им ли са?
А детето ли е?
А ти ли си?
А преподавателката ли е?
А момичетата ли са?
А леля ти ли е?
А сестра ти ли е?
А роднините му ли са?

Работете по модела:

Модел: Сестра ти е отишла в Лондон, а децата ѝ не са ли отишли в Лондон също?

1. Родителите ти са празнували сребърна сватба, а баба ти и дядо ти не са ли сребърна сватба също? А златна сватба?
2. Вие сте поканили роднините си, а тя не е ли племенниците си също?
3. Майк е купил подарък, а братовчедите ти не са ли подарък също?
4. Зет ти е завършил електроника, а сестра ти не е ли електроника също?
5. Баба ти и дядо ти са пристигнали от Пловдив, а гостът не е ли оттам също?

Представяте се на интервю за работа като компютърен специалист. Отговорете на въпросите:

Модел: Кой университет сте завършили? Завършил съм СУ „Св. Климент Охридски“.

1. Учили ли сте програмиране?
.....
2. Правили ли сте програми?
.....
3. Работили ли сте по специалността си?
.....
4. Написали ли сте молба?
.....
5. Донесли ли сте автобиография?
.....
6. Представили ли сте проект?
.....
7. Директорът одобрил ли е проекта Ви?
.....
8. Секретарката приела ли е документите Ви?
.....

Семейството на Ваня

4 Довършете въпросите по модела и отговорете отрицателно:

Могел: Внуците им са били на почивка, а те не са ли били? Не, не са били.

- 1. Аз съм бил в Атина, а вие не сте ли? Не, не сме
2. Ти си бил на море, а децата не са ли? Не,
3. Баща ти е бил войник, а чичовците ти не са ли? Не,
4. Ние сме били на връх Мусала, а ти не си ли? Не,
5. Вие сте били щастливи, а тя не е ли? Не,
6. Родителите ти са били женени 25 години, а леля ти не е ли? Не,

5 Приготовления за семейно тържество. Отговорете положително и отрицателно на въпросите по модела:

А. Могел: Гостите пристигнаха ли? Пристигнаха са. Не са пристигнали.

- 1. Майка ти сготви ли?
2. Брат ти купи ли напитки?
3. Братовчедите изчистиха ли?
4. Всички роднини ли дойдоха?
5. Майк пристигна ли?

Б. Работете по модела:

Могел: Ти изключи ли фурната? Изключил съм я. Не съм я изключил.
Тя изключи ли фурната? Изключила я е. Не я е изключила.

Обърнете внимание на следната словоредна особеност на краткото винително местоимение в трето лице единствено число:

аз съм го взел ние сме го взели
ти си го взел вие сте го взели
Но: той го е взел те са го взели
тя го е взела
то го е взело

- 1. Племенниците ти наредиха ли приборите?
2. Чухте ли звънеца?
3. Баба ти взе ли лекарствата?
4. Дядо ти намери ли си очилата?
5. Мъжът ти купи ли цветята?
6. Поканихме ли съседката?

Работете по модела:

Могел: Леля ти изглади ли панталона на чичо ти? Изгладила му го е. Не му го е изгладила.

Обърнете внимание: при едновременна употреба на кратки винителни и дателни местоимения винителните са след дателните.

- 1. Пригответе ли подаръка за родителите си?
2. Ти изпра ли ризата на брат си?
3. Снаха ти даде ли сладките на децата?
4. Баща ти подари ли цветята на майка ти?
5. Показахме ли на Майк снимките от морето?
6. Вуйчо ти донесе ли столовете на баба и дядо?
7. Донесе ли ми тетрадката?

Тест за интелигентност. Отговорете на въпросите!

- 1. Кой е написал трагедията „Ромео и Жулиета“?
2. Кой е композирал „Малка нощна музика“?
3. Кой е изпял песента „Let it be!“?
4. Кой е играл в „Терминатор“?
5. Кой е изобретил първата изчислителна машина?
6. Кой е открил Америка?

Моцарт
Колумб
Джон Ленън
Шекспир
Шварценегер
Джон Атанасов

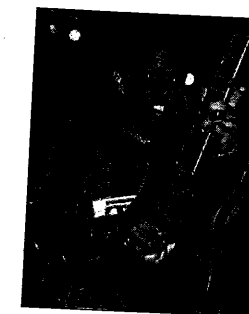
Питайте и отговаряйте по модела:

Могел: Ходил ли си в Лондон? А племенниците ти ходили ли са?
Аз не съм ходил в Лондон, а племенниците ми са ходили.

- 1. Бил ли си някога в пустиня? А сестрите ти ли са?
2. Виждал ли си Айфеловата кула? А майка ти ли я е?
3. Ял ли си някога омари? А братята ти си са?
4. Пил ли си някога текила? А братовчедка ти ли е?
5. Пушил ли си някога? А баба ти ли е?
6. Опитвала ли си някога месо от акула? А дядо ти ли е?

Могел: Плувал ли си в река? А в океан? Плувал съм в река, а в океан не съм плувал.

- 1. Чел ли си хубава поезия на български? А на английски?
2. Свирил ли си на китара? А на пиано?
3. Карал ли си мотор? А кола?
4. Яздил ли си кон? А камила?
5. Гледал ли си филма „Сам вкъщи“? А „Сам вкъщи II“?
6. Чувал ли си за групата Щурците? А за Валя Балканска?
7. Скачал ли си на батут? А на бърджии?
8. Танцувал ли си хоро? А ръченица?

8 Отговорете на любопитната гостенка по модела, като използвате следните роднински названия:

баба, дядо, майка, баща, чичо, вуйчо,
леля, сестра брат, братовчед, братовчедка,
племенник, племенница, внук, внучка

Модел: Кой е посадил дървото?

Дядо ми го е посадил.

1. Кой е построил къщата?
1. Кой е избрал мебелите?
2. Кой е ушил пердетата?
3. Кой е купил толкова книги?
4. Кой е наредил масата?
5. Кой е пресолил супата?
6. Кой е сготвил така вкусно?
7. Кой е направил баницата?
8. Кой е прегорил сладкиша?
9. Кой е украсил тортата?
10. Кой е измил съдовете?
11. Кой е счупил чашата?
12. Кой е изял фъстъците?

9 Ами сега? Отговорете на въпросите!

Модел: Не съм ли забравил ключа си?

За щастие не си го забравил.

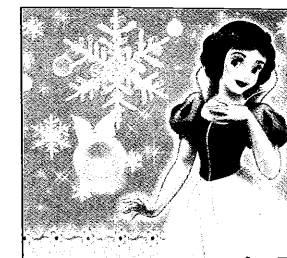
1. Не си ли оставил ютията включена?	Не се тревожи,
2. Не сте ли изпуснали влака?	За съжаление,
3. Не е ли намерил портмонето ѝ?	За съжаление
4. Не са ли загубили паспортите?	Не се безпокой,
5. Не сме ли забравили чантата в таксито?	За съжаление
6. Не съм ли взел билетите за самолета?	Не се безпокой,

10 Има ли грешки в словоредата на изреченията? Открийте ги!

1. Виждал ли си Майк?	Виждал го съм. Не го съм виждал.
2. Пил си ли кафе?	Съм пил. Съм не пил.
3. Гледал си ли филма?	Го съм гледал. Го не съм гледал.
4. Ли научили са новината?	Научили я са. Научили са я не.
5. Ял си ли?	Ял съм. Не ял съм.
6. Излезли Ваня и Майк са ли?	Са излезли. Излезли не са.

Знаете ли приказката за Снежанка и седемте джуджета?

Когато джуджетата се прибрали от планината, те разбрали, че някой е влизал в къщата им. Едно джудже казало: „Някой е седял на столчето ми!“ Друго джудже казало: „Някой е пил от чашата ми!“ Трето джудже казало: „Някой е ял от чинията ми!“ А седмото джудже извикало: „Някой е заспал в леглото ми!“

Разкажете какво е направила Снежанка в къщата на джуджетата!

Разкажете подобна история:

Веднъж когато сте се прибрали вкъщи, сте разбрали, че някой е влизал в квартирата Ви... Кой е бил? Крадец или приятел?

Довършете разказа, като използвате глаголите: *отворил е, влязъл е, излязъл е, правил е, взел е, търсил е, намерил е, забравил е, оставил е.*

Как разбирате поговорките?

Каквото повикало, такова се обадило.

Ни чул, ни видял.

Да би мирно седяло, не би чудо видяло.

Напишете кратък разказ – илюстрация на една от тях по избор!

Разбирате ли?

Родителите ми

Мама и татко се сгодиха през октомври 1927 г.

Щом баща ми се сгоди, сети се, че не е редно да заведе жена си в стаи под наем – един мъж се жени само, ако има собствен дом, какъвто в семейство Мутафчиеви никой не е имал, защото моят дядо не е могъл да помисли за строеж до смъртта си.

Баща ми взе назаем доста пари, докато построи къща, една висока смешна постройка, която той не успя да изплати до края на живота си.

Ожениха се през април 1928 г. Ритуалът бе извършен в църквата „Свети Андрей“. Присъстваха кумовете Вера и Иван Руневски, родители, братя, сестри и толкова. Нямаше нито музика, нито трапеза, нито дори и булчинска рокля.

През ваканцията съпрузите приготвиха две раници с дрехи, храна и одеало. Отидоха до гара „Лъкатник“ с влак, а после пеша до манастира „Седемте престола“, а от него нататък – в девствените гори на планината.

След като се прибраха, мама осъзна, че е бременна с мене, затова на стари години се случваше ядосано да каже: „Какво искам от човек, заченат под открито небе! Нецивилизован!“

(по романа „Бивалици“, I т., В. Мутафчиева)

На опера

Ани и Петър свършиха лекции и тръгнаха към едно кафе близо до университета, където имаха среща с приятели.

Ани: Имам изненада за тебе. Купила съм билети за опера. Гледал ли си „Набуко“?

Петър: О, много приятна изненада! Не съм бил на тази опера, но винаги ми е било приятно да слушам музиката на Верди. Как успя да купиш билети? Сигурно е имало много хора на касата.

Ани: За да купя билетите вчера, съм се редила два часа на опашка, защото на премиерата ще посрещам голямата италианска певица Мирела Френи.

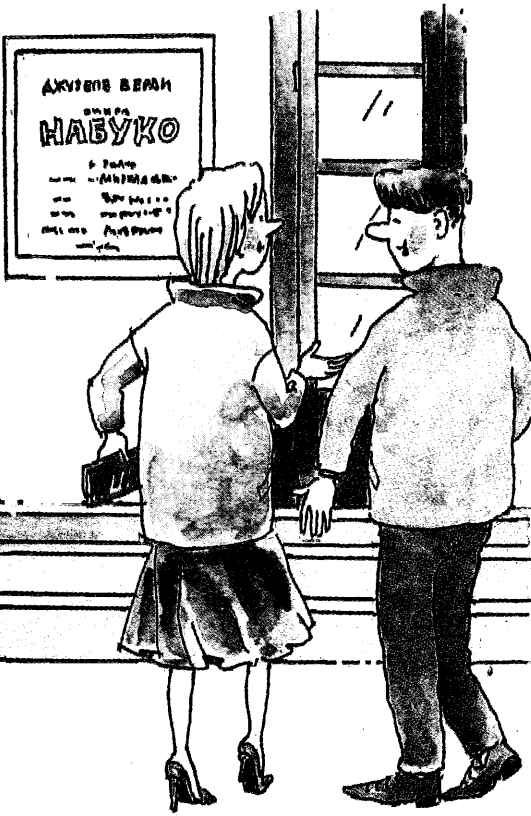
Петър: Радвам се, че си успяла да вземеш билети. В събота ще дойда да те взема.

В събота в 6 часа Петър звънна на вратата на Ани. Тя отвори. Облякла се е с красива копринена рокля, обула си е високи черни обувки. И Петър е много официален – с черен костюм и бяла риза.

Петър: Здравей! Приготвила ли си се вече? О, не, още не си се гримирала, нито си се сресала!

Ани: Заповядай, влез! Не се притеснявай, имаме време. Ти сигурно не си поглеждал скоро часовника. Още е 6 часа и до началото на операта остава цял час.

Петър: Добре. Ти си много елегантна. Навярно е имало цяло модно ревю, докато си избрала тази красива рокля. А сега, моля те, довърши тоалета си, за да отидем навреме!

Задължително

гледал ли си
винаги ми е било приятно
сигурно е имало много хора
редила съм се два часа
приготвила ли си се вече

успяла си да вземеш билети
облякла си е
обула се е
избрала си тази рокля
не си поглеждал скоро часовника
още не си се гримирала
не си се сресала
довърши тоалета си

Граматика

Минало неопределено време на възвратните глаголи

Положителна форма

аз съм **се** измил, -а, -о
ти си **се** измил, -а, -о
ние сме **се** измили
вие сте **се** измили
те са **се** измили

той **се** е измил
тя **се** е измила
то **се** е измило

Но:
измил, -а, -о съм **се**
измили сме **се**
измил **се** е
измила **се** е
измило **се** е

Въпросителна форма

аз измил, -а, -о ли съм **се**?
ти измил, -а, -о ли си **се**?
ние измили ли сме **се**?
вие измили ли сте **се**?
те измили ли са **се**?

той измил ли **се** е?
тя измила ли **се** е?
то измило ли **се** е?

измил, -а, -о ли съм **се**?
измили ли сме **се**?
измил ли **се** е?
измила ли **се** е?
измило ли **се** е?

Отрицателна форма

аз не съм **се** измил, -а, -о
ние не сме **се** измили

той не **се** е измил

Въпросително-отрицателна форма

аз не съм ли **се** измил, -а, -о?
ние не сме ли **се** измили?

той не **се** ли е измил?

Сравнение на минало свършено време с минало неопределено време

Фиксиран минал момент

Вчера купих билети.
Преди един час се облякох.
Преди малко се приготвих.
Миналата година ходихме на Боровец.
Снощи гледах операта.

Резултат от минало действие в сегашен момент

Купил съм билети.
Облякъл съм се вече.
Готова съм. Приготвила съм се.
Ходили сме на Боровец.
Гледали са операта.

Безлични изречения в минало неопределено време

Било ми е приятно
Било ми е зле
Било ми е хубаво
Било ми е трудно
Било ми е лесно
Било ми е студено
Било ми е топло

Било ми е жал.
Било ме е яд.
Било ме е срам.
Било ме е страх.

Имало е много хора на опашката.
Имало е много въпроси на дискусиата.
Нямало е никого вкъщи.

IV. Трансформация на пряка реч в минало свършено време в непряка реч

Пряка реч

Ани: – Купих билети.
 Петър: – Пригответе ли се?
 Майк: – Бяхте ли на опера?
 Ваня и Стефан: – Гледахме новия филм.
 Ани: – Каква книга избрахте?

Непряка реч

Ани каза, че е купила билети.
 Петър попита дали се е приготвила.
 Майк попита дали са били на опера.
 Те казаха, че са гледали новия филм.
 Ани ги попита каква книга са избрали.

Упражнения

1 Довършете изреченията по модела, като използвате следните глаголи:

Модел: Прибрах се рано, не съм се разхождал.

1. Дойдох си пеша, не на автобус.
2. Тя си тръгна веднага след работа, не
3. Ние останахме вкъщи, не с никого.
4. Елате ни на гости, не отдавна.
5. Не зная името му, не
6. Децата бяха с родителите си, не сами.
7. Не зная къде са те, не отдавна.

запознавам се

връщам се

обаждам се

срещам се

качвам се

бавя се

събирам се

2 Отговорете по модела, като използвате глаголите:

измих се

избърсах се

сресях се

пригответе се

гримирах се

Модел: Ваня не се ли е събудила още?

Събудила се е, но още не се е измила.

1. Не си ли се избърснал още?
2. Не са ли се облекли още?
3. Не сте ли се сресали още?
4. Не се ли е обуло още?
5. Не си ли се огледала в огледалото още?

Довършете изреченията по модела, като използвате минало неопределено време на глаголите:

Модел: Ти винаги си се ядосвал, а тя никога не се е тревожила.

рагвам се

1. Ние винаги сме се съмнявали, а децата винаги
2. Баща ѝ винаги се е ядосвал, а тя винаги
3. Сестра му никога не се е тревожила, а той винаги
4. Майка ми никога не се е колебаела, а ти винаги
5. Вие винаги сте се смяли на шегите му, а тя винаги

справям се

ядосвам се

безпокоя се

мръщя се

Довършете изреченията по модела, като използвате следните съществителни и наречия:

А. Модел: Той се е извинил. Било му е неудобно.

1. Аз съм се ядосал. Било ме е
2. Ние се умихваме. Било ни е
3. Билетите за концерт са свършили пред тебе. Било ти е
4. Той се е забавил. Било го е
5. Тя се е прибрала сама. Било я е
6. Вие не сте събудили детето. Било ви е

яд, срам,
неприятно,
добре, жал,
страх

Б. Модел: Вие не сте се съблекли. Не ви е било топло.

1. Тя не се е справила. Не ѝ е било
2. Те не са се облекли. Не им е било
3. То не се е уплашило. Не го е било
4. Ние не сме се забавлявали. Не ни е било
5. Той не се е успокоил след изпита. Не му е било

лесно,
приятно,
студено,
страх, добре

Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Не те ли е страх от неизвестността?

Никога не ме е било страх.

1. Не ви ли е добре в чужбина? Никога не
2. Не ѝ ли е приятно с вас? Никога не
3. Не ти ли е жал за загубените пари? Никога не
4. Не те ли е срам от колегите си? Никога не
5. Не го ли е яд на богатите хора? Никога не
6. Не им ли е тъжно за миналите години? Никога не

6 Довършете изреченията с предложените фрази по модела:

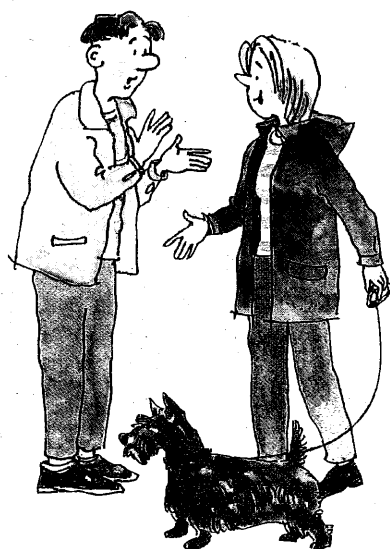
Модел: Винаги ми е било приятно да ... слушам музика.

1. Винаги ми е било трудно да ...	се прибирам сама
2. Винаги ми е било лесно да ...	говоря пред много хора
3. Винаги ми е било неудобно да ...	решавам задачи
4. Винаги ми е било удобно да ...	живея в центъра на града
5. Винаги ми е било жал да ...	ставам рано
6. Никога не ми е било неприятно да ...	гледам бедните деца на улицата
7. Никога не ми е било неудобно да ...	общувам с непознати

7 Изберете правилния вариант:

а) 1. Не ли ги е било яд?	2. Не им ли е било яд?	3. Не ги ли е било яд?
б) 1. Приготвили се сме.	2. Приготвили сме се.	3. Сме се приготвили.
в) 1. Не сме се разхождали	2. Разхождали сме не се.	3. Не се сме разхождали
г) 1. Ти ли е било трудно?	2. Било ти ли е трудно?	3. Трудно ли ти е било?
д) 1. Не ли си се събудила?	2. Не си ли се събудила?	3. Събудила не ли си се?

8 Изберете подходящата глаголна форма – в минало свършено или минало неопределено време:

Петър закъснява за срещата с Ани и се извинява:
 Петър: – Съжалявам, че ... (закъснях, съм закъснял) ...
 (Излязох, излязъл съм) точно в 5 часа от къщи.
 Но в тролея ... (срещнах, съм срещнал) една
 състудентка. Тя ми (разказа, е разказала) как
 (прекара, е прекарала) ваканцията. ... (Загово-
 рихме се, заговорили сме се) и ... (изпуснах,
 съм изпуснал) спирката. После ... (тичах, объ-
 тичал) обратно. (Беше ме, било ме е) страх,
 (се разсърди, си се разсърдила).
 Ани: – Разбира се, че ме ... (беше, е било) яд. То
 кова ... (бързах, съм бързала) да се пригот-
 навреме. После ... (се разтревожих, съм се
 разтревожила) какво ти ... (се случи, се е слу-
 чило). Как не те ... (беше, е било) срам да
 кажеш, че си закъснял заради друго момиче?
 Петър: – Никога не ми (беше, е било) по-неудобно.
 Моля те, не се сърди!
 Ани: – Добре, какво ще направиш, за да ти прости-

Трансформирайте в непряка реч:

Ани: – Трудно ми беше на изпита?	Ани: – Не се съмнявах, че ще се справиш...
Венци: – Не беше лесно!	Венци: – Надявах се на лесен въпрос.
Ани: – Не те ли беше срам да получиш двойка?	Ани: – Баща ти ядоса ли се?
Венци: – Беше ме яд, а не срам.	Венци: – Първо се ядоса, но после му мина.

Предайте разказа на Ани в непряка реч.

Ани: С Петър се запознахме в университета. Вчера той се обади и ме покани на концерт. Аз много се зарадвах. Не се колебах да приема поканата. Решихме да се срещнем преди концерта. Излязохме да се разходим за малко с кучето, но то се изгуби. Аз се уплаших за кучето, а Петър се разтревожи за концерта. Добре че кучето не се забави, а се върна само. Аз се успокоих веднага, но Петър се ядоса, че концертът вече започва. Качихме се на едно такси. Аз се надявах концертът да се забави малко. Така се случи. После се смяхме и се забавлявахме до късно.

Отговорете на въпросите и разкажете от личния си опит:

1. От какво те е било страх?	5. Кога ти е било най-добре?
2. На кого те е било яд?	6. От какво те е било срам?
3. Какво ти е било лесно?	7. Кога ти е било трудно?
4. Кога ти е било неудобно?	8. За кого ти е било жал?

Разбирате ли?

Автограф от Верди

Влакът спира на една малка гара. В един от вагоните пътува италианският композитор Верди. Началникът на гарата е обичал много музиката на Верди и винаги му се е искало да получи автограф от него. Но той е знаел, че композиторият не дава автографи с удоволствие и затова решава да действа по друг начин. Влиза във вагона и моли пътника да му покаже билета си. Верди му го подава. Тогава началникът започва разговор с него:

– Вагонът е много мръсен! – казва той.
 – Не можах да намеря друг по-чист – казва Верди.
 – И все пак не трябва да слагате краката си на пейката. Един културен човек не прави така никога!
 – Значи аз съм некултурен, така ли? – вика ядосан Верди. – Дайте ми книгата за оплаквания! Ще се оплача от Вас!
 Началникът веднага отива да му донесе книгата, но вместо нея му дава своя албум за автографи. Композиторият толкова се е ядосал, че не е видял нищо, бързо е написал оплакването си и се е подписал.
 – Много Ви благодаря, маестро, за автографа – казва началникът доволен и кани Верди в едно чисто купе.

(по анекдот)

Мила Мая,

Отдавна не съм ти писала, защото често се чуваме по телефона, а и връзката с GSM и Интернет е далеч по-бърза и удобна. Но знаеш, че аз обичам да пиша писма, когато искам да разкажа нещо по-подробно.

Миналата събота отидохме на екскурзия до Витоша. Бяхме само тримата – аз, Стефан и Майк, когото ти вече познаваш. Качихме се на автобуса от „Овча купел“ и след половин час слязохме на „Златните мостове“. Имаше много хора, излезли в планината. Времето беше топло и приятно. Майк за първи път виждаше живописната природа на Витоша и се радваше като дете. Отидохме при морените и той остана възхитен от необикновената каменна река. Разхождахме се дълго из планината, а непрекъснато снимащият Майк тичаше напред-назад, защото всичко му се струваше интересно и красиво. На една поляна седнахме да обядваме – носехме сандвичи и минерална вода. Ядохме с удоволствие на чистия въздух. После тръгнахме към „Копитото“. Когато вече бяхме на терасата на ресторанта, откриващата се пред нас панорама съвсем изненада Майк. София се простираше като на длан, а въздухът трептеше и изглеждаше кристален под лъчите на греещото слънце.

След като пихме кафе и ядохме сладолед, тръгнахме да се връщаме пеша към София. Слизахме по пътя, без да бързаме, а повечето минаващи край нас хора пееха и се смееха. Планината им даваше сили и радост. И ние прекарахме един чудесен ден.

А вие как сте? Какво прави Филип? Как са децата? Ще чакам да ми пишеш.

Целувам ви всички:

сестра ти Ваня

Запомнете!

искам да разкажа нещо по-подробно
Майк тичаше напред-назад
радваше се като дете
непрекъснато снимащият Майк
повечето минаващи край нас хора пееха и се смееха

ядяхме с удоволствие
откриващата се пред нас панорама
лъчите на греещото слънце
София се простираше като на длан

I. Образуване на минало несвършено време

Спрежение	Глагол в сегашно време	Глагол в минало несвършено време	Окончание
Ударението не е върху окончанието			
I и II	уча	учех	-ЕХ
	пиша	пишех	
	смея се	смеех се	
	пея	пеех	
	живея	живеех	
	мисля	мислех	
Ударението е върху окончанието			
	чета	четях	-ЯХ
	спя	спях	
	стоя	стоях	
	седя	седях	
Ударението е върху окончанието – след ж, ч, ш			
	мълча	мълчах	-АХ
	лежа	лежах	
	държа	държах	
	греша	грешах	
III	радвам се	радвах се	-АХ -ЯХ
	искам	исках	
	слушам	слушах	
	обичам	обичах	
	обличам	обличах	
	хвърлям	хвърлях	
	затварям	затварях	

Особени случаи: ям – ядях
съм – бях

Форми на глаголите в минало несвършено време

-ЕХ	-ЯХ	-АХ/-ЯХ	
учех	четях	слушах	хвърлях
учеше	четеше	слушаше	хвърляше
учеше	четеше	слушаше	хвърляше
учехме	четяхме	слушахме	хвърляхме
учехте	четяхте	слушахте	хвърляхте
учеха	четяха	слушаха	хвърляха

II. Сравнение на глаголните форми за минало несвършено време със сегашно и минало свършено време

Сегашно време	Минало несвършено време	Минало свършено време
пиша, пишеш	пишех, пишеше	писах, писа
чета, четеш	четях, четеше	четох, чете
пея, пееш	пеех, пееше	пях, пя
смея се, смееш се	смеех се, смееше се	смях се, смя се
уча, учиш	учех, учеше	учих, учи
работя, работеше	работех, работеше	работих, работи
чакам, чакаш	чаках, чакаше	чаках, чака
вечерям, вечеряш	вечерях, вечеряше	вечерях, вечеря
идвам, идваш	идвах, идваше	дойдох, дойде
отивам, отиваш	отивах, отиваше	отидох, отиде
ям, ядеш	ядях, ядеше	ядох, яде
дам, дадеш	дадох, дадеше	дадох, даде
съм, си	бях, беше	бях, беше

III. Сегашно деятелно причастие

Образуване

Спрежение	Сегашно време на глагола	Сегашно деятелно причастие				Окончание
		м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.	
Ударението не е върху окончанието						
I и II	грея	греещ	-а	-о	-и	-ЕЩ
	уча	учещ	-а	-о	-и	
	мисля	мислещ	-а	-о	-и	
	пия	пиещ	-а	-о	-и	

Сегашно време на глагола

Сегашно деятелно причастие

	м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.	
Ударението е върху окончанието					
	сedia	сediaщ	-а	-о	-и
	чета	четящ	-а	-о	-и
	стоя	стоящ	-а	-о	-и
	вървя	вървящ	-а	-о	-и
III	слушам	слушащ	-а	-о	-и
	искам	искащ	-а	-о	-и
	хвърлям	хвърлящ	-а	-о	-и
	затварям	затварящ	-а	-о	-и

Упражнения

1. Довършете изреченията по модела, като използвате минало несвършено време на глаголите:

Модел: Когато звънна телефонът, тя четеше.

- Когато той влезе, тя
- Когато ние дойдохме, те
- Когато пристигнаха родителите му, гостите
- Когато вратата се отвори, детето
- Когато аз се обадох, вие
- Когато вие говорехте, ние

смея се вечерям
 мълча пея
 спя
 работя

2. Довършете изреченията, като използвате предложените фрази:

А. Модел: Когато бяхме деца, всичко ни се струваше интересно.

1. Когато беше ученик, ти	се страхувахме от тъмното.
2. Когато бяхме деца, ние	непрекъснато му пеехте.
3. Когато бях малък, аз	обичах да вали сняг.
4. Когато беше ученичка, тя	четеше с удоволствие.
5. Когато бяхме студенти, ние	се прибираше рано.
6. Когато синът ви беше бебе, вие	не оставахме вечер вкъщи.

Б. Модел: Като малък грешах буквите.

1. Като студент ...	обичах сладолед.
2. Като ученик ...	слушах рап.
3. Като дете ...	не носех шапка.
4. Като войник ...	не пиех бира.
5. Като млад ...	непрекъснато бях гладен.

В. Модел: Преди често закъснявах.

1. По-рано ...	канехме гости.
2. Миналата година редовно ...	пуших по една кутия цигари на ден.
3. Миналата година всеки месец ...	ходех на фризьор.
4. Миналата година всяка седмица ...	се събирахме с приятели.

3 Довършете изреченията, изразяващи паралелни действия, като поставите следните глаголи в минало несвършено време:

Модел: Двамата вървяха и мълчаха.

1. Тя го търсеше с поглед, но не го	ям
2. На аерогарата всички се прегръщаха и	излизам
3. Детето постоянно падаше и	затварям
4. Някой непрекъснато влизаше и от стаята.	целувам
5. Вратата непрекъснато се отваряше и	виждам
6. Майк тичаше и	ставам
7. Ние пиехме кафе и сладолед.	снимам

4 Довършете изреченията:

А. Модел: Докато следвах английска филология, четях само на английски.

1. Докато детето гледаше филма, ...	ние заедно пишехме статии.
2. Докато живеех в чужбина, ...	Майк снимаше.
3. Докато работехме в института, ...	ядеше пукаџки.
4. Докато учех в София, ...	непрекъснато пишех писма.
5. Докато пътувах с лифта, ...	всяка седмица ходех на театър.

Б. Модел: Докато ти четеше, аз спях.

1. Докато вие пишехте писма, ...	вие говорехте.
2. Докато ние ядахме, ...	тя береше цветя.
3. Докато Ваня гледаше откриващата се пред нас панорама, ...	ние пиехме кафе.
4. Докато той седеше на поляната, ...	Майк тичаше насам-натам.

Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Дъщеря ти учи ли пиано?

Сега не, но преди учеше.

1. Ходиш ли за риба?	Сега не, но преди
2. Вие купувате ли вестници?	Сега не, но преди
3. Вечерят ли заедно?	Сега не, но преди
4. Работиш ли извънредно?	Сега не, но преди
5. Спортуваш ли редовно?	Сега не, но преди
6. Тя играе ли тенис?	Сега не, но преди
7. Караш ли кола?	Сега не, но преди

Модел: Вчера пак ли пяхте?

Вчера не, но по-рано понякога пеехме.

1. В събота вечерта той ходи ли на дискотека?	В събота вечерта не, но преди често ...
2. Вчера пихте ли бира?	Вчера не, но преди понякога ...
3. Снощи ядохте ли пица?	Снощи не, но преди често ...
4. Снощи чака ли я до късно?	Снощи не, но преди обикновено ...

Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Какво правеше вчера по това време?

Вчера по това време слушах лекция.

1. Какво правеше ти вчера по това време?	имахме гости,
2. Какво правехте вчера по обяд?	седяхме на терасата на ресторанта,
3. Какво правехте, докато валеше дъжд?	слушаше и мълчеше,
4. Какво правеше тя по време на лекцията?	те чаках

Попълнете празните места с глаголите в скоби, като ги поставите в подходящото време, лице и число:

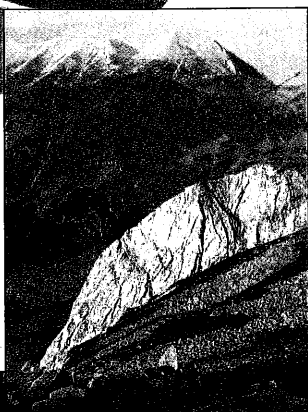
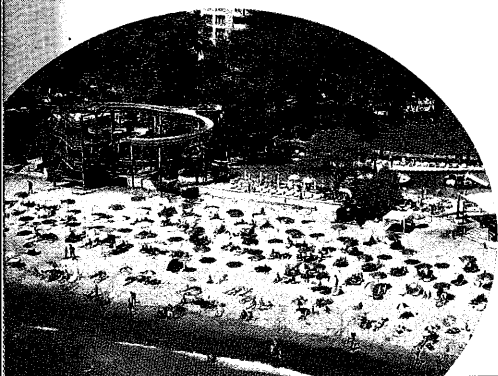
– Дядо, разкажи ми как ... (живея) с баба като млади!

– Баба ти ... (е) истинска красавица. Тя ... (имам) бисерна усмивка. Тя ... (обличам се) елегантно, с вкус. ... (обичам) да е сред хора. Ние често ... (ходя) на театър, кино, ... (вечерям) на ресторант, ... (срещам се) с приятели. Всяка седмица ... (каня) гости къщи. ... (говоря), ... (споря). Интересно ... (живея).

8 Напишете кратък текст в отговор на въпроса, като използвате някои от предложените фрази:

Как прекара ваканцията?

А.

бях на море, по цял ден ловях риба, плувах по 2 километра, лежах на плажа, ядох сладолед, пиех бира с приятели, шегувахме се до късно

.....

Б.

бях на планина, всяка сутрин правехме преходи, ходехме по 5–6 часа на ден, спяхме в планински хижи, палехме огън, пеяхме

.....

В.

спях до късно, слушах музика, гледах телевизия, играех на компютърни игри, ходех на гости

.....

9 Попълнете празните места с подходящи сегашни деятелни причастия:

1. Знаеш ли приказката за красавица?
2. Вървахме под лъчите на слънце.
3. Цялото небе се изпълни с снежинки.
4. Пословиците са изрази, народната мъдрост.

синтезиращ
 греещото
 пагащи
 спящата

Образувайте сегашни деятелни причастия от подчертаните глаголи и преобразувайте фразите:

Модел: Моля всички, които стоят прави, да седнат. Моля всички правостоящи да седнат.

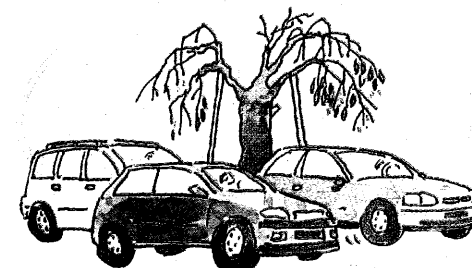
1. Пази се от предмети, които падат.
2. Хората са същества, които мислят.
3. Върбата е дърво, което плаче.
4. Чувал ли си за чинии, които летят?
5. Слизам на спирката, която следва.
6. Къде е перонът на влака, който заминава за Варна?
7. Къде има информация за влаковете, които пристигат.
8. Не буди децата, които спят.

Трансформирайте по модела:

Модел: Тези, които излизат, са Ани и Петър. **Излизащите** са Ани и Петър.

1. Тези, които учат, имат право на намаление в градския транспорт.
2. Тези, които работят, страдат по-малко от депресии в сравнение с безработните хора.
3. Тези, които командват в армията, носят пагощи със звездички.
4. Тези, които знаят, обикновено си мълчат.
5. Тези, които спортуват, стават по-силни и по-здрави.

Разбирате ли?

Върбата от булеварда

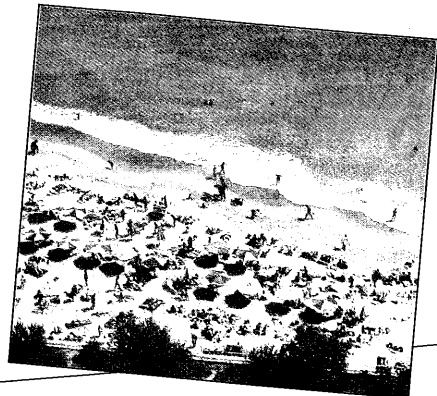
Булевардът е централен в Хелзинки, наречен „Манерхайм“. Там се срещаха няколко магистрали и се разделяха в различни посоки. А по средата на булеварда имаше една суха върба, която едвам се държеше и циментови колони я подпиреха. Клоните ѝ – повечето изсъхнали, а листата ѝ – в шепа да ги събереш. И въпреки това никой не пипаше върбовата баба на средата на булеварда.

Да беше красавица върбата? Не. Като нея имаше колкото искаш в столицата на Финландия. Нямахме и никакво историческо значение.

Но върбата стоеше сред мравуняка от коли и се опитваше с вдигнати сухи ръце да спре кадилаците и мерцедесите, които ревяха и я заобикаляха, тойотите и рената намаляваха скоростта си на това място.

Така старата върба приспособяваше движението към себе си и одухотворяваше площада със своето присъствие.

(по разказа „Върбата от булеварда“, Николай Хайтов)

22 юни

Ура! За мене сесията свърши. Беше ми доста трудно, защото трябваше да взема шест изпита. Учейки по цял ден, бях почти като затворник и няхах време да се виждам с приятелите си. С тях се чувахме само по телефона, но довечера най-после ще се съберем в кафето на „България“.

23 юни

Вечерта се събрахме Ваня, Стефан, Петър, Мария, Георгиос и аз. Решавахме как да прекараме лятото. Мислейки и обсъждайки различни варианти, уточнихме да тръгнем за морето на 1 август. Ще бъдем на къмпинг „Градина“. Това е едно райско кътче на българското Черноморие. Утре ще съм по магазините, защото ще ми трябват нов бански костюм, козметика за плаж и чадър за слънце.

2 август

Пристигнахме с автобуса на къмпинга привечер. Радвахме се на спокойното изумрудено море. Момичетата се настанихме в едно бунгало, а момчетата – в съседното. Пеейки и танцувайки, прекарахме първата нощ на морския бряг под звездите.

18 август

Нямам време да пиша всеки ден, защото програмата ни е много интензивна. Всеки ден, щом станех, бързо се миех и отивах на брега за сутрешния ми крос. Другите момичета не бяха ранобудни. Викнех ли им да дойдат с мене, те отказваха с думите, че сутрин им трябва само моето отсъствие, т.е. искаха да не ги безпокоя. Поспалани!

19 август

Дните на морето минаваха неусетно. Като отидехме на плажа, плувахме, правехме слънчеви бани, играехме плажен волейбол, возехме се на водни колела. Приятелихме се с двамата спасители на плажа – студенти, които през лятото работеха там. Вечер, седейки на брега на морето, се любувахме на красивия слънчев залез. Понякога си купувахме от рибарите пресни миди или риба, приготвяхме ги в бунгалото, а вечерята задължително беше на морския бряг. Жалко, че утре си тръгваме за София.

Помнете!

спокойното изумрудено море
като отидехме на плажа, плувахме
седейки на брега на морето
мислейки и обсъждайки различни варианти
ще ми трябват бански костюм и козметика

учейки по цял ден
пеейки и танцувайки
рибари

бях почти като затворник
спасители на плажа
щом станех, бързо се миех
викнех ли им да дойдат

Граматика

I. Минало несвършено време на глаголи от свършен вид

Несвършен вид		Свършен вид	
много пъти	Отивах	щом	отидех
обикновено	ставах	като	станех
често	виках	когато	викнех
винаги	тръгнах		тръгнах
	влизах		влезех
	идвах		дойдох

Обърнете внимание!

викнех ли

погледнех ли

започнех ли

II. Образуване на деепричастия

Спрежение	Сегашно време (само несвършен вид)	Деепричастие	Окончание
I и II	уча мисля пея седя пиша	учейки мислейки пеейки седейки пишейки	-ЕЙКИ
III	обсъждам танцувам затварям приготвям	обсъждайки танцувайки затваряйки приготвяйки	-ЙКИ

III. Лични форми на глагола трябва

Аз трябва на тебе.	Аз ти трябва.	Ти се нуждаеш от мене.
Ти трябваш на мене.	Ти ми трябваш.	Аз се нуждая от тебе.
Речникът трябва на Ани.	Той ѝ трябва.	Тя се нуждае от него.
Чантата трябва на Стефан.	Тя му трябва.	Той се нуждае от нея.
Одеалото трябва на детето.	То му трябва.	То се нуждае от него.
Ние трябваме на вас.	Ние ви трябваме.	Вие се нуждаете от нас.
Вие трябвате на нас.	Вие ни трябвате.	Ние се нуждаем от вас.
Студентите трябва на преподавателя.	Те му трябва.	Той се нуждае от тях.

IV. Образование на съществителни имена с наставки

-ТЕЛ	-АР	-АЧ	-НИК	-ИСТ	-ИК
преподавател	лекар	чистач	затворник	специалист	теоретик
писател	аптекарь	пазач	конник	машинист	практик
спасител	рибар	шивач	странник	спортист	математик
читател	обущар	продавач	художник	журналист	политик

Упражнения

1. Попълнете изреченията, като изберете подходящия глагол в минало несвършено време:

A. *Модел:* (ставахме, станехме) На морето обикновено **ставахме** късно.
Щом **станехме**, отивахме да плуваме.

- (започвах, започнех) Обикновено те трудно , но щом веднъж, правеха всичко както трябва.
- (идвах, дойдех) Много пъти да те търся. Когато , все не те намирах.
- (отивах, отидех) Често у тях без покана. Като , тя ми показваше новите си картини.
- (тръгнах, тръгнах) Много пъти да правя крос по плажа на къмпинг „Градина“. Щом , веднага се отказвах.

Модел: (започвах, започнех) Обикновено **започвах** да уча една седмица преди изпит. Но **започнех** ли, не вдигах глава от учебниците по цял ден.

- (поглеждаше, погледнеше) Понякога той я право в очите. А ли я, тя се изчервяваше.
- (виках, викнех) Обикновено не децата да се прибират. Но ли им, тичаха веднага.
- (идваше, дойдеше) Тя обикновено не с нас Но ли – тогава ставаше истински празник.
- (духаше, задухаше) На морето рядко вятър, но ли – ставаше бурно.

Попълнете празните места по модела, като използвате следните глаголи:

Модел: Щом тя влезеше вкъщи, атмосферата ставаше напрегната.

- След като границата, ние вече за вкъщи.
- Щом го , веднага къде е бил.
- Щом заплата, той ѝ подарък.
- Когато червеното копче, лампите
- Щом те парите си, веднага

вземеше – носеше
натиснеше – светвах
погледнех – разбирах
получеа – изчезвах
минехме – мислехме

Трансформирайте подчертаните деепричастия по модела:

Модел: Обсъждайки как да прекараме лятото, ние изпихме цялата бутилка вино.
Като обсъждахме как да прекараме лятото, ние изпихме цялата бутилка вино.

- Можеш ли тичайки да донесеш три кафета?
- Аз понасям зимата по-лесно, мислейки за лятото.
- Гледайки изумруденото море, ние мълчахме.
- Обръщайки се към мене, тя всъщност говореше на тебе.
- Казвайки тази солена шега, той се засрами

Трансформирайте подчертаните изрази в деепричастия:

Модел: Ние говорим и вървим по плажа. Ние говорим, вървейки по плажа.

- Тя готви и пее.
- Ние седим на плажа и гледаме изгрева.
- Като слизах от рейса, си скъсах чантата.
- Не можеш да работиш, докато лежиш.
- Като приготвяха рибата за вечеря, те си разказваха вицове.
- Не се ли чувствате се като затворници, като седите цял ден вкъщи.

5 Трансформирайте по модела:

Модел: Лежахме, четейки. – Четяхме, лежейки.

1. Баба белеше картофи, гледайки филма. –
2. Тя влезе, плачейки. –
3. Те минаха покрай нас, смеейки се. –
4. Бръснейки се, той се оглеждаше внимателно в огледалото. –
5. Ние учехме, слушайки музика. –

6 Какво им трябва за морето? Попълнете по модела:

Модел: Чантата трябва на Ани. Тя ѝ трябва.

1. Официални дрехи не трябва на Мария на къмпинга.
2. Лосионът против комари трябва на Стефан.
3. Чадър за слънце няма ли да трябва на момичетата?
4. Свободно бунгало трябва на приятелите.
5. Баскетболната топка ли трябва на отбора?

7 Попълнете с подходящата лична форма на глагола трябва:

Модел: Никой не те разбира по-добре от мене. Аз ти **трябвам**.

1. Вие, скъпи родители ни и когато вече не сме деца и сме далеч от вас!
2. За да качим пианото по стълбите, ще ни поне още две яки момчета.
3. Ако не ти повече, ще си тръгвам.
4. Не можете да се справите сами. ви още хора.
5. Моля те, ела! ми.
6. Никой не може да свърши работата по-добре. Вие ни

8 Задайте подходящи въпроси към подчертаните фрази. Използвайте въпросите:

Модел: За игра на шах трябват двама играчи. Колко играчи трябват за игра на шах?

1. За игра на волейбол трябва топка. Колко?
2. Трябват ни още двама души за бридж. Кой?
3. За игра на баскетбол ни трябва кош. Колко?
4. Трябва ми помощ в кухнята. Какво?
5. Трябваше да отидем на къмпинг „Градина“. Къде?
6. Никой не ми трябва.

9 Как се нарича?

А. човек, който:

- превежда
- пази
- шие
- продава
- готви
- кове
- чисти комини

Б. човек, който:

- пише
- чете
- преподава

В. каква е професията на човек, който:

- лови риба
- прави обуца
- лекува
- свири на цигулка
- гледа овце
- произвежда мляко
- работи с кожа
- сече дърва
- прави бъчви

Г. как се нарича човек, който се занимава с:

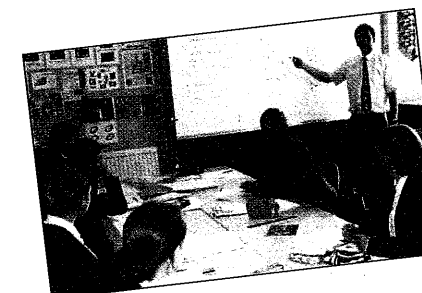
- история
- математика
- химия
- физика
- политика

учи

получава

открива

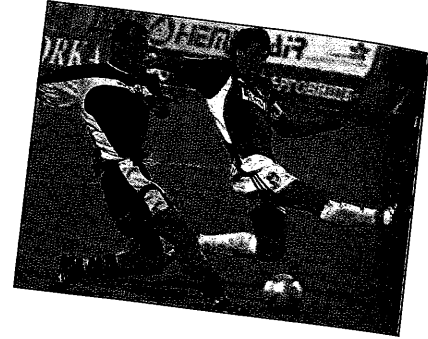

Д. как се казва музикант, който свири на:

- пиано
- китара
- барабан
- флейта

Е. Как се казва спортист, който играе:

- футбол
- тенис
- баскетбол
- волейбол

10 Децата обичат да обсъждат бъдещите си професии и тези на родителите си. Е, не винаги са съвсем точни в названията. Поправете ги, ако грешат:

- Моят татко е писач. Той пише книги, но не печели много.
- А моят - математист! Той решава задачи, а мама решава всичко друго.
- Моят пък е политикач. А вуйчо ми - баскетболан.
- А моят - пожарник.
- Аз искам да стана рибач или откривист, т.е. изобретар.
- Най-добре е да си спортар, е, може и коминочистител.

11 Свържете двете колонки:

- читател
- баничар
- измамник
- теоретик
- пожарникар
- странник
- художник
- алпинист
- конник

е човек, който

- е от друго място, чужденец
- се занимава с теория
- прави банички
- язди кон
- не е честен и си служи с измами
- гаси огън и спасява хора
- се изкачва по отвесни скали
- рисува картини
- обича да чете

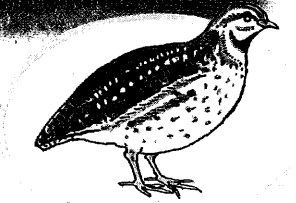
Кой е:

- дебелан
 - поспалан
 - мързелан
 - готован
 - хулиган
- е човек, който

- много спи
- предпочита някой друг да приготви всичко
- яде много и е дебел
- се държи неприлично
- е мързелив, не обича да работи

Образувайте сложни съществителни имена по модела:

коминочистач:	чисти комини	+	-ач
.....	издава книги	+	-тел
.....	лекува зъби	+	-ар
.....	търси злато	+	-ач

Разбирате ли?

Аз съм тук

Пъдпъдъкът живееше в една нива близо до края на селото. Всички го чуваха сутрин да се обажда: „Аз съм тук! Аз съм тук! Аз съм тук!“. Чуваха го и късно следобед, но никой не успяваше да го види.

Щом чуеха неизменното „Аз съм тук!“, децата понякога тръгваха да го търсят. Но доближеха ли го, песента му замлъкваше. После пак се чуваше отново далеч зад гърба им. Така и не успяваха никога да го видят.

Нарекоха го по песента му „Аз Съм Тук!“. Някои намираха името му за чудесно. Други спореха. Много е малък, казваха, та да си има чак три имена. Но нали все пак е тук, виж как това фамилно име му отива. Пък нали всички ние, малки и големи, също имаме по три имена. Значи той е Аз, смееха се, баща му - Съм и дядо му - Тук, нали така.

(по едноименния разказ на Дончо Цончев)

I. Изберете верния отговор:

- 1 Да ти дам ли учебника?
а) Не, не ми го дай! в) Не, не ми го давай!
б) Не, не давай го ми! г) Не, не ти го дай!
- 2 Да ви приготвя ли закуската?
а) Да, пригответи ви я! в) Да, пригответи им я!
б) Да, пригответи ни я! г) Да, ни я пригответяй!
- 3 Да отида ли с Иван?
а) Не, не отиди го! в) Не, не отивай с него!
б) Не, не идвай с него! г) Не, не иди с него!
- 4 – Иван върнал ли ти е парите? Не,
а) не ги е върнал ми в) не им ги е върнал
б) не е връщал ги ми г) не ми ги е върнал
- 5 От е тази книга?
а) кого в) какъв
б) на кого г) кой
- 6 Видях го преди малко по коридора.
а) да дойде в) да дойдох
б) да слиза г) да идва
- 7 – Измила ли си е ръцете? Да,
а) измила е си ги в) си е ги измила
б) измила си ги е г) си ги измила е
- 8 Ти обеща, че като се върнеш
а) ще ти се обадох в) ще се обадиш ми
б) ми се обадиш г) ще ми се обадиш
- 9 По улицата вървят няколко
а) деца в) деца
б) детета г) деца
- 10 След две седмици за Кипър?
а) пътувах ли в) ще пътуваш ли
б) ще ли пътуваш г) ли пътуваме
- 11 Ралица и Петя отидоха у Ана, защото покани на гости.
а) я им в) тя те
б) ѝ ги г) тя ги
- 12 Вчера се видяхме с Иван и аз на гости.
а) му поканвам в) го поканих
б) го поканя г) му поканих

- 13 Кажете ми номера на блока, живеете!
а) в където в) в който
б) в когото г) в които
- 14 – Даде ли телефона си на преподавателката? – Не, не
а) давах в) ѝ я давах
б) я го дадох г) ѝ го дадох
- 15 Гледахте ли филм?
а) тези в) този
б) това г) тази
- 16 Вчера четох до късно, защото
а) не ми се спях в) не ще спи
б) не мога спя г) не можах да заспя
- 17 При мене дойдоха приятели.
а) три в) трета
б) третия г) трима
- 18 – шапката, защото навън е много студено!
а) облечи си в) купи си
б) съблечи си г) сложи си

II. Заместете подчертаните думи със синоними!

- 19 Задай му въпрос и той ще ти отговори.
а) предай му въпрос в) попитай го
б) изпитай го г) покани му
- 20 Който иска, може да пише.
а) дойде в) знае
б) желае г) мисли

III. Трансформирайте текста в минало време и в непряка реч.

Днес Петър става рано, отива в банята и се мие. После си облича нови дрехи и без да закуси отива в университета на изпит. Пред кабинета на професора вижда Ани.

Петър: Здравей, Ани! Тук ли е професорът?

Ани: Здравей, Петре! Рано е и още го няма.

Петър: Значи ние с тебе сме първите.

Ани: Да, първи сме. Ти знаеш ли всички въпроси?

Петър: Да, зная ги.

Ани: Моля ти се, обясни ми образуването на повелително наклонение!

Петър: Слушай! Веднага ще ти обясня всичко.

Петър излезе бързо от „Пирогов“ и тръгна към квартирата на Мария, която се намираше наблизно. Много се зарадва, когато тя му отвори вратата:

Мария: Петре, какво се е случило? Не изглеждаш добре.

Петър: Да, не съм добре. Идвам от „Пирогов“!

Мария: Влез, не стой на вратата! Какво си правил в „Пирогов“? Болен ли си?

Петър: Много съм разтревожен, защото Ани е в „Пирогов“. Днес е преживяла злополука. Качила се на една маршрутка, защото бързала за лекции. За нещастие имало голямо задръстване и колите едва се движели. Една кола от насрещното движение се промъквала между двете колони от коли и ненадейно се блъснала в маршрутката. Ани четяла вестник и ударът я изненадал. Блъснала се в предната седалка и си ударила главата и лявата ръка. Пристигнала „Бърза помощ“ и взела пострадалите пътници, а между тях била и Ани. Веднага й направили снимки на главата и ръката. Има фрактура на лявата ръка, бързо й сложили шина и я гипсирали. Но е получила леко мозъчно сътресение и трябва да остане в „Пирогов“ известно време. Това е. Много ми е мъчно за Ани, точно на нея ли трябваше да се случи...

Мария: Успокой се! Ще ѝ мине скоро, бъди сигурен! Къде се намира, в коя стая, за да отида да я видя?

Петър: На четвъртия етаж в травматологията, стая № 401. Посещенията са всеки ден от 16 до 18 часа. Утре ще бъде там, ела и ти, ако си свободна!

Мария: Разбира се, че ще дойда.

Запомнете!

не изглеждаш добре
не стой на вратата
преживяла е злополука
качила се на една маршрутка
имало голямо задръстване

една кола се промъквала
леко мозъчно сътресение
бързо ѝ сложили шина
веднага ѝ направили снимки
„Бърза помощ“ взела пострадалите пътници

ударът я изненадал
известно време
ще ѝ мине скоро
утре ще бъде там

Минало несвършено деятелно причастие

Образува се от минало несвършено време:

четях – четял, -а, -о, четели

ходех – ходел, -а, -о, -и

гипсирах – гипсирал, -а, -о, -и

Обърнете внимание!

Минало несвършено деятелно причастие се употребява само за образуване на преизказните форми на сегашно и минало несвършено време. В български език причастията на -л са два вида – минало свършено деятелно причастие и минало несвършено деятелно причастие:

уча – учил и учел
пиша – писал и пишел
живея – живял и живеел
ям – ял и ядял

II. Преизказване на глаголното действие

Време	Изявително наклонение	Преизказни форми
Сегашно време	чета	четял съм
Минало несвършено време	четях	четял си
		четял
		четели сме
		четели сте
	четели	
Минало свършено време	четох	чел съм
		чел си
		чел
		чели сме
		чели сте
		чели
Бъдеще време	ще чета	щял съм да чета
		щял си да четеш
		щял да чете
		щели сме да четем
		щели сте да четете
		щели да четат

Забележка: отрицателна преизказна форма на бъдеще време:

нямало да чета
нямало да четеш
нямало да чете

нямало да четем
нямало да четете
нямало да четат

Преизказни форми на глагола СЪМ

Сегашно време

Минало несвършено време

Минало свършено време

бил съм
бил си
бил
били сме
били сте
били са

Бъдеще време

щял съм да бъда
щял си да бъдеш
щял да бъде
щели сме да бъдем
щели сте да бъдете
щели да бъдат

III. Наречия – видове

Непроизводни	вн, пак, тук, още
От прилагателни	тъмно, смешно, хубаво, български, мъжки, добре, зле
От съществителни	горе, долу, днес, снощи, утре, довечера, вкъщи
От числителни	първо, второ, веднъж, двойно
Местоименни наречия	къде, кога, как, както, където, някъде, никъде, всякак

Забележка

Степените за сравнение при наречията се образуват по същия начин, както и степените за сравнение при прилагателните имена – по-добре, най-добре, но „повече“ има само едно ударение и не се схваща като сравнителна степен на „вече“ (за разлика от най-вече).

Упражнения

1. Заменете глаголите в сегашно и минало свършено време с преизказни форми:

Модел: Ани претърпя злополука. → Ани претърпяла злополука.

1. Ани се качи на една маршрутка.
2. За нещастие има голямо задръстване.
3. Колите едва се движат.
4. Една кола от насрещното движение се блъсна в маршрутката.
5. Ани си удари главата и лявата ръка.
6. Доиде „Бърза помощ“.
7. „Бърза помощ“ взе пострадалите пътници.
8. Ани има фрактура на ръката.
9. Ани е в „Пирогов“.

2. Заменете глаголите в бъдеще време с преизказни форми:

Модел: Ани ще остане в болницата известно време. →
→ Ани щяла да остане в болницата известно време.

1. Лекарите ще ѝ направят снимка на ръката.
2. Сестрата ще ѝ сложи шина на ръката.
3. Ще я гипсират.
4. Мария ще отиде при нея.
5. Ани скоро ще бъде добре.
6. Вие ще ѝ се обадите по телефона.

3. Отговорете на въпроса по модела:

Модел: Ще има ли Ани малък белег на ръката?
Лекарите казват, че Ани щяла да има малък белег на ръката.

1. Ще може ли Ани да рисува след фрактурата на ръката?	Лекарите казват, че Ани ...
2. Петър ще ѝ занесе ли плодове в болницата?	Чух, че Петър ...
3. Ще остане ли Ани в травматологията?	Петър каза, че Ани ...
4. Ще ѝ мине ли скоро?	Лекарите казват, че ...
5. Сестрите ще се грижат ли за Ани в болницата?	Мария каза, че сестрите ...

4 Довършете по модела:

Модел: Ани няма да се качва на маршрутки известно време след злополуката.
Чух, че Ани **нямало да се качва** на маршрутки известно време след злополуката.

Петър няма да отиде на лекции.	Мария каза, че Петър
Ние няма да участваме в семинара.	Казаха ми, че ние
Те няма да ходят на екскурзия.	Чух, че те
Ти няма да дойдеш с нас.	Казах ми, че ти
Вие няма да заминете.	Чух, че вие

5 Трансформирайте глаголите в скоби в преизказна форма по модела:

Модел: Преподавателят каза, че аз не (чета) **съм четял** достатъчно.

1. Преподавателят каза, че ние (пишем) правилно.
2. Преподавателят каза, че ти (имаш) най-много точки на теста.
3. Преподавателят каза, че вие не (слушате) внимателно.
4. Преподавателят каза, че аз не (съм) готов за изпита.
5. Преподавателят каза, че той (се справя) добре.
6. Преподавателят каза, че те (правят) всички упражнения сами.

6 Трансформирайте изреченията, като замените глаголите в минало свършено и минало несвършено време със съответните преизказни форми по модела:

Модел: Когато той ѝ (писа) **писал**, тя (живееше) **живеела** в София.

1. Когато колите се (блъснаха) ..., Ани (четеше) ... вестник.
2. Когато Петър се (обади) ... на Мария, тя (беше) ... в квартирата си.
3. Когато Бърза помощ (пристигна) ..., Ани (чакаше) ... заедно с другите пострадали пътници.
4. Когато Петър (излезе) ... от „Пирогов“, Ани (лежеше) ... в травматологията.
5. Когато Мария (отиде) ... в болницата, Ани (се чувстваше) ... по-добре.

7 Заменете подчертаните глаголи от текстовете с преизказни форми:

А.

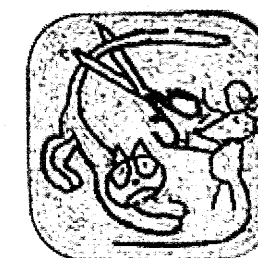
Крали Марко е най-популярният герой от българския фолклор. Той има огромна физическа сила. Язди крилат кон. Крали Марко побеждава злите демони и помага на бедните и слабите. Според легендата той живее 300 години, после спи дълбок сън в планинска пещера и ще се събуди, когато дойде време за битка. Митичната му фигура дава на хората надежда.

(по „Българска митология“ на А. Стойнев, С. 1994)

Б.

За габровци (известни с пестеливостта си) разказват, че:

- ... като боядисват, слагат табела „Пази боята!“, а не „Пази се от боята!“
- ... режат опашките на котките, за да се затваря по-бързо след тях вратата и да не изстива стаята.
- ... се женят за слаби жени, за да заемат по-малко място вкъщи и да им трябва по-малко плат за дрехи.

8

От кое съществително име са образувани наречията:

- снощи, отстриани, довечера, отръки, вкъщи
-
- зиме, лете, утре, долу
-
- кръгом, бегом, денем, нощем
-

9

Образувайте наречия от:

А. прилагателните:	бавен	
	весел	
	вкусен	
	добър	
Б. числителните:	втори	
	трети	
	четвърти	
	пети	

10

Образувайте нови наречия, като добавите предлози по модела:

Модел: къде – **откъде, докъде, закъде, накъде**

кога	–	
там	–	
ляво	–	
дясно	–	
горе	–	
долу	–	
сега	–	

- 11** Образувайте нови местоименни наречия, като добавите афиксите: *ня-, вся-, ни- и -то!*
Пояснете значението им със синонимни изрази по модела:

Модел: как – някак, всякак, никак, както; някак – по някакъв начин

кога –
къде –
колко –

- 12** Напишете антоними на наречията:

Модел: тъмно – светло

смешно	–	студено	–
хубаво	–	бавно	–
добре	–	горе	–
силно	–			

- 13** Съставете изречения с по две наречия от упражнения № 7, 8, 9, 10, 11 и 12:

.....
.....
.....
.....
.....

- 14** Съставете изречения от следните думи. Ще се получат популярни поговорки.
Подчертайте наречията в тях:

много, малко, говори, който, чува

.....
последен, най-добре, се смее, се смее, който

.....
не, днешната, оставяй, за, утре, работа

.....
късно, отколкото, никога, по-добре

- 15** В разговорната реч често се употребяват експресивни синоними на някои наречия. Попълнете празните места в диалога със сложните експресивни наречия:

едва-едва	–	бавно, безсилно
кажи-речи	–	приблизително
полека-лека	–	бавно, внимателно
малко по малко	–	постепенно
горе-долу	–	средно, не много добре
криво-ляво	–	средно, незадоволително

- Как си?
– Не съм много добре.
– Не съм те виждал ... месец. Защо вървиш ...?
– Преживях злополука, счупих си крака и сега ... ми минава. Вече ходя
– Не се тревожи! Ще ти мине кракът и ... ще го забравиш. Пак ще ходим из планините.
– Дано!

Разбирате ли?

Пътят на шоколада

Дълъг е пътят на шоколада. Започва от джунглите на Африка и Бразилия и свършва в модерните фабрики на Европа и Америка.

Родината на какаовото дърво е долината на реките Амазонка и Ориноко, а възрастта му е над 4000 години. Христофор Колумб при своето четвърто пътуване до Южна Америка през 1502 г. за пръв път видял това дърво, но не му обърнал внимание. Двайсет години по-късно испанецът Ернан Кортес, след като завладял Мексико, влязъл в двореца на императора на ацтеките и в складовете му видял огромно количество какао. От него приготвяли любимата напитка на императора, която се наричала „чокалатъл“ на езика на индианците. Кортес и испанците харесали много горчивото ароматно питие, пренесли какаовите семена в Африка, създали плантации и започнали да развиват търговия с какаото.

В Испания какаото скоро се превърнало, заедно с кафето, в любимо питие на всички аристократи.

По-късно по специална технология започнали да обработват какаото и да произвеждат шоколад. Първият млечен шоколад бил направен в 1875 г.

Днес шоколадовите рецепти се пазят в тайна. Всяка фабрика си има свой начин на производство.

(по популярно четиво)

Първа среща

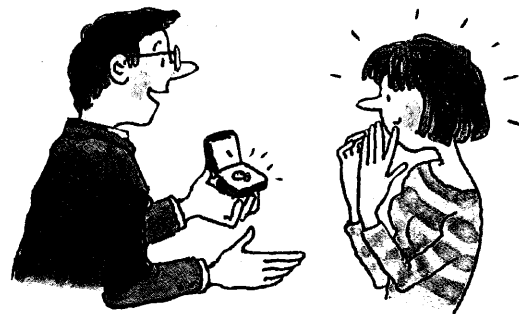

Ваня и Стефан се бяха запознали преди пет години. Бяха се срещнали случайно в Университетската библиотека, докато чакаха да им донесат поръчаните книги. Ваня беше седнала до библиотечните каталози и разглеждаше едно списание. Стефан я наблюдаваше с интерес, защото нещо в нея го привлече. Хубава, стройна, но не това беше най-важното. Бяха му направили впечатление очите ѝ – умни и магнетични. „Трябва да се запозная с нея – мислеше си той. – Не съм виждал момиче с такова излъчване!“

Когато библиотекарката я повика, за да си вземе книгите, Стефан проследи Ваня в коя читалня ще влезе. След малко и Стефан взе своите книги и я последва. Ваня беше седнала близо до прозореца. За късмет мястото до нея не беше заето и той веднага седна там.

Така започна приятелството им. Бяха заедно по време на следването, по време на стажантството – той като експерт по строителството, а тя – в счетоводството. Като завършиха висшето си образование, бяха им предложени места за сътрудници в банката. Издържаха успешно конкурсния изпит и сега работят заедно.

Миналия месец с много неувереност и притеснение Стефан направи предложение на Ваня да се оженят. Тя се съгласи с готовност и радост. Сега се подготвяха за сватбата.

Запомнете!

бяха се запознали
издържаха конкурсния изпит
беше седнала
момиче с такова излъчване
подготвяха се за сватба

бяха му направили впечатление
умни и магнетични очи
направи предложение да се оженят
завършиха висшето си образование

Граматика

I. Образуване на минало предварително време

Положителна форма	Отрицателна форма	Въпросителна форма
бях седнал	не бях седнал	(не) бях ли седнал?
беше седнал	не беше седнал	(не) беше ли седнал?
беше седнал	не беше седнал	(не) беше ли седнал?
бяхме седнали	не бяхме седнали	(не) бяхме ли седнали?
бяхте седнали	не бяхте седнали	(не) бяхте ли седнали?
бяха седнали	не бяха седнали	(не) бяха ли седнали?

II. Съпоставка на минало неопределено време с минало предварително време

Сегашен резултат

Сега са се срещнали.
Веднага са им предложили.
Приятелството им е започнало
в библиотеката.

Минал резултат

Вчера бяха се срещнали.
Миналата седмица бяха им предложили.
Приятелството им беше започнало
преди 5 години.

III. Образуване на съществителни имена

1. От съществителни имена
– с наставка **-СТВО**

приятел – приятел**СТВО**
строител – строител**СТВО**
студент – студент**СТВО**
стажант – стажант**СТВО**
дете – дет**СТВО**

2. От прилагателни имена
– с наставка **-ОСТ**

стар – стар**ОСТ**
млад – млад**ОСТ**
хубав – хуб**ОСТ**
смел – смел**ОСТ**
честен – честн**ОСТ**
близък – близ**ОСТ**
точен – точн**ОСТ**

Упражнения

1 Довършете по модела, като поставите глаголите в скоби в минало предварително време:

Модел: Сутринта, като звънна часовникът, аз вече се **бях събудила**.

1. Като се прибрах снощи, момчетата вече (легна).
2. Вчера като се срещнахме, вие вече (прочета) книгата.
3. В събота вечерта те търсих, но ти (изляза).
4. Когато ти дойде в университета, изпитът вече (започна).
5. В неделя тя се обади у нас, но ние (отида) на Витоша.
6. Миналото лято, когато ние пристигнахме на къмпинг „Градина“, те вече (заминали).

2 Отговорете на въпросите:

Модел: Ваня беше ли седнала в читалнята, когато Стефан влезе?
Да, Ваня вече беше седнала в читалнята, когато Стефан влезе.

1. Ти беше ли изчистила къщата, когато гостите дойдоха?
2. Ваня и Стефан бяха ли се запознали, когато чакаха да им донесат книгите?
3. Библиотекарката беше ли повикала Ваня, когато Стефан я наблюдаваше?
4. Стефан беше ли завършил университета, когато предложи на Ваня да се оженият?
5. Ние бяхме ли се оженили, когато започнахме работа?
6. Младежите бяха ли издържали конкурсния си изпит, когато им предложиха работа?

3 Довършете изреченията по модела:

Модел: Днес сте направили всички поправки в текста, но вчера не ги **бяхте направили**.

1. Тази сутрин сме започнали навреме работа, но вчера сутринта
2. Този път са се подготвили добре, но миналия път
3. Вече си виждал океан, но миналата година още
4. Това лято той се е научил да плува, но миналото лято още
5. Вече сме ходили на Черни връх, но през зимата още
6. Този семестър съм правил курсова работа, но миналия семестър не

4 Отговорете отрицателно на въпросите:

Модел: Ти не беше ли завършил университета, когато се запознахте?
Не, аз не бях завършил университета, когато се запознахме.

1. Аз не бях ли написала дипломната си работа, когато се запознахме?
2. Вие не бяхте ли купили къщата, когато се роди синът ви?
3. Ти не беше ли свикнал с работата, когато дойде новият колега?
4. Той не беше ли започнал работа, когато се срещнахте?
5. Ние не бяхме ли решили да се оженим, когато ти започна работа?
6. Те не бяха ли издържали конкурсния си изпит, когато се ожениха?

5 Попълнете празните места, като използвате следните глаголи в минало предварително време:

виждам

Модел: Преди да те срещна, аз не **бях мислила** за сватба.

срещам

1. Преди да срещне Ваня, Стефан не момиче с такова магнетично излъчване.
2. Преди да влезе в библиотеката, Стефан не Ваня.
3. Преди да седне до нея, Ваня не Стефан.
4. Преди да започнат работа, Ваня и Стефан не за сватба.
5. Преди да завършат висшето си образование, студентите не за работа.

забелязвам

говоря

мисля

6 Отговорете на въпросите по модела, като поставите глаголите в скоби в минало предварително време:

Модел: Модел: Защо Ваня не поздрави Стефан в библиотеката?

Защото тя не се беше запознала с него още.

1. Защо не дойдохте вчера на срещата?
Защото вие не ни (обадя се).
2. Защо Майк не говореше с децата миналото лято?
Защото още не (науча) български.
3. Защо студентите не се явиха на изпит?
Защото не (подготвя се).
4. Защо Ани не отиде на лекции вчера?
Защото (претърпя) злополука.
5. Защо ти не започна работа през пролетта?
Защото още не (завърша).

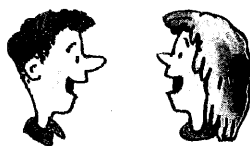
7 Свържете правилно колонките! Образувайте антонимични двойки от абстрактните съществителни:

самохвалство	да правиш сметка на всяка стотинка
общност	да даваш с широка ръка
скъперничество	времето, когато животът е пред теб
старост	залезът на живота
младост	непрекъснато да хвалиш себе си
личност	да говориш малко за себе си
щедрост	отделен човек
скромност	група хора

Следващите упражнения съдържат въпроси за дискусия. Задайте ги на колегите си и дискутирайте:

8 Какво е по-привлекателно за вас у хората? Защо?

- мъдростта на по-зрялата възраст или младостта
- уравновесеността или безразсъдната смелост
- информираността или находчивостта на ума
- елегантността или младежката небрежност
- стройността на фигурата или социалната стабилност

Обърнете внимание!

Обърнете внимание на удвоеното -ТТ- при членуването на съществителните имена от ж.р. с наставка -ост.

9 Понякога сме изправени пред избор. Какво избирате, ако двете едновременно не са възможни?

богатството	или	честността
приятелството	или	гордостта
семейството	или	известността
удобството	или	хубостта
чувството	или	сигурността
наследството	или	самостоятелността

Аргументирайте избора си!

10 Какво Ви привлича у хората? Подредете по важност:

1. за жени:

.....

- хубава външност, свежест,
- магнетично излъчване, умни
- очи, стройна фигура, богато
- наследство, самостоятелност,
- отговорност, нежност,
- честност, увереност, щедрост,
- интелигентност, смелост,
- точност, вярност,
- благородство, скромност.

2. за мъже:

.....

Добавете и други привлекателни черти към образа на идеалния мъж/жена!

11 Няма идеални хора. Коя от слабостите ще простите по-лесно? А коя няма да приемате?

- глупост, нахалство, скъперничество, слабост, грубост, небрежност,
- самохвалство, самодоволство, нечестност, неувереност, безотговорност.

12 С кое определение за любовта сте съгласни?

лудост

сладко робство

единствената болест, от която не искаме да оздравеем

Разбирате ли?

Детето на тракториста

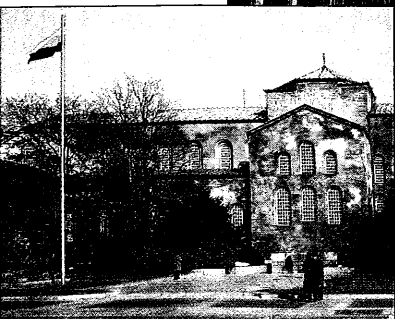
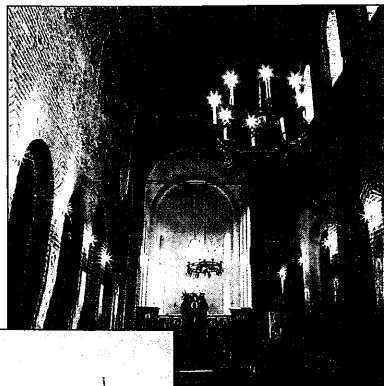
По онова време младите хора вече бяха отишли да живеят в близкия град и в моето село бяха останали само възрастни хора. Най-младите бяха над 50 години, така че и процесът на ражданията беше приключил. От седем години в селото се беше родило само едно дете, на тракториста, и той бе преселник.

През есента детето беше ходило на училище в съседното село с училищния автобус, който сутрин минаваше да го взема. Но когато през зимата започна големият студ, автобусът не се беше отбивал, защото пътят беше затрупан със сняг.

Случаят с детето на тракториста беше станал общоселска тема. Една неделя отидох в кръчмата и макар че ми бяха разказвали не знам колко пъти за това дете, сега изслушах пак всичко по въпроса. Казах това, което всички бяха казали от месеци насам, а именно, че от една страна училището е виновно, защото не изпраца автобуса за детето, а от друга страна пък не е виновно, защото няма път и автобусът не може да се движи.

– Разбирам, че работата е заплетена – викаше трактористът, – ама аз искам детето ми да учи, затова ще ида да живея в града!

(по романа „Хайка за вълци“, Ивайло Петров)

Запомнете!

православна сватба
венчавка
сватбено пътешествие
метална пластика
нежна прегръдка

олтар
започна ритуалът
църковна традиция
православен обряд
глътка червено вино

зальк хляб с мед
нямаше да види
щеше да запомни завинаги
в очите им се четеше щастие
ако не беше дошъл, нямаше да види

Преди две седмици Майк получи покана за сватба на Ваня и Стефан. Беше много развълнуван, защото за първи път щеше да присъства на православна сватба.

Церемонията щеше да се състои в църквата „Свети София“, един от най-древните културни паметници в столицата, църквата, която беше дала името на града. Венчавката щеше да започне в 5 часа следобед и щеше да продължи един час, а после вечерята щеше да бъде в ресторанта на хотел „България“. След два дена Ваня и Стефан щяха да заминат на сватбено пътешествие в Англия, където заедно със семейството на сестрата на Ваня щяха да обиколят няколко града, щяха да разгледат средновековни замъци и университети със световна известност.

За подарък Майк хареса една интересна метална пластика, изобразяваща нежната прегръдка на двама влюбени.

Настъпи сватбеният ден. Площадът „Свети Александър Невски“ беше изпълнен със слънчева светлина и сякаш изглеждаше по-красив и по-просторен от друг път. Когато Майк влезе в църквата, имаше много хора с букети цветя, повечето от които бяха насядали от двете страни на пътеката, по която щяха да минат младоженците.

Сватбеният марш засвири и ето че на вратата застава Ваня и Стефан, красиви и щастливи, и тръгнаха към олтара.

Започна ритуалът и това, което видя Майк, щеше да запомни завинаги. Колко интересен е православният обряд! Трима попове запяха, после обикаляха в кръг с младоженците, които бяха с позлатени корони на главите, дадоха им да пият по глътка червено вино и да хапнат зальк хляб с мед ... И накрая – както навсякъде – младоженецът целуна булката.

Майк остана много доволен. Ако не беше дошъл, нямаше да види толкова интересна църковна традиция и да усети чувството на щастие, което се четеше в очите на всички.

Образуване на бъдеще време в миналото

Положителна форма

щях да пиша
щеше да пишеш
щеше да пише
щяхме да пишем
щяхте да пишете
щяха да пишат

Отрицателна форма

нямаше да пиша
нямаше да пишеш
нямаше да пише
нямаше да пишем
нямаше да пишете
нямаше да пишат

Въпросителна форма

щях ли да пиша?
щеше ли да пишеш?
щеше ли да пише?
щяхме ли да пишем?
щяхте ли да пишете?
щяха ли да пишат?

Забележка

Кратките местоименни форми и възвратните частици **се** и **си** винаги стоят между **да** и сегашната форма на глагола:

Вчера щях да му се обадя.
Щяхме да я видим тази вечер.
Щяха да си купят нова кола.

II. Употреба на бъдеще време в миналото в условни изречения

Ако не бях дошъл, нямаше да видя церемонията.

Ако имаше време, щеше да обиколи магазините.

Ако бяха станали рано, нямаше да си изпуснат самолета.

Ако четяхме повече, щяхме да имаме по-висок успех.

III. Сложни съставни изречения с подчинени определителни изречения

Прости изречения

Церемонията ще бъде в църквата,
Тя беше дала името на града.
Ще заминат на пътешествие в Англия.
Там ще обиколят няколко града.
Имаше много хора.
Повечето от тях бяха седнали.
Там се намира църквата.
Историята ѝ е много древна.

Сложни съставни изречения

Церемонията ще бъде в църквата,
която беше дала името на града.
Ще заминат на пътешествие в Англия,
където ще обиколят няколко града.
Имаше много хора,
повечето от които бяха седнали.
Там се намира църквата,
чиято история е много древна.

Упражнения

1 Довършете по модела:

Модел: Снощи, когато ти се обади, аз точно **щях да включа** компютъра.

1. Тази сутрин, като се събудих, той (излиза).
2. Вчера, като се срещнахме, ние вече (прибирам се).
3. В неделя, когато роднините пристигнаха, те точно (обядвам).
4. Когато се видяхме през лятото, ти (заминавам).
5. Когато говорих със Стефан, той (женя се).
6. Като се срещнахме миналата година, вие (купувам) къща на село.

2 Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Защо не дойде? Нали щеше да дойдеш? Да, **щях да дойда**, но не можах.

1. Защо не тръгнахте с нас към върха? Нали щяхте да тръгнете?
Да,, но заваля дъжд.
2. Защо не ми се обади снощи? Нали щеше да се обадиш?
Да,, но се прибрах късно.
3. Защо не поканихте Майк? Нали щяхте да го каните?
Да,, но забравихме.
4. Защо не се явиха на изпит? Нали щяха да се явят?
Да,, но не се подготвиха.
5. Защо не направи доклад? Нали щеше да правиш?
Да,, но нямах време.
6. Защо тя не му прати писмо? Нали щеше да му прати?
Да,, но не го написа.

3 Попълнете по модела:

Модел: **Нямаше ли да ходим** на гости тази вечер? Забрави ли?

1. Вие (ходя) на концерт в събота? Отказахте ли се?
2. Тя (донеса) списанието днес? Забрави ли?
3. Ние (заминавам) през ваканцията? Няма ли да можем?
4. Ти (работа) след вечеря? Отказа ли се?
5. Те (пиша) статия? Забравиха ли?
6. Той (поправя) колата? Не можа ли?

Довършете по модела:

Модел: Добре, че ме хвана! **Щях да падна**.

1. Добре, че ми напомни! ... (забравя).
2. Добре, че дойде! ... (закъснея).
3. Добре, че задържа чашата! ... (счупя се).
4. Добре, че взе билети за всички! ... (изпусна) влака.
5. Добре, че видяхте преподавателката! ... я (търся).

Питайте по модела:

Модел: Ще заминеш ли? Нали **щеше да заминаваш**?

1. Ще направиш ли пица? Нали
2. Ще дойдете ли у нас? Нали
3. Те ще поздравят ли роднините? Нали
4. Тя ще стане ли рано? Нали
5. Вие ще ни помогнете ли? Нали
6. Аз ще пия ли кафе? Нали

Свържете правилно двете колонки по модела:

А. Модел: Ако искаше, → щеше да дойде.

Ако знаех формулата,
Ако той можеше да плува,
Ако знаехте за конференцията,
Ако те имаха време,
Ако бяхме заедно,

щяхте да участвате.
щяха да играят с децата.
щяхме да се справим по-лесно.
щеше да скочи във водата.
щях да реша задачата.

Б. Модел: Ако не бях зает, → щях да дойда с вас.

Ако не бяха те събудили,
Ако не се бяхте качили на такси,
Ако не ги бяха поканили
Ако той не се беше разболял,
Ако нямахме събрание,

щяхме да отидем на срещата.
щяха да се обидят.
щеше да изнесе лекцията.
щеше да спиш до обед.
щяхте да закъснеете.

Довършете изреченията по модела:

Модел: Ако аз не бях купила подаръци за сватбата, ти щеше ли да купиш?

1. Ако Ваня не беше написала текста за поканите за сватбата, Стефан
2. Ако аз не ти се бях обадила, ти
3. Ако ние не се бяхме отказали от екскурзията, вие
4. Ако те не бяха дошли, ние
5. Ако Майк не беше приел поканата за сватба, аз

8 Довършете изреченията, като използвате следните глаголи:

Модел: Ако имах друга възможност, **нямаше да те моля**.

1. Ако бяхме станали по-рано,
2. Ако се беше облякъл по-топло,
3. Ако се бяхте разбрали предварително,
4. Ако имаха компютър вкъщи, ... всяка вечер в интернет клуб.
5. Ако бях слушал родителите си, сега

9 Питайте колегите си:

1. Ако имаше много пари, щеше ли да заминеш на околосветско пътешествие?
2. Ако имаше чичо в Америка, щеше ли да заминеш при него?
3. Ако имаше нова кола, щеше ли да идваш пеша до университета?
4. Ако беше спечелил един милион от тотото, щеше ли да продължиш да учиш?

10 Сватбите по света: Довършете изреченията по модела, като употребите подчертаните глаголи в бъдеще време в миналото:

Модел: Афро-американските младоженци заедно **прескачали** метла, преди да влязат в къщата си.
Ако живеехме в Америка, ние **щяхме да прескачаме** метла.

През миналите векове младежите са **крадели** жените си. Ако живееха тогава, младежите ...

През Средновековието **булката** е **правила** букета си от билки, житни класове и чесън.

Ако живееше през Средновековието, Ваня

В Индия младоженците **слагали** гerdани от цветя един на друг.

Ако живееха в Индия, Ваня и Стефан

В древна Япония двамата млади **обикаляли** около копие и при срещата си казвали „Ах, какво прекрасно момиче/момче“. Ако живеехте в древна Япония, вие

11 От двете прости изречения съставете сложни съставни с подчинени определителни:

Модел: Майк получи покана за сватба. **Тя** щеше да бъде в църквата „Света София“.
Майк получи покана за сватба, **която** щеше да бъде в църквата „Света София“.

1. В пет часа следобед щеше да започне венчавката. **След нея** щеше да има вечеря в ресторанта на хотел „България“.
2. Ваня и Стефан щяха да заминат за Англия. **Там** те щяха да разглеждат средновековни замъци.
3. Младежите щяха да обиколят няколко града. **В някои от тях** има и университети със световна известност.
4. За подарък Майк избра метална пластика. **Тя** изобразяваше прегръдка на влюбени.
5. Майк влезе в църквата „Света София“. **В нея** имаше много хора.
6. Хората бяха от двете страни на пътеката. **По нея** щяха да минат младоженците.

споря

ходя

закъснея

разболея се

плача

12 Съставете речник на младоженците, като попълните празните места с предложените фрази:

Булка е жена или момиче,

Младоженец е мъж,

Кумовете са свидетели на сватбата,

Годежът представлява среща на близките на младоженците,

Булчинска рокля е бялата рокля,

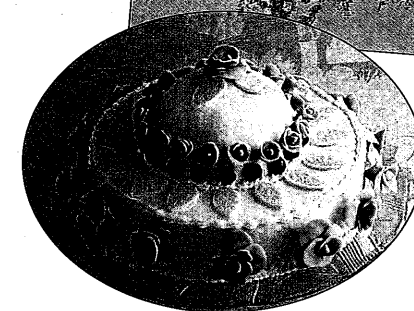
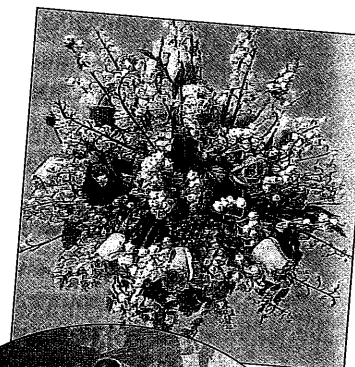
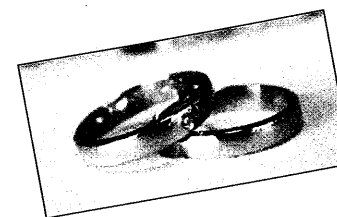
Воал – тънък прозрачен плат,

Булчински букет – букет цветя,

Брачни халки – гладки пръстени,

Сватбената торта е празнична торта,

1. на която се обявява официално предстоящата сватба.
2. които обикновено са близки приятели на младоженците.
3. чийто цвят символизира невинността.
4. който се жени.
5. която се разрязва от двамата младоженци.
6. които символизират безкрайността на любовта.
7. който булката хвърля на неомъжените момичета.
8. което се омъжва.
9. който покрива лицето на булката.

Разбирате ли?

Светът на „Никотиана“

Вродена дарба на психолог беше научила татко Пиер да разпознава веднага и безпогрешно основните качества на хората. Когато Борис влезе в трапезарията, той почувства пред себе си един дързък и хладнокръвен младеж, пълен с енергия и безкрайни възможности.

Борис направи кратка характеристика на служителите в „Никотиана“, разказа за нередностите и кражбите. Обясни как може да се подобри организацията, да се манипулира пазара и да се извлекат огромни печалби.

Не с плана си за огромни печалби този млад, умен човек омая татко Пиер, а с оригиналните си идеи и светлината в очите му. Суетата нямаше да го отклони – в амбиции щеше да протече младият му живот и нищо нямаше да го спре.

Така разсъждаваше той, гледайки Борис, и в душата му наставаше спокойствие, че фирмата нямаше да се разпадне с идването на старостта. Този млад човек щеше да я поеме, а татко Пиер щеше да остави могъщата „Никотиана“ без тревога в ръцете му.

(по романа „Тютюн“, Димитър Димов)

Кирил и Методий

Велико и свято е делото на Кирил и Методий, не само заради културно-историческите последици за нас и за славянството, то е велико и като личен подвиг, който е невъзможно да се намери в историята на другите народи. Може би още през 855 г. на планината Олимп в Мала Азия, според изричната бележка на Черноризец Храбър, Кирил и Методий се вдъхновили от идеята да станат нови апостоли на Божието слово между българските славяни на Балканите, езика на които те отлично познавали още от детинство.

Те са родени в Солун в семейство на известен държавен служител. По-младият брат Константин (827–869) получил много високо образование, станал преподавател в Магнаурската школа и затова бил наречен Константин-Философ, а по-късно приел името Кирил. С помощта на брат си Методий той създал славянската азбука и направил първите преводи на богослужебни книги от гръцки на славянски език.

Първоначално двамата братя се заели да проповядват Христовото учение на славянска реч и да утвърждават новата славянска писменост във Великоморавия.

Труден бил пътят на славянските първоучители, много били и враговете им – немски духовници, триезичници и др. Свящото им дело било продължено от техните ученици. Някои от тях дошли в България, където цар Борис ги посрещнал като най-скъпи гости. В България те възкресили делото на своите учители. Старобългарският език бил признат за един от класическите езици заедно със старогръцкия и латинския. Още в средата на IX век България станала средище на новата славянска писменост и култура.

Затова и народният поет Иван Вазов пише:
 „... и ний сме дали нещо на светът
 на вси славяни книга да четат.“

Далече ли е Великоморавия?

Мария, майката на Кирил и Методий, стояла на морския бряг. В лицето и ръцете ѝ се чувствала умора, но очите ѝ били все така спокойни и мъдри като в младостта ѝ. Тя гледала със страх към морето и към кораба, с който щели да пътуват синовете ѝ.

– Далече ли е Великоморавия? – попитала тя. Кирил прегърнал майка си.

Той искал да я успокои, но ѝ казал истината:

– Далече е, майко, но ти не трябва да се безпокоиш! Няма да ни се случи нищо лошо.

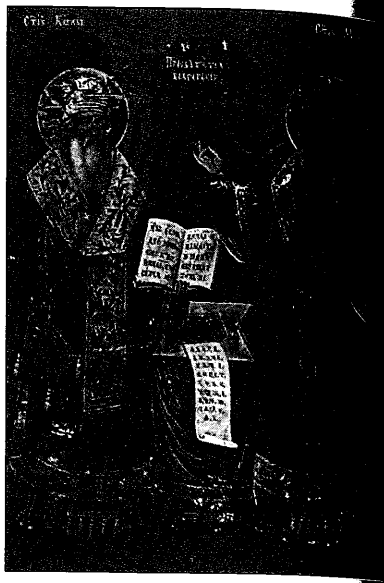
После Кирил ѝ обяснил, че щели да пътуват четири месеца, но императорът бил заповядал да им изберат най-здравия кораб с най-добрите гребци.

Мария слушала думите на сина си, а после го помолила, ако се случи нещастие и единият от тях загине, другият да се върне при нея. Ако е жива, искала да го види още веднъж. Ако била умряла, искала да бъде погребан при нея и при баща им.

При тези думи Кирил се развълнувал много. Та нима е възможно майка им да умре, преди да се върнат. През последните месеци той бил имал много работа и не бил мислил за това. За последен път ли се виждали?! Той отново прегърнал майка си, за да не видела тя сълзите му и бързо тръгнал към кораба.

А Мария дълго махала с ръка и им пожелала попътен вятър да води кораба.

(по Н. Драгова, „Кой е създал нашите букви?“)

а помните!

Те се вдъхновили от идеята България станала средище императорът бил заповядал
 по-късно приел името Кирил гледала със страх към морето синовете ѝ щели да пътуват
 посрещнал ги като най-скъпи гости през последните месеци не бил мислил за това

Граматика

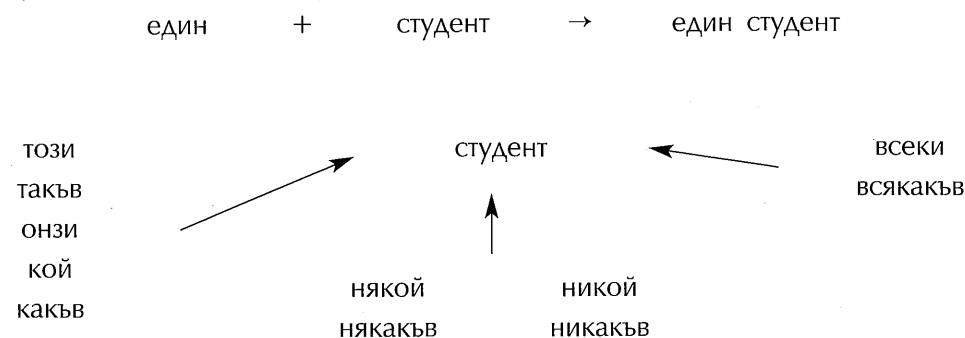
I. Преизказни форми на минало неопределено време, минало предварително време и бъдеще време в миналото

Време	Изявително наклонение	Преизказни форми
Минало неопределено време	писал съм	бил съм писал
		бил си писал
Минало предварително време	бях писал	бил писал
		били сме писали
		били сте писали
Бъдеще време в миналото (Бъдеще време)	щях да пиша (ще пиша)	били писали
		щял съм да пиша
		щял си да пишеш
		щял да пише
		щели сме да пишем
щели сте да пишете		
щели да пишат		

II. Свидетелски и несвидетелски форми на минало неопределено време и минало предварително време

Свидетелски форми	Несвидетелски форми
Виждам, че я няма – излязла е.	Казват, че била излязла.
Вече сме ходили в Гърция.	Той не знаеше, че сме били ходили в Гърция.
Търсих те, но ти не беше дошла.	Казали им, че ти не си била дошла.
Видях ви, че бяхте седнали в кафето.	Разбрали, че сте били седнали в кафето.

III. Случаи, когато съществителните имена не се членуват

Упражнения

1 Довършете изреченията с преизказни форми на минало неопределено време по модела:

Модел: Майк: Аз съм ходил на Витоша. Ани: Майк каза, че **бил ходил** на Витоша.

- Майк: Моите родители са идвали в България.
Ани: Майк каза, че неговите родители
- Майк: Ние сме виждали православна сватба.
Ани: Майк каза, че вие
- Майк: Ти си имала леко мозъчно сътресение.
Ани: Майк каза, че аз
- Майк: Те са се оженили в църквата „Света София“ .
Ани: Майк каза, че те
- Майк: Аз вече съм купил подарък за младоженците.
Ани: Майк каза, че той вече
- Майк: Ние сме дошли на срещата.
Ани: Майк каза, че вие

2 Довършете изреченията с преизказни форми на минало предварително време по модела:

Модел: Стефан: Гостите бяха насядали от двете страни на пътеката.
Мария: Стефан каза, че гостите **били насядали** от двете страни на пътеката.

- Стефан: Ваня беше седнала в читалнята, когато аз влязох.
Мария: Стефан каза, че Ваня
- Стефан: Преди да срещна Ваня, не бях виждал момиче с такова магнетично излъчване.
Мария: Стефан каза, че преди да срещне Ваня,
- Стефан: Ние не бяхме мислили за сватба, преди да се срещнем.
Мария: Стефан каза, че вие
- Стефан: Вие бяхте получили поканата една седмица преди сватбата.
Мария: Стефан каза, че ние
- Стефан: Ти вече беше влязла в църквата „Света София“.
Мария: Стефан каза, че аз
- Стефан: Хората бяха дошли с букети цветя.
Мария: Стефан каза, че хората

2 Попълнете празните места с преизказни форми на минало неопределено време по модела.

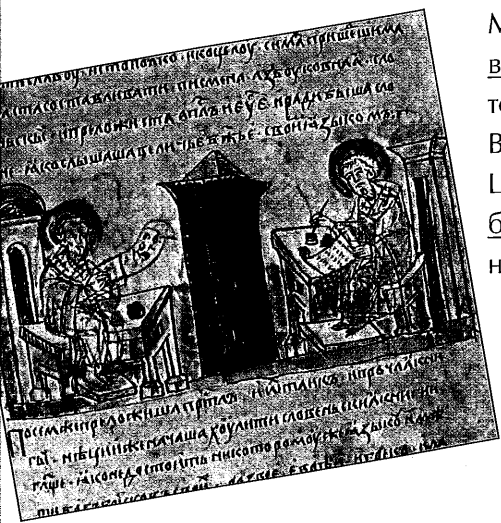
Модел: Аз знам, че той е пристигнал. Видях го.
Чух, че той **бил пристигнал**. Не съм го виждал.

- Аз знам, че тя се е приготвила. Видях я.
Казаха ми, че тя Не съм я виждал.
- Сигурен съм, че вие сте правили теста. Аз присъствах на него.
Казаха ми, че вие Аз не съм присъствал.
- Сигурен съм, че ние сме се срещали. Спомням си.
Казват, че ние Не си спомням.
- Аз знам, че те са пристигнали. Видях ги.
Чух, че те Не съм ги виждал.
- Сигурен съм, че той е говорил на събранието. Аз бях там.
Казаха ми, че той на събранието. Аз не съм свидетел.
- Аз съм се явявал на конкурсен изпит. Вярно е.
Казват, че аз на конкурсен изпит. Не е вярно.

4 Заменете свидетелските форми на минало неопределено и минало предварително време с преизказни форми на подчертаните глаголи в текста:

Модел: Според съвременниците на братята Кирил и Методий те **били** от Солун. Константин **бил** получил високо образование и ...

Според съвременниците на братята Кирил и Методий те са били от Солун. Константин е получил високо образование и е станал преподавател в Магнаурската школа. Братята Кирил и Методий са написали славянската азбука. Те се бяха вдъхновили от идеята на планината Олимп. Константин е приел името Кирил. Братята бяха утвърдили славянската писменост във Великоморавия, преди учениците им да дойдат в България. Цар Борис е посрещнал с радост учениците им. България беше станала средище на славянска култура векове преди Ренесанса в Европа.

5 Разкажете накратко едно важно исторически събитие от Вашата история, като употребите преизказни форми!

6 Довършете изреченията по модела:

Модел: Наистина ли щеше да заминаваш? Казаха ми, че си щял да заминаваш.

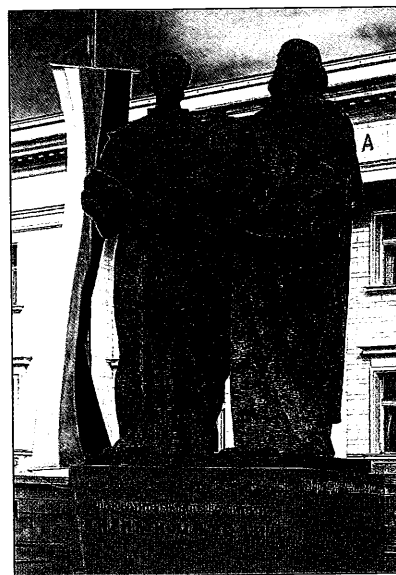
1. Наистина ли Ваня щеше да се жени?
Казаха ми, че
2. Наистина ли те щяха да заминат на сватбено пътешествие в Англия?
Казаха ми, че
3. Наистина ли щяхме да правим тест?
Разбрах, че
4. Наистина ли те щяха да започват работа?
Чух, че
5. Наистина ли вие щяхте да се прехвърлите в друга група?
Казаха ми, че

Заместете подчертаните свидетелски форми с преизказни:

Солунските братя Кирил и Методий не знаеха, че след тяхната смърт:

1. Делото им щеше да продължи в България.
2. Учениците им щяха да напуснат Великоморавия.
3. Българският цар Борис щеше да ги приеме.
4. Те щяха да превеждат богослужебните книги.
5. Българската литература щеше да се разпространява на говорим език.
6. Старобългарският език щеше да се признае за един от класическите езици.
7. Още в края на IX век България щеше да стане средище на новата славянска писменост.
8. Българите щяха да славят делото им на най-светлия български празник – 24 май – денят на славянската писменост и култура.

Модел: Солунските братя Кирил и Методий не знаели, че след тяхната смърт делото им щяло да продължи в България.

8 Попълнете празните места с определителни членове само там, където е необходимо:

- Един писател... е казал: „Човек... е човек..., когато е на път...“
- Не знам за кой писател... говориш, но това не е вярно за всеки човек... .
- Спомни си за онзи философ..., който никога не напуснал своя роден град... .
- Какъв човек... е бил той? Никой човек... не може да живее така.
- Този философ... е бил Кант.

9 Попълнете празните места със словосъчетанията по модела:

Модел: Какъв език се е говорил във Великоморавия през IX век?

онези езици всеки език никаква друга реч кой език всеки друг език

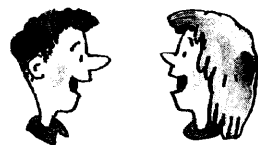
- е бил достоен за богослужебните книги?
- Позволено ли е било да се слави Бога на
- Според триезичниците богослужебни книги могат да се пишат само на които били признати за класически – гръцки, еврейски и латински.
- се смятал за недостоен за Божието слово.
- не е звучала в църква.

10 Попълнете празните места с определителни членове, където е необходимо:

Съществителното име **случай** участва в много фразеологични съчетания. В повечето от тях то се свързва с определения и не се членува.

Случаят с членуването

- Не мога да разбера в кои случаи... съществителните имена... се членуват.
- Има един принцип... – ако предмет... е познат се пише член... .
- Не е толкова просто, в някой случай... се пише -ЪТ/-ЯТ, а в друг случай... -А/Я. Защо?
- В този случай... въпрос... е синтактически. Пълен член... се пише само в случай..., че име... е подлог... в изречение... . Но в никакъв случай... член... не се пише пред име... – както в английски, немски, френски език.
- А има ли някакъв случай... на изключение... .
- Не, пред съществителното име... може да има определение като *един, този, онзи, кой, какъв, някой, никакъв, някакъв* – те изпълняват аналогична функция... на член... – конкретизират име... и след тях имена... никога не се членуват. Разбра ли?

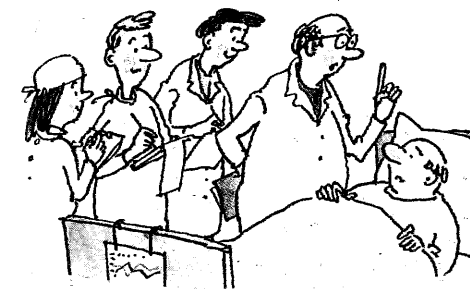

Съставете изречения или кратък текст, като употребите следните словосъчетания:

Модел: за всеки случай
Сега не вали дъжд, но аз ще си взема чадър за всеки случай. Може да завали.

- в никакъв случай
-
- във всеки случай
-
- в такъв случай
-
- по този случай
-
- в противен случай
-
- в краен случай
-
- в случай на
-
- в повечето случаи
-

Разбирате ли?

Професорска визитация

Един професор по медицина заедно с група студенти правел визитация. Той обикалял болничните стаи и обяснявал външните признаци на болестта. Групата спряла пред едно легло.

– Тук – казал професорът, – още от пръв поглед можем да кажем, че има разширение на гръдния кош. Това става най-често при музиканти, които цял живот свирят на някакъв инструмент.

– Така е – обадил се болният, – аз съм музикант.

– Виждате ли – казал професорът, – моето око никога не се лъже. После той се обърнал към болния и го попитал:

– На какъв инструмент свирехте?

– Аз биех тъпан – отговорил болният.

За подготовката на всяко пътуване се изисква много време. За да можеха да отидат в Англия, на Ваня и Стефан трябваше да им бъдат издадени входни визи, след като са подадени голям брой документи и са платени съответните такси.

Двамата направиха всичко необходимо, след две-три седмици визите им бяха приготвени и те си ги взеха от Английското посолство.

Вече имаха направени резервации за самолета и преди няколко дена отидоха да си купят билетите. В агенцията на Британските аеролинии ги посрещна усмихната млада жена и те бяха обслужени бързо, дори им подариха карта на Лондон и различни сувенири.

След това тръгнаха по магазините, за да изберат подаръци. Докато купят на всекиго по нещо, бяха изгубени два дена, но бяха доволни, защото направиха интересни покупки – електронни игри за децата, книги и керамика за възрастните.

По отношение на хотелите всичко стана сравнително лесно – бяха резервирани чрез интернет. Получиха потвърждение от съответните административни служби.

Вечерта преди отпътуването започнаха да подреждат всичко едно по едно.

Стефан: Ваня, погледни в чантата си – билетите и паспортите прибрали ли са?

Ваня: Да, у мене са. Но по-добре билетите да са сложени в джоба на самото ти, защото ти ще чекираш куфарите. Вземи и парите, но те трябва да са прибрали в ръчната ти чанта, която е с автоматична ключалка.

Стефан: Да, права си. А подаръците сложени ли са в багажа?

Ваня: О, отдавна са наредени в моя куфар.

Стефан: Като пристигнем утре на летището в Лондон, каква е програмата?

Ваня: Пристигаме в 10.30 ч. лондонско време. Филип ще ни чака с колата си. Първите пет дена ще бъдем настанени у тях, а после започва нашата обиколка – Уйндзор, Оксфорд, Кеймбридж, Брайтън, Довър и др.

Запомнете!

трябваше да им бъдат издадени визи
подадени са документите
билетите и паспортите са прибрали
подаръците са наредени в куфара
ще бъдем настанени у тях

бяха обслужени бързо
платени са съответните такси
бяха изгубени два дена
хотелите бяха резервирани

I. Образуване на минали страдателни причастия

Минало свършено време

-ах/-ях

прибрах
написах
преживях
видях

-ох/-их

подадох
облякох
изгубих
наредих

-нах/-ех/-ух

минах
издигнах
взех
чух

Минало страдателно причастие

-ан

прибран
прибрана
прибрано
прибрани

-ен

подаден
подадена
подадено
подадени

-т

минат
мината
минато
минати

-ян

преживян
преживяна
преживяно
преживени

-ен

изгубен
изгубена
изгубено
изгубени

-т

взет
взета
взето
взети

видян
видяна
видяно
видени

нареден
наредена
наредено
наредени

чут
чута
чуто
чути

II. Страдателен залог с причастно-страдателни форми

Деятелен залог

Те подават документи в посолството.
Те плащат таксите.
Купиха подаръци за всички.
Наредиха подаръците в куфара.
Ще се настанят у Мая.
Ще обиколят някои градове.

Страдателен залог

Документите са подадени в посолството.
Таксите са платени.
За всички бяха купени подаръци.
Подаръците бяха наредени в куфара.
Ще бъдат настанени у Мая.
Някои градове ще бъдат обиколени.

Упражнения

1 Отговорете на въпросите по модела:

А. Модел: Прибра ли парите?

Прибрани са.

1. Написахте ли домашното?
2. Разказа ли урока?
3. Върна ли учебника?
4. Нарисува ли картината?
5. Избрахме ли дрехи за път?
6. Начерта ли плана?

Б. Модел: Поправихте ли радиото?

Поправено е.

1. Облече ли децата?
2. Изгуби ли ключа?
3. Наредихте ли мебелите?
4. Свършихме ли работата?
5. Дадохте ли наема?
6. Научи ли стихотворението?

В. Модел: Приеха ли проектите?

Приети са.

1. Чуха ли всички новината?
2. Взеха ли чадър?
3. Изпихте ли млякото?
4. Обуха ли чехли?
5. Пресякоха ли площада?
6. Събу ли детето?

2 Свържете правилно двете колонки:

Модел: Визите са → издадени.

Таксите са	чута
Хората са	резервиран
Новината е	платени
Хотелът е	обслужени
Писмото е	подадени
Подаръците са	написана
Статията е	прибрани
Документите са	написано

Попълнете празните места с подходящи страдателни причастия:

измити

прибрани

изядена

изпито

След празника:

1. Виното е
2. Баницата е
3. Чашите не са
4. Чиниите не са
5. Покривката е
6. Дисковете са
7. Прозорецът не е
8. Подът не е

разхвърляни

отворен

изметен

изцапана

4 Трансформирайте изреченията по модела:

А. Модел: Аз прочетох книгата. Книгата **е прочетена** от мене.
Художникът нарисува портрета. Портретът **е нарисуван** от художника.

1. Всички чакат ваканцията.	5. Всички студенти търсят преподавателя.
2. Тя преподава урока.	6. Милиони деца по света гледат филма „Хари Потър“.
3. Майсторът поправя радиото.	
4. Ти използва инструментите.	

Б. Модел: Ние ще заключим вратата. Вратата **ще бъде заключена** от нас.

1. Ваня ще обиколи магазините.	4. Ние ще посрещнем госта на летището
2. Ти ще подредиш всичко.	5. Вие ще донесете багажа.
3. Аз ще сложа подаръците в куфарите.	

В. Модел: Те направиха всичко необходимо. Всичко необходимо **беше направено** от тях.

1. Аз направих покупки.	4. Ти купи електронна игра за децата.
2. Стефан направи предложение.	5. Те направиха резервации за хотели.
3. Тя им подари карта на Лондон.	

Г. Модел: Ние щяхме да изгубим ключа. Ключът **щеше да бъде** загубен от нас.

1. Ти щеше да подредиш дрехите.	4. Те щяха да започнат обиколката след пет дни.
2. Филип щеше да чака младоженците.	5. Ние щяхме да посетим музея.
3. Тя щеше да прибере парите.	

5 **Работете по модела:**

Купих си компютър, но ми трябва помощ да го инсталирам. Обадих се на компютърния специалист. Ето неговите инструкции по телефона:

Модел: Разопаковай компютъра! Добре, разопакован е. После какво да правя?

1. Сложи го на бюрото! Добре,
 2. Включи го в контакта!
 3. Свържи го с кабела на монитора, мишката и клавиатурата!
 4. Натисни голямото копче!
 5. Инсталирай програмата!
- ... Ура! Работи!

6 **Трансформирайте изреченията в деятелен залог по модела:**

Модел: Всичко необходимо **беше направено** от двамата.
Дватама **направиха** всичко необходимо.

1. Те бяха посрещнати от усмихната млада жена.
2. Таксите бяха платени от тях.
3. Магазините бяха обиколени от Ваня.
4. Подаръците ще бъдат сложени в багажа от тебе.
5. Билетите ще бъдат сложени в джоба на сакото от Стефан.
6. Ваня и Стефан ще бъдат посрещнати на летището в Лондон от Филип.

7 **Трансформирайте изреченията по модела:**

Модел: Той ме изпрати. Аз бях изпратен от него.

1. Аз <u>те</u> прекъснах.	5. Ние <u>я</u> поканихме.
2. Ваня <u>го</u> чака.	6. Той <u>те</u> покани.
3. Стефан <u>я</u> изпрати.	7. Тя <u>те</u> прие.
4. Роднините <u>ги</u> поздравиха.	

8 **Попълнете празните места със страдателните причастия на глаголите:**

открива *упоя* *извършвам* *разбива* *разхвърля*

Из криминалната хроника на вестника:

Вчера следобед беше обир в дома на г-н Х. Вратата на апартамента беше Кучето му беше Стаите бяха, а дрехите и вещите бяха от шкафове. Бижутата на г-жа Х не бяха, а парите и документите, които бяха в каса, бяха заедно с касата. Крадците не са

Открийте грешките в изреченията:

Победих всички на шах! Всички сте победети. Копчето на ризата ми е скъсато.
Чаят е изпин, а бомбоните – изядяни. Панталонът ми не е хубаво изгладет.

Попълнете празните места, като използвате следните страдателни конструкции:

е създадена *бил наречен* *били приети* *бил познаван* *била утвърдена*

1. Братята Кирил и Методий в град Солун. **бил признат**
2. Езикът на славяните добре от братята Кирил и Методий.
3. Константин „Философ“, след като получил високо образование.
4. Славянската азбука от Солунските братя. **са родени**
5. Учениците на Кирил и Методий от цар Борис в България.
6. Старобългарския език за един от класическите езици наред с гръцки, латински и еврейски.
7. Славянската писменост и култура в България в края на IX век.

Разбирате ли?

Рекордът на Тайван

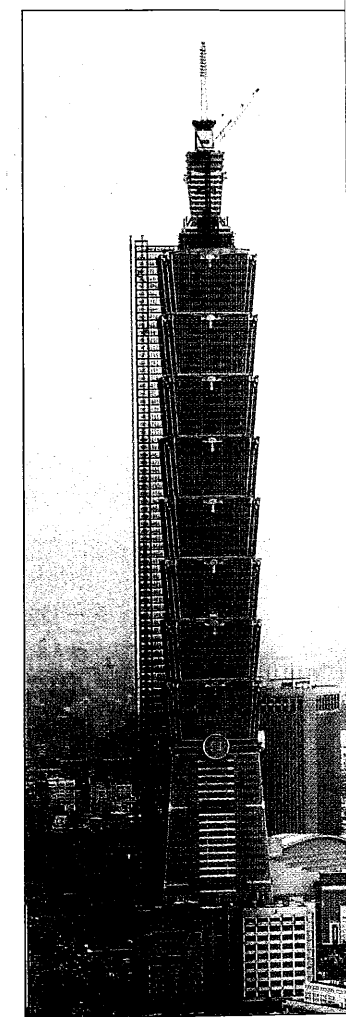
В грандиозната игра на архитектурната надпревара в Тайпе беше поставен рекорд за най-високата сграда в света – поне засега. С височината си от 509 м. 101-етажният небостъргач, който бе наречен „Тайпе 101“, засенчи с 57 м най-високите сгради в света до октомври 2003 г. – кулите близнаци „Петронас“ в Куала Лампур, Малайзия. Кулите задържаха рекорда си само пет години, а „Тайпе“ също може да не носи лаврите си дълго. „Бурж Дубай“ в Обединените арабски емирства, който се очаква да надхвърли 600 м. по план, ще бъде завършен през 2008 г.

Основата на кулите „Петронас“ са оформени като осемлъчна ислямска звезда, а на „Бурж Дубай“ ще бъде дадена формата на едно пустинно цвете с шест венчелистчета.

„Тайпе 101“ не е най-елегантната конструкция, но е снабдена с най-бързите асансьори, които летят нагоре с 61 км/ч.

Всички небостъргачи се люлеят от вятъра. При това „Тайпе 101“ е издигнат в страна на тайфуните. За да бъде осигурено спокойствие на обитателите му, над 88-ия етаж е поставено гигантско махало с тегло 660 тона, което противостои на вятъра и намалява люлеенето на сградата.

(По материала „Тайпе над всички останали“,
сп. National geographic – България, брой м. декември, 2005 г.)

Един ден Майк изненада Ваня с неочакван въпрос:

– Ваня, можеш ли да готвиш лозови сармички?

– Обикновено вкъщи мама готви, но зная как се правят, защото съм я гледала доста пъти.
– Много ми харесва това българско ястие. Може ли да ми дадеш рецептата, за да я дам на майка ми.

– Разбира се, ще питам какво точно се слагаше в плънката на сърмите и утре ще имам рецептата.

Лозови сармички

Подбират се средно големи и млади лозови листа, изчистват се от дръжките и се измиват. За 4 порции са необходими около 30 листа, които се потапят 1–2 минути във вряща подсолена вода и се изваждат, за да изстинат.

В това време трябва да се направи плънката, за която са нужни следните продукти:

- 1/2 кг кайма (мляно месо),
- 1 голяма глава лук,
- 1 кафена чашка ориз,
- 1 червен домати (или 1 супена лъжица доматиено пюре),
- 3–4 лъжици олио (зехтин),
- 1 кафена лъжичка червен пипер,
- сол на вкус, черен пипер и подправки по избор.

Лукът се нарязва на ситно и се пържи в олиото. Щом омекне, към него се прибавя оризът, който се пържи, докато стане прозрачен, а след това се добавя каймата, запържва се и тя и накрая се слагат червеният пипер, нарязаният домати и подправките. От така приготвената плънка се взема по 1/2 супена лъжица и се завива във всеки лозов лист. Сармите се нареждат в тенджерата, заливат се с чаена чаша вода, притискат се отгоре с порцеланова чиния и се варят на тих огън.

Могат да се сервират с кисело мляко.

Майк прочете рецептата с интерес:

– Ваня, много ти благодаря!

– О, Майк, аз трябва да ти благодаря за твоя интерес към българската кухня. Това ми е ласкае.

Запомнете!

подбират се лозови листа
изчистват се от дръжките
трябва да се направи плънката

лукът се нарязва
пържи се в олиото
прибавя се оризът

добавя се каймата
сармите се нареждат
заливат се с вода

I. Страдателен залог с възвратни форми

Деятелен залог

Нарязваме лука.
Нарязахме лука.
Ще нарежем лука.
Подбирам лозови листа.
Подбрах нужните подправки.
Ще подбера най-интересната рецепта.

Страдателен залог

Лукът се нарязва.
Лукът се нарязва.
Лукът ще се нареже.
Лозовите листа се подбират.
Нужните подправки се подбраха.
Рецептата ще се подбере.

II. Сравнение на причастно-страдателни и възвратно-страдателни конструкции

Причастно-страдателни конструкции

Тези листа са измити.
Плънката беше направена.
Доматът ще бъде нарязан.
Оризът е изпържен.
Сармите бяха сервирани с кисело мляко.
Червеният пипер ще бъде сложен накрая.

Возвратно-страдателни конструкции

Листата се измиват.
Плънката се направи.
Доматът ще се нареже.
Оризът се изпържва.
Сармите се сервираха с кисело мляко.
Червеният пипер ще се сложи накрая.

III. Безлични форми на глаголите в страдателен залог

Взема се по 1/2 супена лъжица от плънката.

Вари се на тих огън.

Тараторът не се яде топъл.

Какаото се пие горещо.

Нещо се чува.

Тук не се пуши.

В аудиторията не се говори.

На лекции трябва да се внимава.

Упражнения

1 Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Къде се потапят лозовите листа? Лозовите листа се потапят във вряща подсолена вода.

А. Използвайте следните фрази:

1. Как се вари супата?
2. По колко се взема от пълнката?
3. Как се пържи лукът?
4. С какво се заливат сармите?
5. Колко сол се слага?

на вкус,
на тих огън,
по 1/2 супена лъжица,
докато стане прозрачен,
с чаена чаша вода.

Б. Използвайте следните фрази:

1. С какво се притискаха сармите?
2. Как се нарязаха доматиите?
3. Кога се прибави оризът?
4. Колко време се готви яденето?
5. В какво се зави пълнката?

във всеки лозов лист,
с порцеланова чиния,
след като омекне лукът,
на ситно,
половин час.

В. Използвайте следните фрази:

1. Кога ще се сложи каймата?
2. Кога ще се прибави червеният пипер?
3. Как ще се добавят подправките?
4. Как ще се сервират сармите?
5. Кога ще се ядат сармите?

когато дойдат гостите,
на вкус,
най-накрая,
след като се изпържи оризът,
с кисело мляко.

2 Свържете правилно колонките:

Модел: В парламента → се обсъждат законите на държавата.

По телевизията
В бъдеще
Във вестниците
От интернет
В университета

се очакват промени в температурите.
се предават филми.
се записва музика.
се изучават различни специалности.
се съобщават новините.

Довършете изреченията по модела:

Така не се прави!

Модел: Защо отваряш консервата с нож?

Консервата **не се отваря** с нож.

1. Защо пушиш тук?
2. Защо говориш високо в музея?
3. Защо пиеш топла бира?
4. Защо ядеш много вечер?
5. Защо носиш ботуши през лятото?

Работете по модела:

Модел: Аз режа лука.

Лукът **не се реже** така.

А как се реже?

Лукът се реже на ситно.

1. Ти подбиращ лозовите листа.
..... средно големи и млади.
2. Тя чисти листата от дръжките.
..... с нож.
3. Вие правите пълнката.
....., като се смесят продуктите.
4. Ние добавяме каймата.
....., след като се изпържи лукът.
5. Те нареждат сармите.
..... внимателно.

5 Попълнете празните места с възвратно-страдателните форми:

В банката:

– Моля, кажете ми как **се издава** кредитна карта!

– Най-напред формуляр и

След това на касата парите.

– Веднага ли може да картата?

– Не, трябва да две седмици, за да Ви приготвят ламинирано картонче.

– В каква валута парите.

– От банкоматите в България левове.

се получават

се почака

се внасят

се попълва

се взема

се използва

се теглят

6 Трансформирайте причастно-страдателните конструкции във възвратно-страдателни:

А. Модел: Вечерята **е** приготвена.

Вечерята **се** приготвя.

1. Салатата е направена.
2. Напитките са изстудени.
3. Десертът е сервиран.
4. Пътуването е уредено.
5. Паспортите са дадени.
6. Подаръците са купени.

Б. Модел: Билетите **ще бъдат** купени утре.

Билетите **ще се** купуват утре.

1. Документите ще бъдат получени в най-скоро време.
2. Резервацията ще бъде направена следващата седмица.
3. Докладът ще бъде написан утре.
4. Багажът ще бъде приготвен до утре сутринта.
5. Пианото ще бъде донесено вкъщи.
6. Обиколката ще бъде организирана.

7 Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Роклята не е ли ушита?

Шие се в момента.

1. Кафето не е ли направено?
2. Вечерята не е ли сготвена?
3. Панталонът не е ли изгладен?
4. Сградата не е ли построена?
5. Ремонтът не е ли довършен?
6. Домашните не са ли написани?

8 Довършете изреченията по модела:

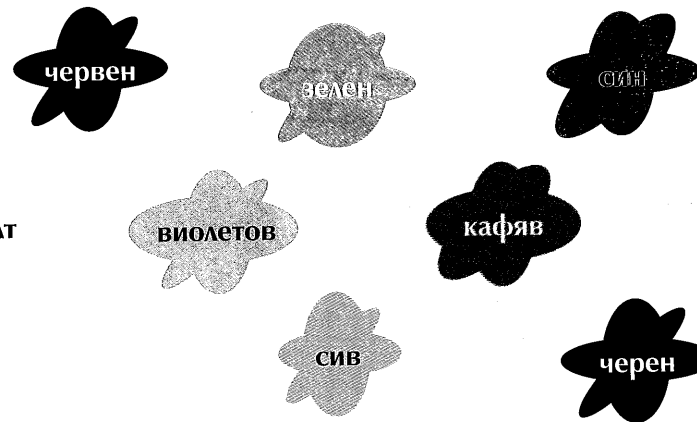
Модел: Сметката за ток не е платена.

Трябва да се плати до края на месеца.

1. Таксите не са внесени в касата.
2. Наемът не е даден.
3. Сметката за телефона не е получена.
4. Визата не е издадена.
5. Личната карта не е подписана.
6. Студентската книжка не е подпечатана.

Тест за значението на цветовете по Льошер:

А. Подредете следните цветове по приоритет, като започнете от този, който ви харесва най-много:

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.

Б. Отгатнете значенията на цветовете и интерпретирайте своя избор:

- Червеният цвят се предпочита от .
- Зеленият цвят се харесва от .
- Жълтият цвят се поставя напред в класацията от .
- Синият цвят се поставя на първите места от .
- Виолетовият цвят се избира от .
- Кафявият цвят се подрежда напред от .
- Сивият цвят се предпочита от .
- Черният цвят се избира от .
- 1) хора, които обичат да побеждават.
 - 2) хора, които имат нужда от промяна.
 - 3) спокойни и честни хора.
 - 4) хора, които искат да са сами в момента.
 - 5) упорити хора, които обичат скъпи вещи.
 - 6) хора, които са нестабилни в момента.
 - 7) оптимисти.
 - 8) мечтатели и мистици.

10 Напишете рецепта за Ваше национално ястие, като използвате следните възвратно-страдателните форми:

взема се	смесва се	вари се
подбира се	разбърква се	пече се
измива се	сипва се	пържи се
нарязва се	добавя се	сервира се
слага се	посолява се	яде се

.....

.....

.....

.....

.....

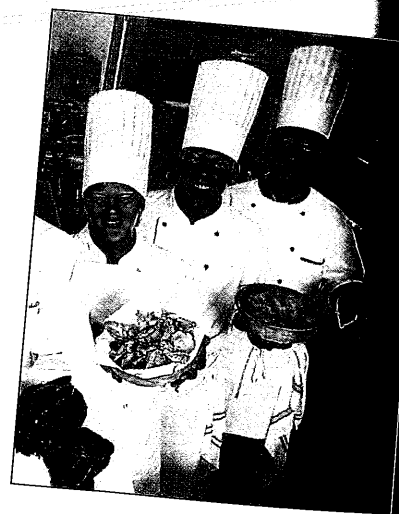
.....

.....

.....

11 В едно от изреченията има грешка. Открийте я!

- Вратите се отварят автоматично.
- Билетите се струват 70 ст.
- Телефонът на Бърза помощ – 150 се избира безплатно.
- Билети се продават от водача само на спирка.

12 Отговорете на въпросите за Вашата страна:

1. Какво се казва при първа среща?
2. Как се изразява нежелание?
3. Как се празнува Великден?
4. Какво се прави след вечеря?
5. Как се поздравяват връстници? А възрастни хора?

Ключ към цветовия тест на Льошер:

червен – 1, черен – 2, син – 3, сив – 4, зелен – 5, кафяв – 6, виолетов – 8.

Разбирате ли?

Някои начини да се харесаме на интервю за работа

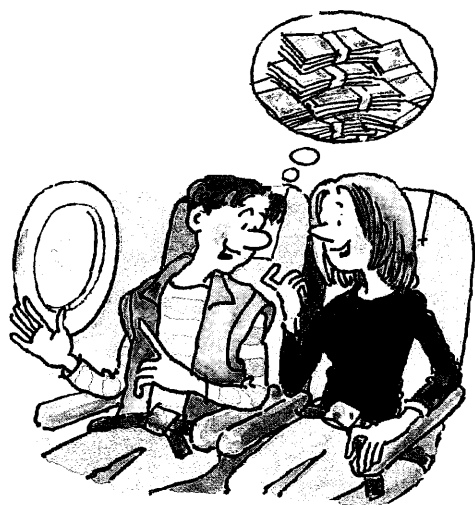
Може да изглеждате добре в новия си костюм, но ако искате да бъдете избран при интервюто за работа, трябва да внимавате как се изразявате.

В компаниите и фирмите са търсени онези кандидати, които говорят правилно и ясно. Кой са най-често срещаните грешки:

1. **Думи-паразити:** Избягвайте думи като „ами“, „знаете“, „окей“, „така да се каже“. Не трябва да се допуска грешката всяко изречение да започва по този начин.
2. **Объркана интонация:** Монотонният говор или повишаването на гласа в края на всяко изречение се усещат като несигурност. А е важно от фирмата да са убедени, че Вие сте компетентен. Всяко нещо трябва да се казва убедително, за да се създаде впечатление, че Вие сте компетентен.
3. **Неясен говор:** Когато сливате думите или не ги произнасяте докрай, посланието остава неясно. За да не се получи това, добре ще бъде преди интервюто да са взети няколко урока при логопед.
4. **Бързо говорене:** При интервю всички са напрегнати, но бързото говорене се проследява по-трудно и за такива кандидати се мисли, че са нервачи и не се оценяват добре от журито.

(по материал от вестник „24 часа“, бр. 64/07.03.2006, стр. 6-7)

Хайде, помечтай си малко!

Ани и Петър решиха да заминат на студентска бригада в САЩ – за три месеца. Щяха да закъснеят за началото на учебната година, но за тях беше важно да научат по-добре английски език и да видят Америка. За парите, които щяха да спечелят, въобще не мислеха, знаеха, че няма да са много.

В деня на заминаването се срещнаха на летището. Ани попита на информацията:

– Госпожице, бихте ли ми казали на кой терминал се приема багажът за Ню Йорк?

– За Ню Йорк – на 5 и 6 терминал.

Там Ани и Петър видяха дълги опашки, наредиха се и зачакаха. Дойде техният ред.

Петър качи куфарите на лентата.

– Господине, всичкият ли багаж е Ваш?

– Не, синият куфар е на приятелката ми, а кафявият е мой.

– Бихте ли ми дали билета на Вашата приятелка и оставете само нейния куфар на лентата, а после ще чекирам Вашия.

Ани и Петър предадоха багажа си, минаха митническият контрол и след 30 минути бяха в самолета. Предстоеше им 12-часов полет със смяна на самолета в Лондон и 1-часова почивка в зала за чакащи.

Докато летяха над океана, Петър попита Ани:

– Каж ми, какво би направила, ако спечелиш от американската лотария 1 млн. долара?

– Какво бих направила ли? Първо, няма да играя на лотария, затова няма да спечеля. Второ, по тази причина нищо не мога да направя.

– Ех, Ани, хайде, помечтай си малко! Не можеш ли?

– Добре. Да предположим, че спечеля. Като се върна в България, бих дала част от парите на родителите си. После

бих си купила една малка кола, за да ми е по-лесно да пътувам, а поне 1/3 от парите бих предоставила на някой дом за сираци. Ще се чувствам щастлива, ако мога да им помогна с нещо. С това, което остане, бихме могли двамата да си направим едно околосоветско пътешествие...

– О, крайт на плана ти е чудесен! Хубаво е да си помечтаем, нали? И аз, ако имах пари, веднага щях да планирам за мене и за тебе едно околосоветско пътешествие!

Знаете ли?

бихте ли ми казали
бих си купила една малка кола
бихте ли ми дали билета
дойде техният ред
бих дала част от парите
какво би направила, ако спечелиш 1 млн. долара

какво бих направила ли
бих предоставила на някой дом
нищо не бих могла да направя
бихме могли да си направим пътешествие
ако имах пари, и аз щях да планирам

Грамматика

I. Образуване на условно наклонение

Положителни форми

аз бих отишъл
ти би отишъл
той би отишъл
тя би отишла
то би отишло
ние бихме отишли
вие бихте отишли
те биха отишли

Отрицателни форми

аз не бих отишъл
ти не би отишъл
той не би отишъл
тя не би отишла
то не би отишло
ние не бихме отишли
вие не бихте отишли
те не биха отишли

Въпросителни форми

аз (не) бих ли отишъл?
ти (не) би ли отишъл?
той (не) би ли отишъл?
тя (не) би ли отишла?
то (не) би ли отишло?
ние (не) бихме ли отишли?
вие (не) бихте ли отишли?
те (не) биха ли отишли?

II. Употреба и значение

1. Учтиви форми в условно наклонение

Бихте ли ми казали къде е терминалът?
Би ли ми дала билета?
Бихте ли затворили прозореца?
Не бихте ли дошли по-рано?
Не бихте ли ни помогнали?

(Моля, кажете ми къде е терминалът?)
(Моля те, дай ми билета!)
(Моля, затворете прозореца!)
(Моля Ви, елате по-рано!)
(Молим ви, помогнете ни!)

2. Условни конструкции, изразяващи намерение или желание

Харесвам морето.
Обичам да пътувам.
Искам да помогна на сираците.

Бих живял край морския бряг.
Бих обиколил света.
Бих им дал част от парите.

3. Условни изречения, изразени с условно наклонение

Ако имам време, бих излязла на разходка.
Ако имах желание, бих дошла с вас.
Ако беше се обадил, бих го поканил.

III. Условни изречения в изявително и условно наклонение

1. Изявително наклонение – извършване на действието при определени условия

Ако имам време, ще дойда.
Ако имах време, щях да дойда.
Ако бях имал време, бих дошъл.

2. Условно наклонение – възможност, намерение, желание

Ако имам време, бих дошъл.
Ако имах време,
Ако бях имал време,

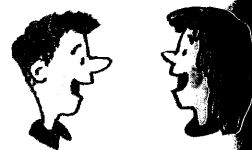
Упражнения

1 Попитайте учтиво по модела:

Модел: Колко е часът?

Бихте ли ми казали колко е часът?

- 1. Къде е гарата?
2. В колко часа е влакът за Бургас?
3. Кога затваря касата?
4. Как да стигна до университета?
5. Колко струва тортата?
6. Кой автобус отива до летището?

Помолете любезно по модела:

Модел: Затворете вратата!

Бихте ли затворили вратата?

- 1. Отворете прозореца!
2. Обяснете задачата!
3. Дай ключа!
4. Направи кафе!
5. Донесете сметката!
6. Почакай малко!
7. Обадете се по телефона!

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Задайте въпроси по модела, като употребите следните фрази:

Модел: Искам да видя нови места!

Би ли тръгнал на път?

пътувам 12 часа със самолет

- 1. Вие искате да видите Америка.
2. Ани и Петър искат да научат по-добре английски.
3. Ти искаш да заминеш надалеч.
4. Ние искаме отлични бележки на изпитите.
5. Тя иска нова работа.
6. Той иска да печели добре.

отивам на работа в Лондон

напускам семейството си

уча всеки ден

започвам веднага

работя повече

Отговорете на въпросите по модела, като използвате предложените фрази:

Модел: Ще дойдеш ли с нас?

Бих дошъл, ако имам време.

- 1. Той ще купи ли колата?
2. Вие ще заминавате ли?
3. Ти ще дойдеш ли довечера?
4. Те ще отидат ли на кино?
5. Тя ще се яви ли на изпит?

..... намерят билети.
..... се подготви добре.
..... приготвим документите.
..... събере пари.
..... свърша работа навреме.

Довършете изреченията по модела:

Модел: Ако идвах редовно на лекции, те биха се справили по-добре на изпита.

- 1. Ако бяхте преписвали уроците, ...
2. Ако правехме упражненията, ...
3. Ако ти пишеше домашни, ...
4. Ако не отсъствахте толкова много, ...
5. Ако аз внимавах повече, ...
6. Ако беше проверила диктовката, ...

6 Попълнете празните места по модела, като използвате глаголите:

Модел: Бих пил едно кафе, ако почерпиш.

1., ако настоявате.
2., ако искаш.
3., ако нямаш нищо против.
4., ако ми предложат.
5., ако се съгласи.

поканя,
започна,
тръгна,
седна,
остана

7 Заместете подчертаните глаголни форми в бъдеще в миналото с форми в условно наклонение:

За какво служат парите?

Модел: Ако Поли имаше 2 лева, щеше да си купи един голям сладолед.
Ако Поли имаше 2 лева, **би си купила** един голям сладолед.

Ако Петър имаше 20 лева, щеше да покани Ани на вечеря.

Ако имахме 200 лева, щяхме да отидем на екскурзия.

Ако имахте 2000 лева, щяхте да започнете малък бизнес.

Ако ти имаше 20 000 лева, щеше да си купиш кола.

Ако той имаше 200 000 лева, щеше да ѝ подари къща на морето.

Ако тя имаше 2 000 000 лева, щеше да започне производство на фармацевтични продукти.

8 Заместете подчертаните глаголни форми в условно наклонение с форми в бъдеще време по модела:

Модел: Той ще наеме ли къщата? Би я наел, ако намери пари.
Ще я наеме, ако намери пари.

1. Ще направиш ли превода? Бих го направил, ако имам време.
2. Вие ще участвате ли в семинара? Бихме участвали, ако подготвим материал.
3. Тя ще изведе ли кучето? Би го извела, ако не е заета.
4. Децата ще полеят ли цветята? Биха ги полели, ако не забравят.
5. Петър ще донесе ли куфара? Би го донесъл, ако го помолиш.

9 Заместете подчертаните глаголни форми в условно наклонение с форми в бъдеще време в миналото по модела:

Модел: Ще дойдеш ли с нас? Бих дошъл, ако имах време.
Щях да дойда, ако имах време. (Но нямам време и няма да дойда.)

1. Ще му покажеш ли статията? Бих му я показал, ако можех да я намеря.
2. Той ще я покани ли? Би я поканил, ако се бяха видели.
3. Ще отидеш ли на теста? Бих отишъл, ако можех да се подготвя.
4. Ще я посрещнете ли на летището? Бихме я посрещнали, ако знаехме кога пристига.
5. Те ще представят ли проекта? Биха го представили, ако вие бяхте поискали.

10 Попитайте колегите си:

Какво биха направили за приятеля/приятелката си?
Съставете въпроси, подобни на следните:

- Биха ли скочили с парашут?
- Биха ли влезли в пещера?
- Биха ли минали по въжен мост?
- Биха ли преплували река Дунав?

11 Представете си, че ... и отговорете на въпросите, като използвате глаголни форми в условно наклонение.

1. Какво бихте казали, ако непознат глас по телефона Ви покани на среща?
2. Къде бихте отишли, ако спечелите безплатен самолетен билет?
3. Как бихте реагирали, ако станете свидетел на кражба в трамвая?
4. Какво бихте направили, ако някой непознат Ви подари цвете?
5. Какво бихте си помислили, ако шефът Ви намигне?

Разбирате ли?

Вяра

„... С живота сме в разпра,
но ти не разбирай,
че мразя живота.
Напротив! Напротив! –
Дори да умирам,
живота с грубите
лапи челични
аз пак ще обичам!
Аз пак ще обичам!
...
За него – Живота –
направил бих всичко. –
Летял бих
със пробна машина в небето
бих влезнал във взривна
ракета, самичък

бих търсил
в простора
далечна
планета.“
(от стихотворението „Вяра“, Н. Вапцаров)

За мъничко любов

„За мъничко любов избродил бих света,
бих крачил бос, без шапка в утрин синя,
бих крачил в сняг, скрил в мене пролетта,
бих крачил в буря с пеещ дрозд в гърдта,
бих крачил сякаш по роса в пустиня.
За мъничко любов избродил бих света.“
Я. Връхлицки

Георгиос отиде в банката, за да изтегли парите, които баща му беше изпратил за месриалната вноска в университета. Вече беше закъснял с плащането. Щеше да е плащането ако не му създаваха проблеми в банката.

– Госпожо, бихте ли проверили дали е получен превод на мое име от Солун. Чакане, вече повече от седмица.

– Да, господине, дайте ми личната си карта!

– Ето, заповядайте!

Служителката търси няколко минути в компютъра превода му и каза, че не намирате никакви пари за него.

– Госпожо, идвам вече трети път, за да търся парите си. Ако знаех, че ще ми създават такива проблеми, никога нямаше да съм се доверил на Вашата банка. Моля, повикайте шефа си!

Ще съм изпратила парите навреме

Мария щеше да заминава на специализация в Иония. Обади се на сестра си във Варна, за да ѝ даде пари назаем, като ѝ обеща, че ще ѝ ги е върнала до 1–2 месеца, т. е. след като си дойде.

Сестра ѝ отиде в пощата, за да направи паричен превод.

– Моля, госпожице, какво трябва да направя, за да изпратя в София пощенски запис?

– Трябва да попълните един формуляр за запис. Какъв предпочитате да бъде – бърз или обикновен?

– Ако е бърз, кога ще са го получили?

– Бързият запис ще е пристигнал за 10 часа, а обикновеният – за 2 дена.

– Моля, дайте ми бланка за бърз запис!

– Трябва да знаете, че за него таксата е двойна.

– Няма значение, важното е, че ще съм изпратила парите навреме.

ще ѝ ги е върнала до 1–2 месеца кога ще са го получили преводът ще е пристигнал

важното е, че ще съм изпратила парите щеше да е платил, ако нямаше проблеми никога нямаше да съм се доверил на банката

I. Образуване и употреба на бъдеще предварително време

1. Образуване

ще съм получил
ще си получил
ще е получил
ще е получила
ще е получило

ще сме получили
ще сте получили
ще са получили

2. Употреба

След 2 месеца

ще съм ги върнала.
(ще ги върна)

До обяд записът

ще е пристигнал.
(ще пристигне)

II. Образуване и употреба на бъдеще предварително време в миналото

1. Образуване

щях да съм платил
щеше да си платил
щеше да е платил
щеше да е платила
щеше да е платило

щяхме да сме платили
щяхте да сте платили
щяха да са платили

2. Употреба

Ако автобусът не беше закъснял,

щях да съм дошъл навреме.
(щях да дойда)

Щях да съм станал до 8 часа,

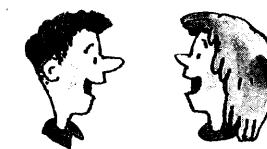
но не чух часовника.
(щях да стана до 8 часа)

III. Обобщение на въпросителни, относителни, неопределителни, отрицателни и обобщителни местоимения

		Местоимения				
		въпросителни	относителни	неопределителни	отрицателни	обобщителни
само за лица	кой – кого	който – когото	някой – някого	никой – никого	всеки – всякой	
за лица и предмети	коя кое кои	която което които	някоя някое някои	никоя никое никои	всяка всяко всячки	
за признаци	какъв каква какво какви	каквото каквато каквото каквито	някакъв някаква някакво някакви	никакъв никаква никакво никакви	всякакъв всякаква всякакво всякакви	
за притежание	чий чия чие чи	чийто чиято чието чиито	нечий нечия нечие нечи	ничий ничия ничие ничии	– – – –	
за количество	колко	колкото	няколко нещо	николко нищо	всичко	
		Наречия				
за време	кога	когато	някога	никога	всякога	
за място	къде	където	някъде	никъде	всякъде	
за начин	как	както	някак	никак	всякак	

Упражнения

1 Отговорете по модела:

Модел: Няма ли да се приготвяш сутринта преди заминаването?
Не, тогава вече **ще съм се приготвил.**

1. Няма ли да пазаруваш следобед? Не, тогава вече
2. Няма ли да подредиш масата, когато дойдат гостите? Не, тогава вече
3. Няма ли да боядисаш яйцата на Великден? Не, тогава вече
4. Няма ли да преговаряш вечерта преди изпита? Не, тогава вече
5. Няма ли да измиеш прозорците в събота? Не, тогава вече

2 Попълнете празните места с форми на бъдеще предварително време:

Модел: Кога ще се срещнем?
В 5 часа **ще съм свършила** работа. Ще се срещнем след това.

1. Кога ще ми се обадиш?
В 7.30 аз (изляза). Ще ти се обадя преди това.
2. Кога ще говорим с проф. Димитров?
В 10 часа той (дойда). Ще говорим с него след това.
3. Кога ще платите таксата?
Следващата седмица (получа) паричен превод. Ще платим тогава.
4. Кога ще му върнеш заема?
В края на месеца (взема) хонорар. Ще го върна тогава.
5. Кога ще ми пратиш парите?
В понеделник (събера) парите. Ще ти ги пратя тогава.

3 Довършете по модела:

Модел: Трябва да проверим теста до края на деня.
Не се безпокой! Дотогава **ще сме го проверили.**

1. Трябва да направим съобщението една седмица преди събранието.
2. Трябва да приготвиш документите поне два дни преди пътуването.
3. Трябва да изпратят поканите за изложбата няколко дни преди откриването.
4. Трябва да съобщим датата на сватбата един месец преди това.
5. Трябва да ми обясниш граматиката преди изпита.
6. Трябва да завършим ремонта преди началото на учебната година.

4 Попълнете празните места с глаголни форми на бъдеще предварително време в миналото:

Модел: Защо не ми каза по-рано? Досега **щях да съм направил** всичко необходимо.

1. Защо не ме събуди навреме? Досега (приготвя се).
2. Защо не попълних веднага формуляра? Досега (изпратя) пощенския запис.
3. Защо не вложи парите в банка? Досега (получавам) лихви.
4. Защо не започнахте да учите сериозно от началото на семестъра? Досега (подготвя се) за изпита.
5. Защо не ми каза веднага? Досега (помогна).

5 Довършете изреченията по модела, като използвате следните глаголи:

Модел: Ако се беше обадил преди един час, вече **щяхме да сме тръгнали**.

напиша оправя изпратя помогна спечеля заспи

1. Ако децата знаеха, че си поканил гости, стаята.
2. Ако ми беше казал, че парите ти трябва веднага, вече
3. Ако ме беше помолил, вече
4. Ако ти беше видял обявата, вече конкурса.
5. Ако вие не вдигахте шум, ние вече
6. Ако не я бяха извикали по телефона, тя вече писмото.

6 Задайте въпроси към подчертаните думи и изрази:

А.

1. Хан Аспарух е създател на българската държава.
2. Марица е най-дългата река в България.
3. Вихрен е най-високият връх на Пирин.
4. „Шоуто на Слави“ е най-гледаното предаване по БТВ.

1. Цветът на морето е син.
2. Новата преподавателка е усмихната.
3. Плащането на семестриалната вноска е задължително.
4. Банковите служители са любезни.

1. Чадърът е мой.
2. Интересната статия е на професор Иванов.
3. Кафето е на секретарката.
4. Чантите са на студентите.

1. Панталонът струва 35 лева.
2. Ще ти върна парите след два месеца.
3. Мария заминава на специализация в Испания.
4. Вие ще пътувате удобно.

7 Отговорете отрицателно на въпросите по модела:

Модел: Модел: Търсиш ли някого? Не, **никого** не търся.

Звъни ли някой? Не,

Разбираш ли нещо? Не,

Той харесва ли някое момиче? Не,

Срещнахте ли някои колеги? Не,

Б.

Имаш ли някакъв лист хартия?

Искаш ли да играем на някаква игра?

Намери ли някакво цвете?

Запозна ли се с някакви хора?

В.

Трябва ли ти нечия помощ?

Одобриха ли нечий проект?

Слуша ли нечий лекции?

Взе ли нечие палто?

Г.

Имаш ли няколко пакетчета захар?

Карал ли си някога моторница?

Вижда ли си някъде очилата на дядо?

Ще можеш ли някак да оправиш нещата?

8 Трансформирайте изреченията по модела, като замените подчертаните обобщителни местоимения с неопределителни!

Модел: В хотела идват всякакви хора. В хотела идват ли някакви хора?

1. Можеш да запишеш всякаква музика на диск.
2. В магазина продават всякакво вино.
3. Познавам всяка улица в града.
4. Можеш да питаш всякого.
5. Тя би отишла навсякъде с него.

9 Трансформирайте по модела:

А. Модел: Имам по-голям брат. Той преподава философия.
Имам по-голям брат, **който** преподава философия.

1. Това е най-добрата студентка. Тя заминава на специализация.
2. Очаквам паричен превод. Той не е пристигнал.
3. Това е неговото дете. То е на 11 години.
4. Ваня има черна шапка. Тя ѝ стои много добре.
5. Професор Генчев е написал много статии. Те са публикувани в сборници.

Б. Модел: Те имат нов колега. Всички говорят за него.
Те имат нов колега, за **кого** говорят всички.

1. Имам стар приятел. Много го обичам.
2. Мария има възрастен дядо. Тя се грижи за него.
3. Ти имаш брат. Ти се съветваш с него.
4. Студентите имат млад преподавател. Те го уважават.
5. Ваня има вуйчо. Тя ми е разказвала за него.

В. Модел: Ето новата студентка. Нейната студентска книжка не е подписана.
Ето новата студентка, **чиято** студентска книжка не е подписана.

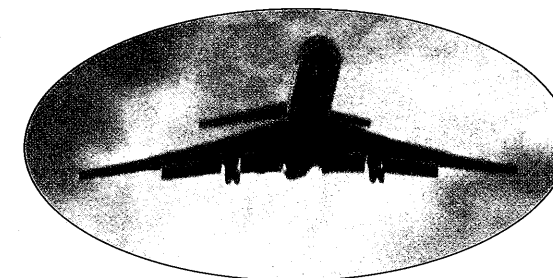
1. Това е Иван. Неговият тест е без грешка.
2. Дойдоха студентите. Техните курсови работи са добри.
3. Запознай се с поета! Неговото стихотворение ти рецитирах вчера.
4. Това е къщата на семейство Петрови. Тяхната дъщеря е на специализация в Испания.

10 Попълнете празните места с необходимите местоимения и наречия:

1. Не мога да намеря такси, ми трябва. както
2. Покажи ми място, да се скрия. когато
3. Добре, ще направим всичко така, искаш. където
4. Ще ти дам назаем пари ти трябва. колкото

11 Свържете правилно двете колонки и ще се получат пословици! Римата ще Ви помогне в повечето случаи:

Който се учи,	на такова ще легнеш.
Който пее,	на старини робува.
Който на младини пирува,	такова се обадило.
Каквото повикало,	зло не мисли.
На каквото си постелеш,	той ще сполучи.

На път за Бразилия

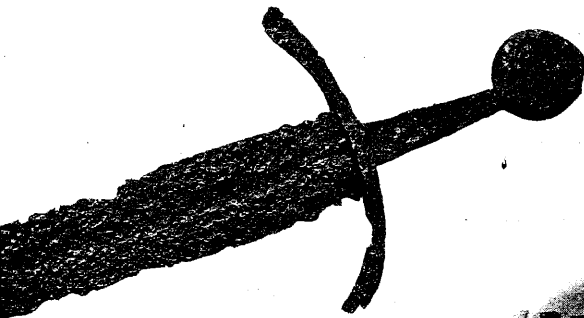
Аз обичам всякаква техника и се възхищавам от нея, но това важи за техниката, която не те поглъща и не уморява човека. А какво става, когато влезеш в самолет? Веднага се чувстваш затворен в някаква клетка. Но пък със самолет всеки може да измине за две де-нонощия това разстояние, което каравелите на Магелан са изминавали за 6 месеца.

... Вече летяхме над Лисабон, където се чувстваше първият полъх на екзотиката – палмите ни показваха, че бяхме пристигнали накрая на Европа. След 1-часов престой потеглихме за Дакар, Екваториална Африка.

Когато стигнахме, влажната горещина беше още по-непоносима, отколкото в Лисабон. След няколко часа продължихме пътя си към Бразилия. Летяхме с часове, докато най-после бяхме приближили Рио де Жанейро, забулен в облаци прозрачна мъгла, не виждахме почти нищо. Летището се намираще на някакъв остров в залива. За да се стигнеше до него, трябваше да се проврем между няколко хълма, всичките с голи отвесни скали. Струваше ни се, че крилата на самолета щяха да се закачат в скалите и щяхме да се разбием върху трамваите и автомобилите, които сновяха на 200 м под нас. Най-после кацнахме на летището в Рио де Жанейро.

(по пътеписа „Юлска зима“, Димитър Димов)

Разбирате ли?

Българите

врагът не издържа – липсваше му воля за победа
ръководеше конницата, която щеше да извоюва историческата победа
ханът беше загубил шлема си
докато работеше хладнокръвно с меча си, Аспарух не изпусна цялостния развой
на сражението

Бях само на няколко крачки зад хан Аспарух, когато той налетя върху ромейската стена, последван от бойците си. Врагът не издържа – липсваше му воля за победа. Но понеже бяха войници по професия – не бяха казал, че битката с тях беше лесна. Понеже бяха отчаяни, ромейте се биеха нестройно, но зверски.

Това им трябваше на българите, за да се нажежат. Битката в ромейския стан продължи до пладне.

Като вървах все зад хана, не ми побираше умът как у този изморен от безсънна тревога мъж имаше такава действена сила. Ханът винаги улучваше най-гъстото място в боя. С кратки заповеди ръководеше конницата, която щеше да извоюва историческата победа.

В преките схватки ханът беше загубил шлема си. Докато работеше хладнокръвно с меча, Аспарух не изпусна цялостния развой на сражението, а именно: словесните се биеха пеш с леките си копия. Българските конници – мъже и жени – прелитаха от едно кълбо врагове към друго. Участието на жени всяваше ужас у християните. Макар и обречен на провал, отпорът на ромейците взе многобройни български жертви в битката при Ахелой.

(по романа „Предречено от Пагане“, Вера Мутафчиева)

Система на българските глаголни времена

А. Акционност – резултативност

Акционни времена

Резултативни времена

Сегашно време

пиша

Минало неопределено време

(сегашно резултативно)

писал съм

Минало свършено време

писах

–

Минало несвършено време

пишех

Минало предварително време

(минало резултативно)

бях писал

Бъдеще време

ще пиша

Бъдеще предварително време

(бъдеще резултативно)

ще съм писал

Бъдеще време в миналото

щях да пиша

Бъдеще предварително време в миналото

(бъдеще резултативно в миналото)

щях да съм писал

Сега работя по проекта.

До днес съм работил по проекта.

Той губеше много войници в битката.

В боя Ханът беше загубил шлема си.

Утре ще ти изпратя парите.

Навреме ще съм ти изпратила парите.

Конницата на Аспарух щеше да извоюва победата.

Скоро войската му щеше да е извоювала победата.

Б. Предходност – едновременност – следходност

Предходност	Едновременност	Следходност
Минало свършено време <i>Вчера прочетох статията.</i>	Сегашно време <i>Сега чета статията.</i>	Бъдеще време <i>Утре ще прочета статията.</i>
	Минало несвършено време <i>Четях с интерес статията, когато ти влезе.</i>	Бъдеще време в миналото <i>Щях да прочета статията още вчера.</i>
	Минало неопределено време <i>Чел съм тази статия.</i>	Бъдеще предварително време <i>Ще съм я прочел, докато ти дойдеш.</i>
	Минало предварително време <i>Когато ти дойде, бях прочел статията.</i>	Бъдеще предварително време в миналото <i>Щях да съм прочел статията, преди той да дойде.</i>

В. Ориентация спрямо момента на говорене

Сегашен момент	Минал момент
Сегашно време <i>Той отваря вратата.</i>	Минало свършено време Минало несвършено време <i>Той отвори вратата.</i> <i>В момента отваряше вратата.</i>
Бъдеще време <i>Ще дойдем веднага.</i>	Бъдеще време в миналото <i>Щяхме да дойдем навреме.</i>
Минало неопределено време <i>Ходили са на Витоша и са уморени.</i>	Минало предварително време <i>Бяха ходили в Гърция миналата година.</i>
Бъдеще предварително време <i>Ще е платил, преди да изтече срокът.</i>	Бъдеще предварително време в миналото <i>Щеше да е платил, ако беше получил пари.</i>

Упражнения

1. Попълнете празните места по модела, като употребите глаголите в минало неопределено време:

Модел: Сега имаш две издадени книги. **Писал си** ги през последните пет години.

поливам планирам спортувам направля подготвям се

- Тази събота заминаваме за Алпите. Ние това пътуване от началото на годината.
- Ани изглежда в много добра форма. Тя редовно напоследък.
- Козунакът им харесва. Баба го специално за тях.
- Цветята в градината цъфтят. Аз ги всеки ден.
- Студентите се представят много добре на изпита. Те цяла година.

2. Попълнете празните места по модела, като използвате минало несвършено и минало предварително време на глаголите:

работа – свърша вали – спра карам – продам обличам се – приготвя се
нося – купя

Модел: Когато сутринта звънна телефонът, аз още спях. Не се **бях събудил** още.

- Вчера в шест часа ти Не още.
- Когато тя се прибра, дъждът Не още.
- Миналото лято той колата. Не я още.
- Като студент аз очила. Не си леци още.
- Като дойдохме, вие Не още.

3. Довършете изреченията, като използвате свършен вид на глаголите в бъдеще предварително време:

Модел: Днес следобед ще пазарувам. До вечерта **ще съм напазарувал**.

- Сега ще чистиш къщата. До един час **чистя – изчистя,**
- Тази вечер ще уча стихотворението. До утре **уча – науча,**
- Тази седмица ще пиша статията. До понеделник **пиша – напиша,**
- Този месец ще се подготвяте за теста. До края на месеца **подготвям – подготвя,**
- Това лято те ще строят къща. До зимата **строя – построя.**

4 Довършете изреченията по модела, като използвате бъдеще предварително време в миналото.

Модел: Нали щяхме да свършим работата до обед?

Ако не бяхме почивали дълго, досега **щяхме да сме свършили**.

1. Нали щяхте да заминавате?
Ако бяхме получили виза, досега ...
2. Нали тя щеше да завършва тази година?
Ако не я бяха скъсали на държавния изпит, ...
3. Нали той щеше да поправи телевизора?
Ако не беше спрял тока, той ...
4. Нали ти щеше да изведеш кучето на разходка?
Ако не беше завалял дъжд, ...
5. Нали щяха да си купят нова музикална уредба?
Ако не бяха похарчили парите, досега ...

5 Поставете глаголите в подходящото глаголно време: сегашно, минало неопределено, минало несвършено, и минало предварително време:

Модел: Сега **подготвям** документите.

Вече **съм подготвил** документите. Всичко е наред.

Когато ти дойде, аз още **подготвях** документите.

Когато дойде моят ред, аз вече **бях подготвил** документите.

- А.** В момента аз плодова салата.
Вече плодова салата. Зная как се прави.
Когато ти се обади, аз още я
Когато гостите дойдоха, аз вече я
- Б.** Сега Ани като преводачка.
Вече като преводачка. Има опит.
Когато се омъжи, тя още като преводачка.
Когато ѝ предложиха да замине на специализация, тя вече като преводачка.
- В.** В момента детето на пиано.
То вече на пиано. Не му е за първи път.
Когато брат му влезе, то още на пиано.
Когато участва в концерта, то вече на пиано от една година.
- Г.** Тази година студентите футбол.
Те вече футбол. Имат опит.
През ваканцията те още футбол.
Когато играха в състезанието, те вече футбол от два семестъра.

правя

работя

свиря

тренирам

6 Поставете глаголите в подходящото глаголно време, изразяващо следходност: бъдеще, бъдеще време в миналото, бъдеще предварително и бъдеще предварително в миналото:

Модел: Утре **ще замина**.

Щях да замина още вчера, когато те срещнах.

Докато ти дойдеш, аз вече **ще съм заминал**.

Щях да съм заминал още преди Великден, ако бях намерил билет за рейса.

- А.** В събота те стените. **боядисам**
..... ги още миналата седмица, когато купих боя и четки.
Докато се върнат децата, те вече ги
..... ги още преди месец, ако не беше влажно.
- Б.** През лятото ние учебника. **издам**
..... го още преди месец, но не ни стигна времето.
Докато пристигнат новите студенти, ние го
..... го миналата година, ако го бяхме подготвили.
- В.** През ваканцията той на море. **отука**
..... още когато получи стипендия.
Докато ти се колебаеш, той
..... още миналата седмица, ако нямаше още изпити.
- Г.** Днес след работа нова чанта. **купя.**
..... я още веднага, като я видях.
Докато ти дойдеш да ме вземеш, аз вече я
..... я още вчера, ако имах пари.

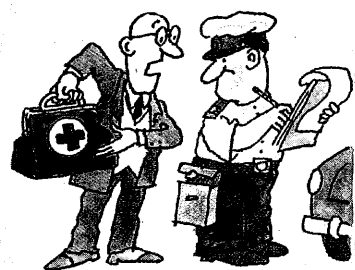
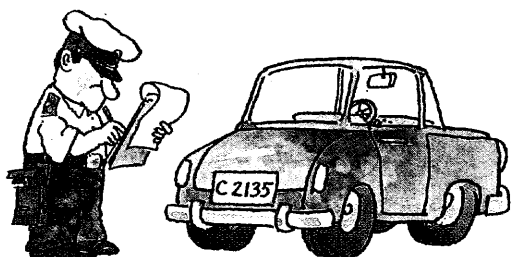
7 Попълнете празните места с глаголи в минало неопределено, сегашно, бъдеще и бъдеще предварително време:

Всички **сме се събрали** у Ваня. През деня всеки (*съм*) на упражнения или на лекции. Петър (*игвам*) последен. (*нося*) напитки и продукти. Всеки (*захващам се*) за работа: заедно (*беля*) картофи, (*режа*) салати и колбаси, (*пържа*). Скоро вечерята е готова. (*сядам*) около масата. Сега е време да (*планирам*) ваканцията. (*заминавам*) веднага след сесията за Иракли. (*легна*) вече на плажа, докато другите колеги са още на изпити.

8 Предайте същия текст като разказ на Ваня на следващия ден! Направете съответните трансформации на глаголните времена:

Модел: Всички **се бяхме събрали** у нас...

- 9 Съставете разказ по картинките (от 100 думи), като употребите следните глаголи в сегашно време: *виждам, пиша, казвам, показвам, подавам, меря, преглеждам, давам, възкликвам.*

- 10 Трансформирайте текста в минал план:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 11 Има ли грешки в употребата на глаголните времена? Поправете ги и предайте текста в сегашно историческо време:

През VII век Аспаруховите българи *бяха нападнали* все по често земите на юг от река Дунав. През 680 г. византийският император *щеше да поведе* голям военен поход срещу тях. Българите *побеждаваха* ромеите. Хан Аспарух *продължи* на юг към Стара планина и Тракия. През 681 г. Византия *беше* сключила мир с българите, като *ще се е задължила* да им плаща данък.

Разбирате ли?

Хан Аспарух – победител

Хан Аспарух още не беше свалил плетената ризница, целият беше в засъхнала пот и прах и говореше на своя нов съвет, в който освен българските боили имаше и словенски старейшини.

- След като утре откънем – обясняваше им ханът – дружините ми ще се отправят към ония твърдини, където все още има ромейска войска.
- Може вече и да я няма! – отбеляза княз Славун.
- Ако бъде там, ще я очистим – каза сурово ханът. След днешния ден не бива да остане ни един ромей на земята ни. Такъв е законът на победата!
- А ние? – попита старият княз.
- Вие потегляте с моята войска!
- Не подобава на годините ми да ти целуна ръка, ювиги... – каза старият княз Славун.
- А бих искал...

И най-видният от славянските князе се изгуби в тъмнината.

Бяхме сами с хана, както някога. Усетих как Аспарух се отпусна, освободен да бъде вожд поне в момента.

– Свърши се! – промълви той с неизмерима умора. И най-неочаквано той се засмя: – По-скоро, започва се... – опроверга себе си ханът. – Трудно е да постигнеш, сто пъти по-трудно е да отстоиш постигнатото!

(по романа „Предречено от Пагане“, Вера Мутафчиева)

Шибил, страшният хайдутин, когото търсеха под дърво и камък, слизаше от планината и отиваше да се предаде. Тая вест щеше да се разчуе навсякъде, кой щеше да я повярва! Шибил малко се грижеше за това. Той бързаше и мислеше за друго.

Мислеше как преди месец-два, от високите върхове на Сините камъни, той видя, че долу по пътя идат жени. Не беше в хайдушките правила да се задяват жени, нито имаше място за жени в сърцето на хайдутина. Но Шибил беше погазил много закони и не знаеше вече кое е грях и кое не. Той стана и хайдутите тръгнаха след него.

Слязоха долу, минаха през гората, която още не беше се раззеленила, и излязоха на пътя. Жените се показаха и щом ги видяха, започнаха да бягат, после паднаха на земята и заплакаха.

Хайдутите дори не ги погледнаха. Тяхното внимание беше другаде: една жена стоеше на пътя, млада, хубава.

Шибил пристъпи по-напред, а момата го гледаше спокойно и право в очите.

– Брей, не ви ли е срам, какво искате от едни жени!

Шибил я измери с очи. Какво бяло лице! И тънка в кръста. Какъв кураж! Очите му блеснаха весело, наду го смях. Но по-рано преди него момата беше се разсмяла с глас. Лицето ѝ светна, стана по-хубаво и сега можеше да се види, че очите ѝ са сини. Шибил я гледаше учуден: какъв ще е тоя дявол!

(откъс по разказа „Шибил“, Йордан Йовков)

Люцкан

Празникът – това е най-доходният ден за Люцкан. Отрано той е на мястото си. Преди още да се почнат разходките по шосето, всички непременно минават по големия мост накрая на града, наречен „Мостът на въздишките“. Люцкан е тук с препълнена табла цветя. Всички се спират при него да си купят някое цвете. Какво ще бъде то – ще реши само Люцкан, след като е обяснил всекиму какво говорят цветята.

Целият град почти вече е тук. Слънцето се докосва до върховете на овошките в лозята и скоро ще залезе, поляните възхитително се зеленят. Напред и назад по шосето се движат огромни групи. Последна по шосето се появява Цветана. Тя върви сама насреща на безбройното множество, което вече се връща, и макар че хиляди очи се взират в нея, тя не вижда никого.

С дълбок поклон, цял усмихнат и гологлав, Люцкан спира госпожицата и рови из цветята... Подава ѝ красива алена роза и нещо ѝ говори тихичко...

А слънцето отдавна е заседнало върху запаления запад и над полето припада здрач.

(откъс по разказа „Последна радост“, Йордан Йовков)

Мислеше как преди месец-два, от високите върхове на Сините камъни, той видя, че долу по пътя идат жени.

Но Шибил беше погазил много закони и не знаеше вече кое е грях и кое не е.

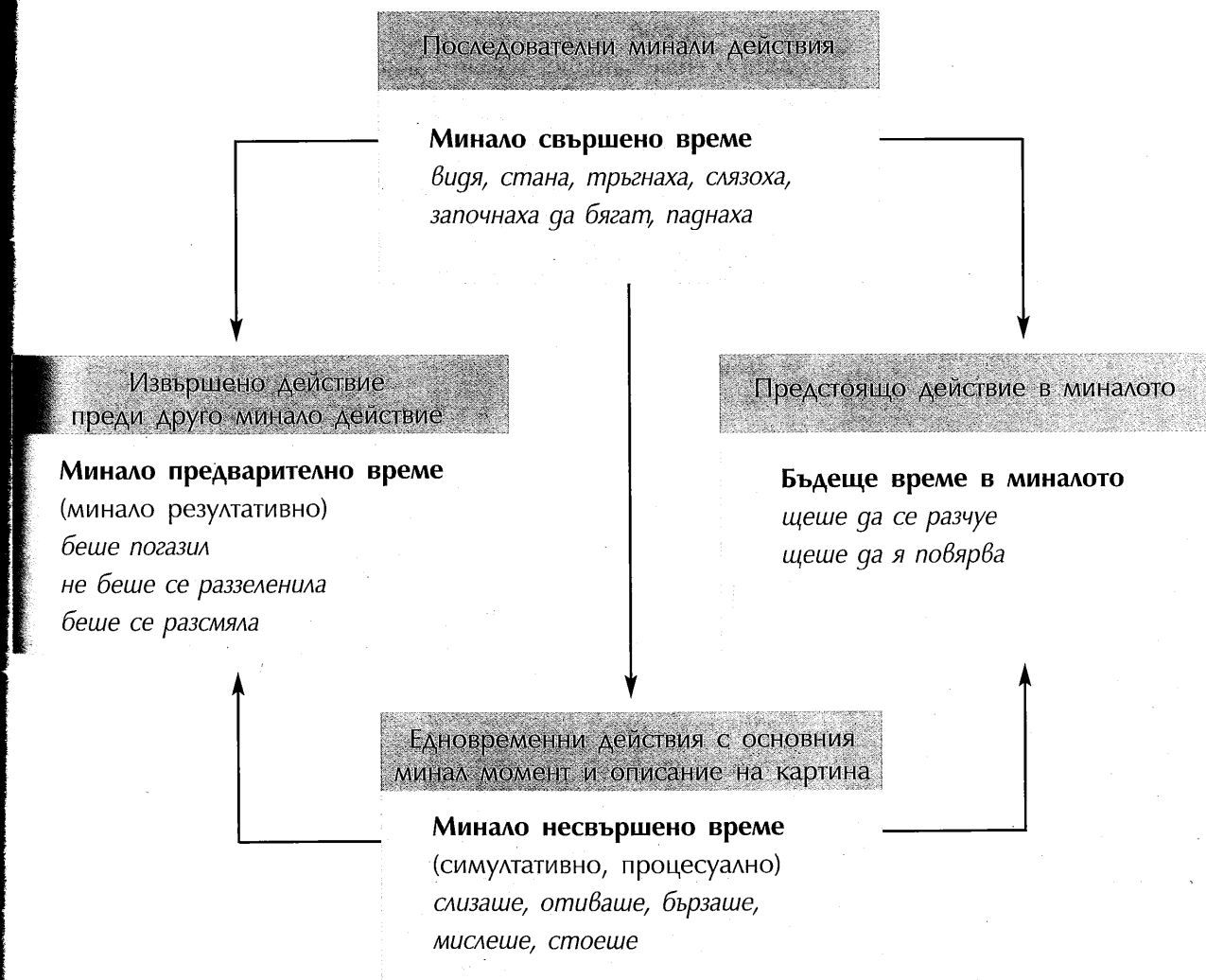
Лицето ѝ светна, стана по-хубава и сега можеше да се види, че очите ѝ са сини.

Всички се спират при него да си купят някое цвете. Какво ще бъде то – ще реши само Люцкан, след като е обяснил всекиму какво говорят цветята.

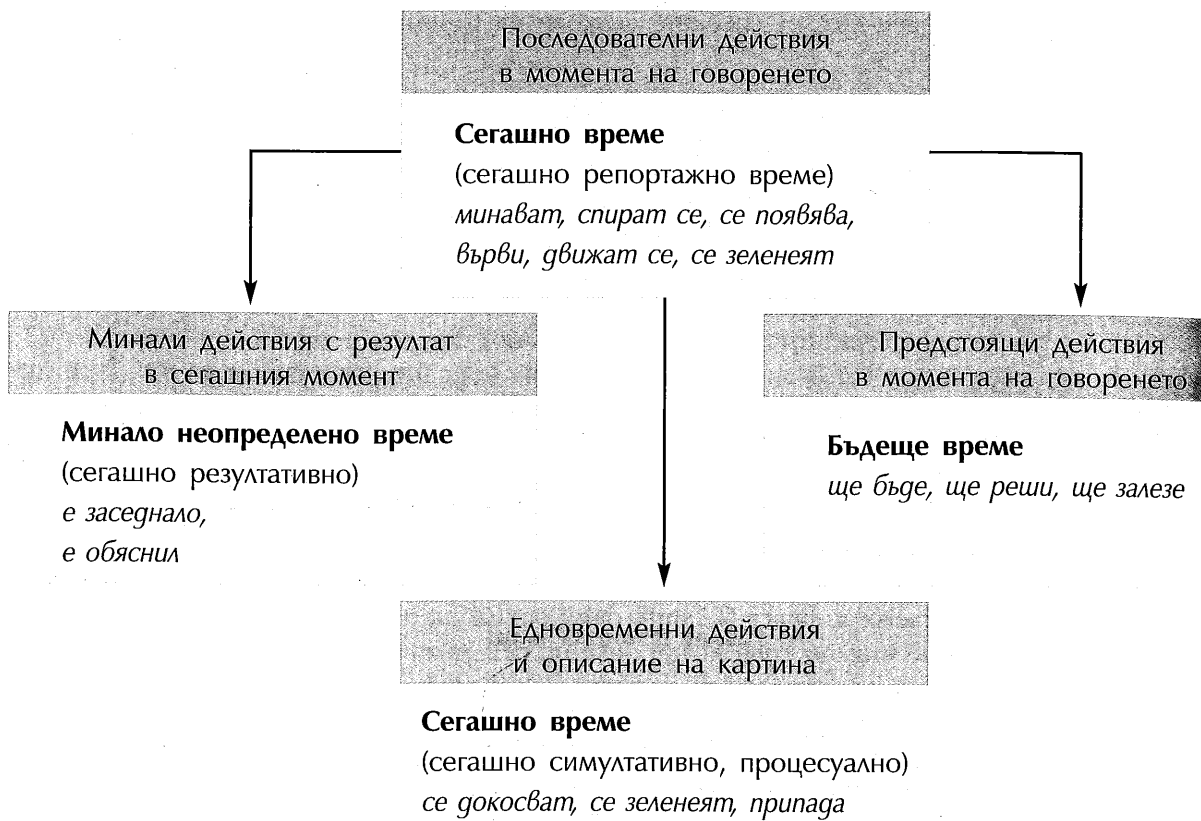
Граматика

1. Съвместна употреба на глаголните времена в българския език

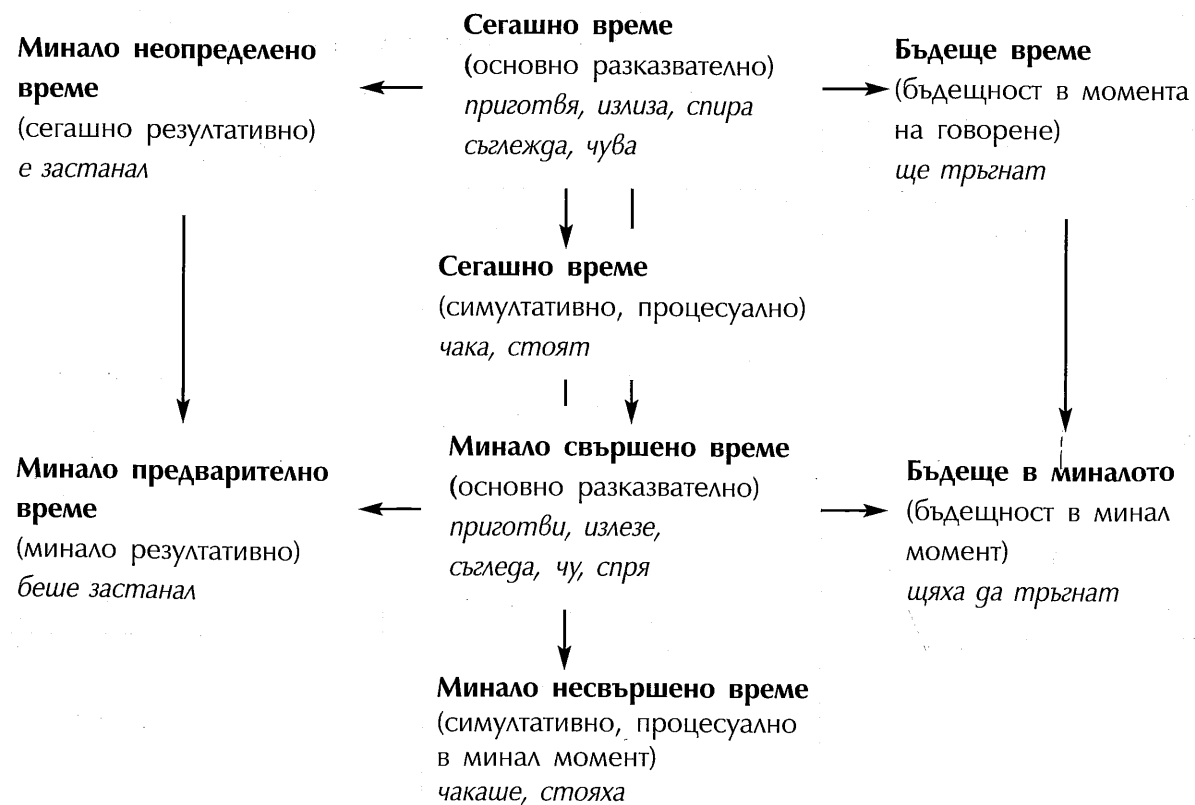
А. Разказ в минал план

Б. Разказ в сегашен план – „репортажно сегашно време“

В. Трансформация на текст от сегашен в минал план

Стефан бързо *приготвя/приготви* нещата си и *излиза/излезе*. Пред младежкия клуб той *съглежда/съгледа* отдалече Мартин, който *е застанал/беше застанал* пред едно табло и го *чака/чакаше*. На посипаната с пясък площадка *стоят/стояха* два оседлани коня, с които *ще тръгнат/щяха да тръгнат* за града. В това време *се чува/се чу* шум от мотор и след малко пред клуба *спира/спря* младеж с мотоциклет.

(откъс от романа „Село Борово“, Крум Велков)

Упражнения

1 Попълнете празните места с форми на глаголите в минало несвършено време:

Модел: От високите върхове на Сините камъни Шибил видя, че по пътя идваха жени.

	стоя	гледам	изглеждам
1. След като той стана, другите хайдути		след него.	
2. Когато той дойде долу, жените			бягам
3. Шибил я измери с очи, а тя		изправена.	тръгна
4. Когато Шибил слезе на пътя, момата		спокойна.	
5. Тя не изгуби кураж, а той я		учуден.	смя се
6. Очите му блеснаха, а тя		с глас	

2 Съставете диалози по моделите, като използвате следните глаголи и изрази:

- Модел: 1. Чета/прочета роман
2. Шия/ушия пердета
3. Поправям/поправя лампата
4. Пиша/напиша доклад.

А.

- Какво правиш сега?
- Превеждам статията.
- Значи не си я превел още.

В.

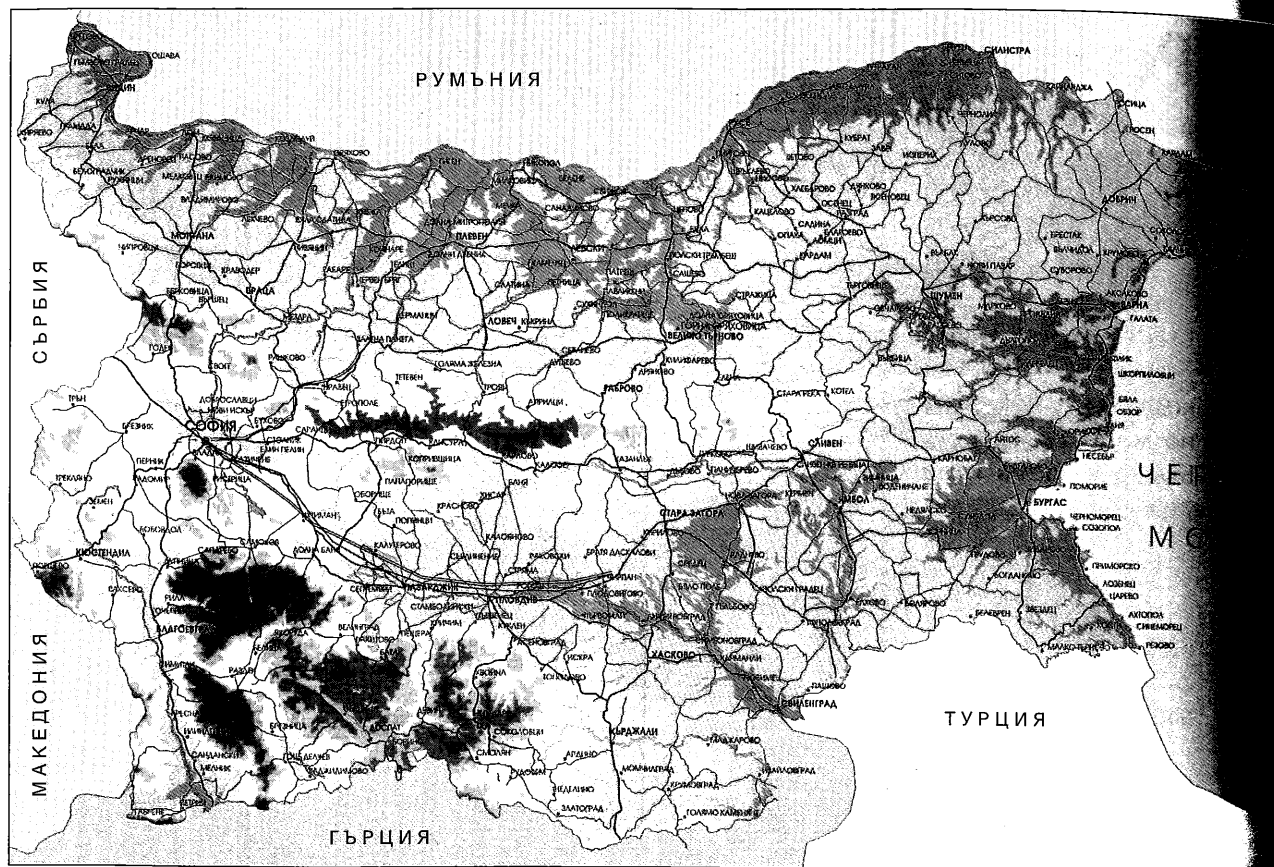
- Какво ще правиш утре?
- Ще превеждам статията.
- Надявам се, че до други ден ще си я превел.

Б.

- Какво прави вчера, когато ти се обадох?
- Превеждах статията.
- Значи не я беше превел предния ден?

Г.

- Какво щеше да правиш вчера, когато той се обади?
- Щях да превеждам статията.
- Сигурно щеше да си я превел до днес.

V. Климат, растителен и животински свят

Климатът на България е умерено-континентален, който по Черноморието преминава в средиземноморски.

Растителността е разнообразна. Горите са широколистни и иглолистни.

Животинският свят също е разнообразен. Срещат се вълк, лисица, мечка, елен, сърна, а от птиците – славей, врабче, лястовица, щъркел, орел и други. В България се добиват въглища, олово, каменна сол, малко нефт и газ.

VI. Градове

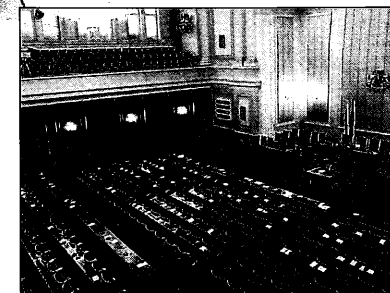
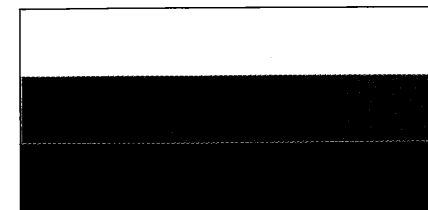
София е столица на България. Други градове са Пловдив – втори по големина, Варна и Бургас – големи пристанищни градове на Черно море, Русе – пристанище на река Дунав, Велико Търново – старата българска столица, Копривщица – град музей и други.

VII. Държавно управление, символи на държавата

България е парламентарна република. Народното събрание (НС) се състои от 240 народни представители, които се избират за 4 години. Президентът, който е държавен глава, се избира за 5 години.

Българското знаме е трицветно: бяло, зелено и червено. Гербът е с 3 льва с корони и голяма корона отгоре, с 6 кръста. Отдолу пише „Съединението прави силата“, което е девизът на Народното събрание.

Запомнете!

1. юг – южен, южна, -о, -и
север – северен, северна, -о, -и
изток – източен, източна, -о, -и
запад – западен, западна, -о, -и
югозапад – югозападен, югозападна, -о, -и
североизток – североизточен, североизточна, -о, -и
2. (река) извира от ..., тече през ..., влива се в ...
3. (планина) се простира от ... до ..., се издига в ...
4. (низина, равнина, държава) е разположена в ..., се намира на ...
5. (растения: зеленчуци, плодове) се отглеждат ..., растат.
6. Има голямо значение за ... = Голямо е значението на ...
7. Народното събрание / Президентът се избира за ... години.

Упражнения

1 Образувайте прилагателни имена с наставките **-ен** и **-ски** от следните съществителни:

Европа, граница, река, Македония, квадрат, планина, гора, Рила, Пирин, Родопите, море, равнина, жито, царица, Добруджа, град, Русе, Варна, Пловдив, климат, растение, животно, камък, нефт, континент, държава, република, парламент, народ, сила, музей, пристанище, Искър, остров, Тракия.

Запомнете!

Парламент – парламентарен, парламентарна, -о, -и
 Континент – континентален, континентална, -о, -и
 Климат – климатичен, климатична, -о, -и
 Добруджа – добруджански, добруджанска, -о, -и

Прилагателни с наставки

-ен

-ски

ц : ч, к : ч

държавен, -вна, -о, -и

столица – столичен
 река – речен

тракийски, -а, -о, -и

2 Поставете подходящи прилагателни към посочените съществителни (като имате предвид текста на урока):

..... свят, долина, цвете, значение,
..... град, равнина, връх, представител.
..... управление, република, полуостров,	
..... низина, събрание, граница,	

3 Довършете изреченията:

1. Върховете на Родопите са
2. Река Марица е
3. Климатът на България е
4. Границата на България с Румъния е
5. Животинският свят в България е
6. Дунавската хълмиста равнина е
7. Българското знаме е

4 Оформете сложни прилагателни имена:

Модел: Черно море – черноморски,-а, -о, -и

Средна гора – ...	Три цвята – ...
Край брега – ...	Четири години – ...
Високи планини – ...	Пет месеца – ...
Средиземно море – ...	Много цветове – ...
Южна България – ...	Дава масло – ...
Стара планина – ...	Широки листа – ...

5 Поставете необходимите сказуеми (глаголи) в простите изречения:

1. Река Дунав България с много европейски страни
2. България в Югоизточна Европа.
3. Рядкото цвете еделвайс в Пирин.
4. Стара планина България на Северна и Южна.
5. Народното събрание за четири години.
6. В България малко нефт и газ.
7. От българската маслодайна роза розово масло.
8. В Добруджа най-хубавото жито на България.

6

ПРОСТИ ИЗРЕЧЕНИЯ – имат само едно сказуемо (глагол):

Река Искър извира от Рила.
 Еделвайсът расте в Пирин.
 Президентът се избира за 5 години.

СЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ – имат две и повече сказуеми:

Сложни съчинени – простите изречения в тях са равностойни и се отделят едно от друго със запетаи или със съюзите **и, а, но, или** и други.

Река Марица извира от Рила, тече през Южна България и се влива в Средиземно море.
 Площта на България е 111 хиляди квадратни километра, а населението ѝ наброява 7 милиона и 900 хиляди души.

□ , □ и/ , □ .

Сложни съставни – състоят се от 1 главно и 1 или няколко подчинени изречения, които поясняват главното и се свързват с него със съюзи и съюзни думи: **че, за да, който, чийто, защото, където, когато, като** и др.

В централната част на България се простира Стара планина, **чийто най-висок връх е Ботев.**

Връх Мусала, **който се издига на височина 2925 метра,** е най-високият връх в България и на Балканския полуостров.

Отделете простите изречения в състава на сложните:

1. В Дунавската хълмиста равнина, която се намира в Северна България, растат жито, царевица, слънчоглед.
2. На юг от Стара планина е разположена Тракийската низина, където се отглеждат зеленчуци, лозя, овощни дървета.
3. Най-дългата река в България е река Марица, която извира от Рила.
4. В Розовата долина се отглежда прочутата българска роза, от която се получава розово масло.
5. Родопите, чиито върхове са заоблени, се простират в южната част на България.
6. Река Дунав има много голямо значение, защото свързва България с много европейски страни.
7. Президентът, който е държавен глава, се избира за 5 години.
8. На изток България граничи с Черно море, като то е нейна естествена граница.

Модел: Гербът на България, в долната част на който пише „Съединението прави силата“, е с три лъва, четири корони и шест кръста.

Гербът на България е с три лъва, четири корони и шест кръста. В долната част на герба пише „Съединението прави силата“.

Рила, където се намира най-високият връх на Балканския полуостров, се издига в югозападната част на България.

Рила се издига в югозападната част на България.

Там се намира най-високият връх на Балканския полуостров.

7 Отговорете на въпросите:

1. Къде се намира България?
2. С коя страна граничи Р. България на север? Коя е естествената ѝ граница на север?
3. С кои държави граничи България на запад? А на юг и югоизток?
4. Коя е източната граница на България?
5. Каква площ заема Р. България? Колко души е населението ѝ?
6. Коя е най-високата планина на България и на Балканския полуостров?
7. Кой е най-високият връх в Рила и на Балканския полуостров?
8. От къде до къде се простира Стара планина? Кой е най-високият ѝ връх?
9. Коя е втората по височина планина в България?

10. С кое цвете е известна Пирин планина?
11. В коя част на България се простират Родопите?
12. Къде е разположена Средна гора?
13. Коя е най-дългата българска река? От къде извира и къде се влива тя?
14. Кои са другите по-големи реки в България?
15. Къде тече и къде се влива река Искър?
16. Защо е голямо значението на река Дунав?
17. Къде се намира Дунавската хълмиста равнина? Какви култури растат в нея?
18. Какво се отглежда в Тракийската низина?
19. С какво е известна Розовата долина?
20. Какъв е климатът в България?
21. Какъв е растителният и животинският свят в България?
22. Кои са най-големите и известни български градове?
23. Какво е държавното управление в България?
24. За какъв срок си избира Народното събрание? А държавният глава?
25. Опишете българските символи – знамето и герба!

8 Разкажете текста по предложения план:

1. Разположение, граници, площ, население на България
2. Планини и върхове
3. Реки (от къде извират, къде текат и се вливат), значение на река Дунав за България
4. Равнини, низини, долини – какво расте и какво се отглежда в тях?
5. Климат – вътре в страната и по Черноморието
6. Растителност – видове гори
7. Животински свят – най-често срещани животни и птици
8. Полезни изкопаеми – какво се добива?
9. Градове, пристанища на Черно море и река Дунав, столици – съвременна и стара, градове-музеи
10. Държавно управление, символи – знаме, герб

9 Прочетете прогнозата за времето:

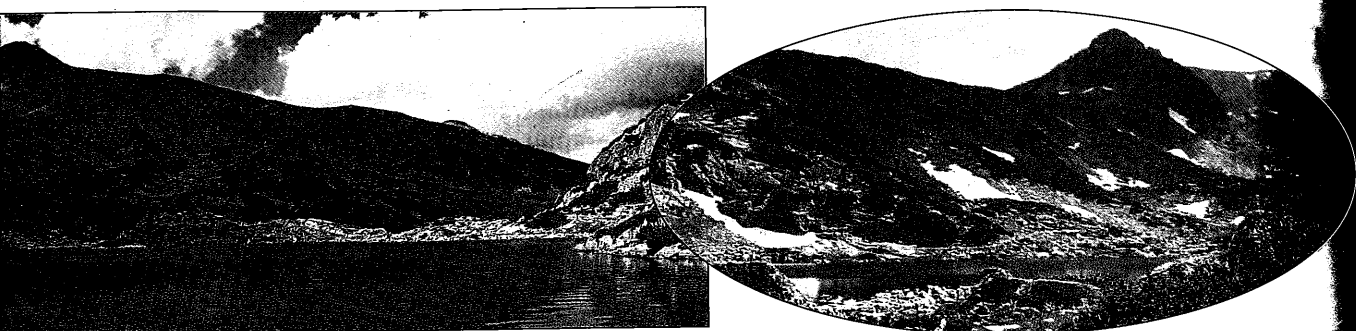
В събота **преди пладне** облачността ще бъде **разкъсана, по-значителна** над западните и северозападните райони. **Намаление** на облачността **се очаква** в следобедните часове. В началото на деня на места в низините, **котловините** и край **водните басейни** са **възможни** мъгли и **ниска облачност**. Ще духа **слаб** югозападен вятър, а по Черноморското крайбрежие – до **умерен южен вятър**. В сутрешните часове температурите ще са **от** минус 6 **до** минус 1, а по високите полета – минус 7, минус 8.

(В-к „Монитор“ – Времето)

● Обърнете внимание на подчертаните изрази и словосъчетания, които са характерни за този тип информация!

10 Направете писмено изложение на текста: „Географски бележки за нашата страна“, като използвате следния план:

1. Разположение – граници (с кои страни граничи, има ли естествена граница), площ, население
2. Планини – в коя част на страната се простират, кои са най-високите върхове?
3. Реки – най-големите, откъде извират, къде текат и къде се вливат?
4. Равнини, долини (котловини, низини) – какво най-много се отглежда в тях (житни и други култури, плодове, зеленчуци)
5. Климат, гори (кои преобладават), растителност – средиземноморска; кои животни най-често се срещат?
6. Държавно устройство – президент – как се избира?; парламент – от колко души се състои?; герб – какво е изобразено на него?; знаме

Легенда за Рила и Пирин

Рила планина някога била жена – името ѝ било Рилка. Тя се омъжила за момъка Пирин. Двамата се оженили **против волята на Рилкините родители**. Те не давали единствената си дъщеря на Пирин – не го знаели кой е, какъв занаят има. Но Рилка и Пирин се оженили без сватба и песни, без родителска **благословия**. Избягали от хората и **се заселили** на едно високо и пусто място.

Родили им се две деца – момче и момиче. Кръстили ги Искър и Места. Никой дотогава не бил чувал такива имена. Бащата ходел на лов, а майката гледала къщата и децата. Двете деца обаче много се карали и се биели. Но бащата и майката не се **вслушвали в** оплакванията на децата.

Веднъж братът и сестрата се скарали жестоко, **наговорили** си много тежки думи, започнали да се бият. Майката **вдигнала ръце** и в мъката си през сълзи ги **проклела**: „Дано се разделите и никога да не се срещнете! Дано

и аз **се вкаменя** и дума да не ви кажа! Тялото ми да **се превърне** на земя и камък!“ Още **недовършила**, в небето се появила светкавица. Чул се гръм и в този момент Рилка се превърнала на планина. В същото време Пирин, който бил някъде на лов, както си стоял, също се превърнал в планина. Момчето Места, което било **по-кратко**, повело водите си надолу по планината. А момчето Искър **буйно** тръгнало напред, **пресякло** планината и повело водите си, които **преливали от** майчините сълзи, като ги сляло с водите на река Дунав.

Оттогава Искър не чул нищо за сестра си и Места не чула нищо за него. Майка им ги гледала, а след това ги загубила от погледа си. Бащата много тъгувал за мъжката си рожба, затова откъм Софийското поле планината е тъмна и зелена. Той спирал топъл поглед към Места и това **разведрявало** душата му, изпълнена с обич.

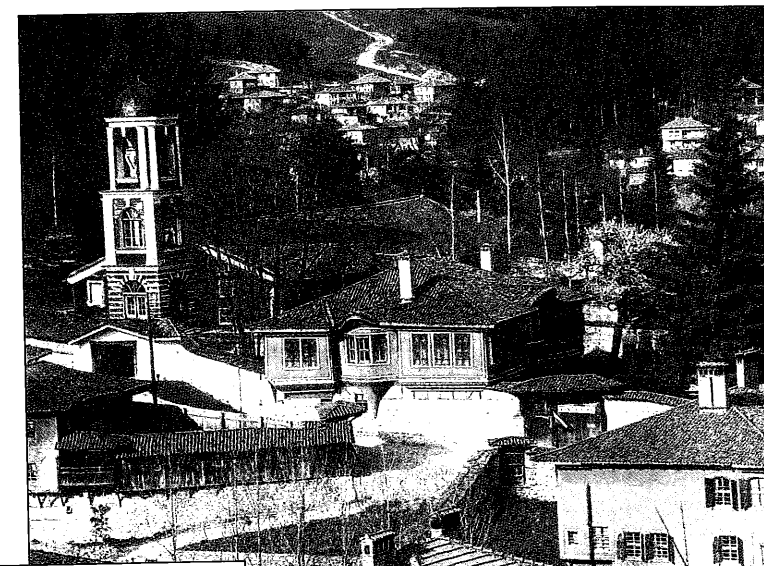
Копривщица

Из „Да се завърнеш“

Да се завърнеш в бащината къща,
Когато вечерта смирено гасне ...

Да те посрещне старата на прага
и сложил чело на безсилно рамо
да чезнеш в нейната усмивка блага
и дълго да повтаряш: мамо, мамо ...

Д. Дебелянов

Копривщица е град-музей от 1952 г. Разположен е в котловина край река Тополница, в Средна гора и е един от високо разположените градове в България. Градът е на 110 км източно от София, с около 3000 жители.

Копривщица е старо българско селище, възникнало в края на XIV и запазено като чисто българско селище през османското робство. През XVIII и началото на XIX век в града се развиват занаятите. През XIX век градът става просветен център. През 1846–7 г. Найден Геров основава първото класно училище в България. На 20 април 1876 г. в Копривщица е обявено началото на Априлското въстание и е написано историческото „Кърваво писмо“.

Копривщица е родно място на писателя Любен Каравелов¹, на революционерите – апостоли на Априлското въстание Тодор Каблешков² и Георги Бенковски³, на Найден Геров⁴ и поета Димчо Дебелянов⁵.

В града са запазени много ценни паметници на българската възрожденска архитектура: Павлиянската (от XVII в.), Вълковата, Старорадевата, Млъчковата и други къщи, каменни мостове, църквата „Св. Богородица“ (от 1817 г.) със стенописи на Захари Зограф.

Къщи – музеи са Осиковата, Каблешковата, къщите на Любен Каравелов, на Георги Бенковски и Димчо Дебелянов.

¹ **Любен Каравелов** (1834 – 1879 г.) – организатор и идеолог на българската национална революция, писател и автор на повестите „Българи от старо време“ и „Мамино детенце“, на разкази, фейлетони, стихотворения, пътеписи.

² **Тодор Каблешков** (1851 – 1876) – български революционер, ръководител на революционния комитет в Копривщица при подготовката на Априлското въстание. Той написва историческото „Кърваво

писмо“, с което обявява началото на въстанието (писмото е подпечатано с кръвта на първия убит враг).

³ **Георги Бенковски** (1844 – 1876) – български революционер, един от организаторите и ръководителите на Априлското въстание през 1876. Организира прочутата Хвърковата чета, води сражения с редовни турски войски.

⁴ **Найден Геров** (1823 – 1900) – български писател – автор на първата новобългарска поема

„Стоян и Рада“, езиковед – автор на „Речник на българския език“, реформатор на българските училища, един от пионерите на новобългарската поезия.

⁵ **Димчо Дебелянов** (1887 – 1916) български поет, загинал на фронта по време на Първата световна война. Лириката му е повлияна от символизма. Пише елгии за духовната хармония и сатири. Димчо Дебелянов е един от свършените ваятели на българския стих.

София – Столицата на Република България

София е най-големият град – с население 1 милион и 177 хиляди души и е столица на Р. България.

Градът е разположен в западната част на Средна България, **в полите на** Витоша. София се намира в средата на Балканския полуостров.

София има богата история – тя е един от най-древните градове в Европа. В VIII – VII в. пр. н. е. (преди новата ера) тук е имало **селище**, чието население е било от тракийското **племе серди**. След това селището **е завладяно** от Рим. Римляните го наричат Сердика – град на сърдите. Градът достига **голям разцвет** при Константин I-ви Велики. През 809 г. градът е превзет от Крум и **е включен** в българската държава, като получава славянското име **Средец**. В края на XIV в. започва да се нарича София **по името на** църквата „Света София“.

По време на османското робство **приема стила на** много турски градове. **Развиват се**

различни занаяти и търговия. През XIV в. **се създава** Софийската книжовна школа. **За запазване на** вярата загива Свети Георги Софийски. През 1870 г. Васил Левски **основава** революционен комитет в София.

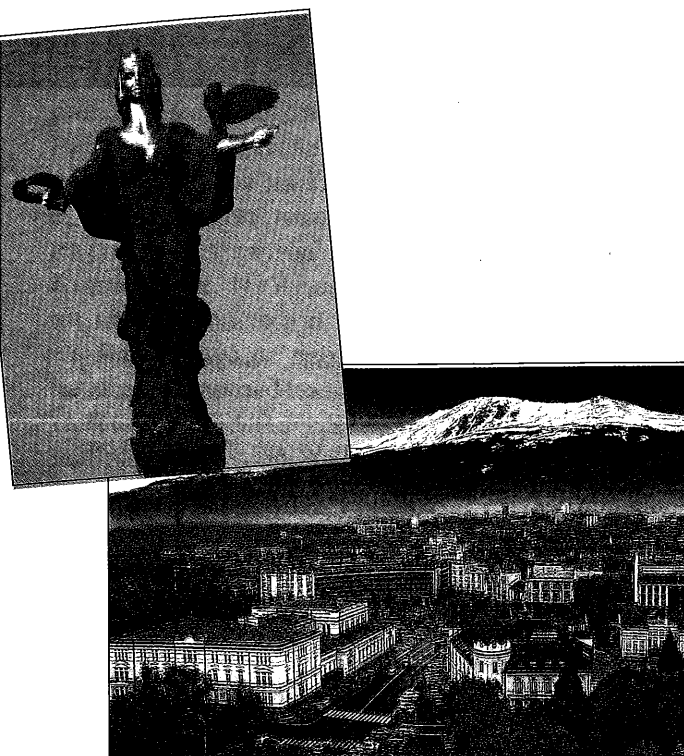
София **е избрана** за столица след Освобождението **заради благоприятното** си местоположение – на 3 април 1879 г. Градът **започва** своето **развитие** – строят се **представителни** сгради по планове на чужди проектанти: Народният театър, Народното събрание, Софийският университет, храм-паметникът „Александър Невски“, Съдебната палата, Народната библиотека.

Днес София е **политически** и **административен** център на България. Тук са Правителството, Парламентът, министерствата. София е и голям **промишлен** център с повече от 200 **предприятия** на хранителната, текстилната и химическата промишленост. София е важен **транспортен** център – вече има и метро. Край София има селскостопанска крайградска **зона**. София е добре **озеленен** град с много паркове и градини. Доброто местоположение, **благоприятният** климат, околните планини, минералните извори превръщат София в **балнеоложки** център.

София е най-важното културно и просветно средище. В София има висши учебни **заведения**, БАН (Българска академия на науките), много училища, кина, театри, опера, оперета. През 1888 г. е открито първото висше учебно заведение в България – Софийският университет „Св. Климент Охридски“. Известни още са паметникът на Васил Левски, Докторският паметник, Археологическият музей, Художествената галерия, Историческият музей.

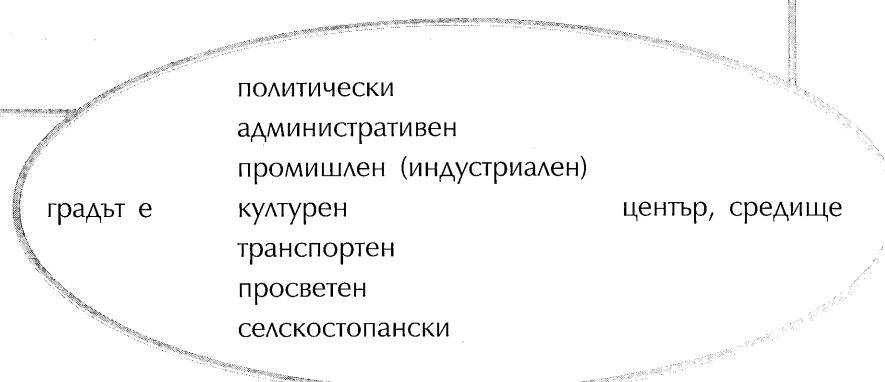
В центъра на София от 2000-та година **се издига** статуята на София, като символ на града, висока 24 метра.

Девизът на София е **„Расте, но не старее“**.

Запомнете!

- (град, село) се намира в полите на ... планина
- (държава, град) достига разцвет при ... / по времето на ...
- (градът) е известен с ...
- (в града, селото) са известни ... / е известен ...
- (разположен е) в западната част на България / Западна България
- заради вярата (си) /местоположението (си)
- за запазване на = да се запази
- развива(т) се ... (търговия, занаяти) = започва развитието (си) ... (търговия, занаяти)

Упражнения

1 Посочете кои са съществителните, от които са образувани прилагателните имена:

Модел: транспортен, -тна, -о, -и – транспорт

- индустриален, -лна, -о, -и – ...
- революционен, -нна, -о, -и – ...
- тракийски, -а, -о, -и – ...
- политически, -а, -о, -и – ...
- занаятчийски, -а, -о, -и – ...
- балнеоложки, -а, -о, -и – ...
- просветен, -тна, -о, -и – ...
- културна, -рна, -о, -и – ...
- текстилен, -а, -о, -и – ...
- хранителен, -лна, -о, -и – ...
- химически, -а, -о, -и – ...
- архитектурен, -рна, -о, -и – ...
- селскостопански, -а, -о, -и – ...
- крайградски, -а, -о, -и – ...

Свържете прилагателните с подходящи съществителни имена, като внимавате при съгласуването:

- център
- елемент
- режим
- племе
- комитет
- фактор
- селище
- предприятие
- ръководител
- средище
- продукт
- дейност
- зона
- паметник
- район
- индустрия

крайградска зона

5 Отговорете на въпросите:

1. Къде е разположена столицата на България?
2. Колко е населението на София?
3. Защо определяме София като град с богата история?
4. Кога тракийското племе серди е живяло на територията на днешна София?
5. При кои владетели в древността градът достига голям разцвет?
6. Какво става със Сердика през 809 г.?
7. От кога градът се нарича София? Защо?
8. Какъв е стилът на град София през османското робство – какво се развива в тези години?
9. Кога е създадена Софийската книжовна школа?
10. Кога е основан революционен комитет от В.Левски в София?
11. Защо София е избрана за столица на новоосвободената държава на 3.IV.1879 г.?
12. Кои сгради са построени в първите години след Освобождението?
13. Защо София е политически и административен център на страната?
14. Кои фактори превръщат София в балнеоложки център?
15. Кога е открит Софийският университет?
16. Кои са най-известните паметници в града? Кои са символите на София?
17. Кой е девизът на София? Отговаря ли той на развитието на столицата?

6 Разкажете за София по дадения план:

1. Местоположение (в полите на ...), население
2. София в древността – серди, римляни (Сердика)
3. В границите на българската държава – 809 – Средец, София – от XIV в.
4. София в годините на османското владичество – развитие на занаятите; Софийска книжовна школа; Георги Софийски; Васил Левски – революционен комитет 1870 г.
5. След Освобождението – столица от 3.IV.1879 г.
6. София днес – политически, административен, транспортен и балнеоложки център; културно и просветно средище; паметници, символ, девиз на София

7 Напишете за Вашата столица, като използвате предложения Ви план:

Нашата столица

1. Разположение (в полите на ..., край река ..., на двата бряга на река ..., в ... част на страната, в близост няма планини, само малки възвишения; няма реки; намира се в ... равнини)
2. Исторически бележки за града – от кога има сведения за града; важни исторически събития, личности, свързани с града
3. Столицата днес:
 - а. административен център – къде се намират правителствените сгради (на площада ..., в центъра на...)
 - б. промишлен център – каква промишленост се развива

- в. търговски център – търговска част, пазари
 - г. транспортен център – аерогара, метро
 - д. озеленен град ли е – паркове, градини, езера, зоопарк
 - е. културно и просветно средище – кина, опера, театри, висши училища, университет, институти; архитектурни и археологически забележителности – паметници, сгради, останки от древни строежи; сграда – символ, девиз
4. Коя е най-интересната част на града? Кое е най-хубавото и приятно място според Вас?

Легенда за София

Богат и прочут бил византийският император Юстиниан Велики. От близки и далечни страни му изпращали подаръци. Негови роби му строели крепости. Славата му се разнесла в цял свят.

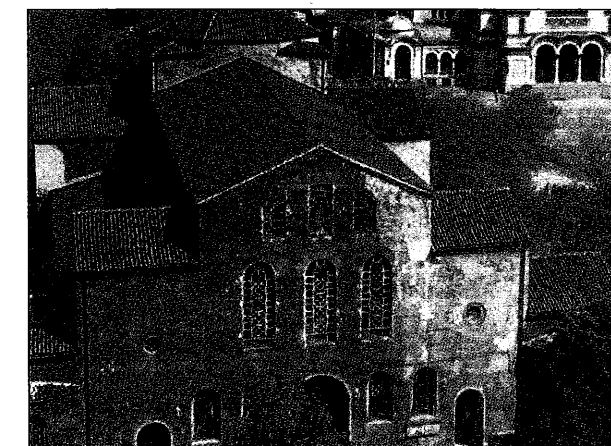
Но богатствата му не го направили щастлив. Юстиниан имал само една дъщеря, която се казвала София. Момичето отдавна боледувало. Никой не можел да ѝ помогне. Баща ѝ извикал лекари от цял свят. Те донесли най-различни лекарства, но не могли да върнат здравето ѝ.

Един мъдрец дал съвет на императора: София трябва да напусне императорския дворец и ще оздравее, ако живее сред природата. Само чистият въздух, слънцето и бистрата вода можели да ѝ помогнат. Юстиниан Велики изпратил конници по всички посоки на своята родина.

Те дълго търсели такова място и най-накрая го намерили близо до Витоша. Там имало минерални извори, под лъчите на слънцето цъфтели чудни цветя. Малкият каменен град, който се намирал тук, се наричал Сердика.

София останала да живее тук. По устните ѝ отново се върнала хубавата ѝ усмивка и тя запяла с нежния си глас. И скоро оздравяла.

Но София не напуснала вече това място. За благодарност тя заповядала да се построи църква, която била наречена на нейно име. Градът започнал да расте. В него били построени дворци, бани, театри, паметници. Оградили го с високи стени. Старото име било забравено. И градът започнал да се нарича София, което значи мъдрост.

Разкажете легендата за град София и църквата „Света София“!

София около улица „Московска“

Улица „Московска“, на която е сградата на Софийската община, е запазила доста от облика на някогашната София. В резултат на няколко преустройства днес улица „Московска“ съчетава виенски барок (сградата на банка ДСК) и супермодерния стил (Информационния център на ЕС).

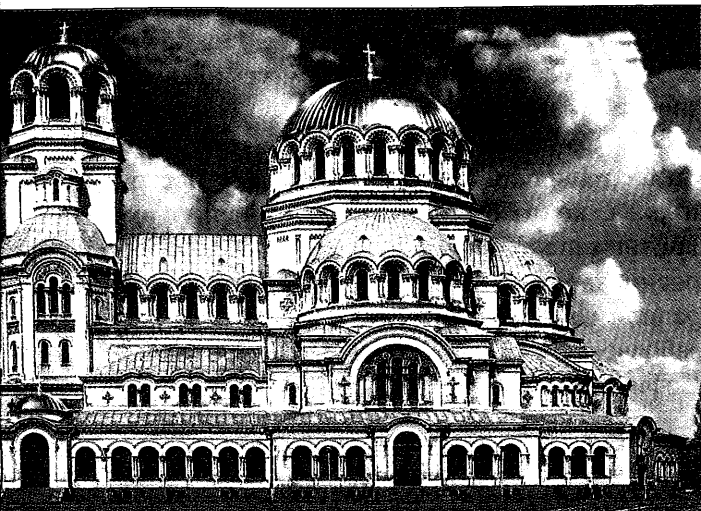
Църквата базилика „Света София“ е из-

градена по образец на църквата „Света София“ в Константинопол. Впоследствие тя дава името на града и става кръстница на столицата. Основите ѝ са поставени през VI в. Построяването на църквата се свързва с приемането на християнството като официална религия. Църквата е изградена върху каменни основи с червени тухли. Служила е из-

вестно време за джамия. След реставрацията е осветена през 1930 г. Още след Освобождението е обявена за паметник на културата.

През 1515 пред църквата е изгорен на клада 18-годишният златар Георги (Софийски), отказал да смени вярата си.

Зад църквата върху гроба на Иван Вазов – патриархът на българската литература, е

поставена морена от Витоша. Преди няколко години художник е украсил с резба дънера зад морената. Паметникът на поета откъм

улица „Раковски“ е открит през 1956 г.

Патриаршеската катедрала храм-паметникът „Александър Невски“, наричана още Златната църква, е издигната в чест на руските войски, загинали през Освободителната война. Паметникът носи името на Свети Александър Невски – руски полководец, канонизиран по-късно. Той бил покровител на Александър II – Освободител и затова храмът носи неговото име. Великото Народно събрание във Велико Търново решава храмът да се построи със средствата на благодарния български народ. Проектът е възложен на архитект Александър Померанцев, който ръководи строежа. Храмът е завършен окончателно през 1912 г. Дълг е 70 м, широк – 52 м, камбаните са 12. Руски дарители дават 9 кг злато за първото позлатяване на кубетата. Стенописите са дело на български и руски живописци и представляват библейски сцени. Майсторски са нарисувани огромни фигури на светци, между които и на Георги Софийски. За първи път камбаните огласяват Софийското поле през март 1913 г. – след победата на българските войски при Одрин.

Построен на най-високото място в центъра на София, с мощното си излъчване храмът „Александър Невски“ е сърцето на България.

Софийският университет „Свети Климент Охридски“

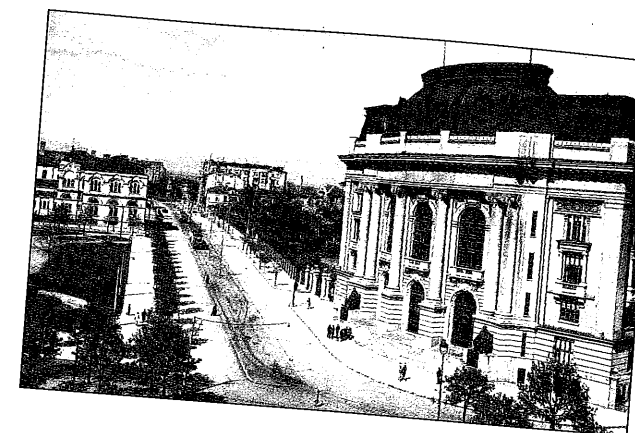
Първото висше учебно заведение в България е открито на 1.X.1888 г. по почина на Иван Шишманов като Висш педагогически курс, с единствен историко-филологически отдел със специалностите: философия с педагогика, история и славянска филология. Първият ректор е академик Александър Теодоров Балан – езиковед, литературен историк и библиограф. През 1904 г. по инициатива на министър Иван Шишманов⁶ Висшето училище започва да се нарича Университет, който от 4.2.1905 г. приема името „Свети Климент Охридски“. Едни от първите професори са емблематични фигури на учени и обществе-

ници – професор Александър Балабанов по старогръцка литература, професор Стефан Младенов, езиковед, доктор по философия, с изследвания по индоевропейско езиковедие, който владеел 35 езика. От 1909 г. със закон е утвърден принципът на академичната автономия.

Дълго време университетът не е имал своя сграда. И когато университетът е фактически братята Евлоги и Христо Георгиеви от Карлово даряват 8 милиона златни лева и място от 10,200 м² в центъра на София. Централната сграда (Ректоратът) е построена през 1925 г. по план на френския архитект Ж. Бреансон

с преработка на Й. Миланов. Сградата е открита тържествено на 14.XII.1934 г. и в нея се настаняват двата най-големи факултета – Историкофилологическият и Юридическият. През 1941–1945 са построени страничните крила по планове на архитект А. Константинов. Пред главния вход са скулптурните фигури на Евлоги и Христо Георгиеви.

СУ олицетворява българската мечта за култура и образование, за съизмерност с модерния свят. СУ има извоювано място в Европа, очертано от времето на Охридската книжовна школа отпреди повече от 1100 години и свързана с дейността на Климент Охридски. Българската нация трябва да бъде горда със своето първо висше училище.

Из пътеписа „Витоша“ на Иван Вазов⁷

Когато гледаме Витоша⁸, тая колосална грамада от гранит, неволно се питаме колко би изгубила българската столица от красотата на панорамата си, ако я нямаше Витоша, ако вместо нея имаше поле и ниски хълмове без величие и поезия.

От май до септември тя става гостолубива домакия, пристъпна за софийските туристи, които пъплят по пътеките, за да отидат на гърба ѝ – на поклонение на Черни връх.

Щастливците стократно са възнаградени от дългото пътешествие, пред тях се откриват панорами, каквито планината рядко дава: цялата Софийска котловина стои пред тях със София, Стара планина с главните си върхове – Ком, Мургаш – сини, прозрачни в хоризонта, Самоковското прекрасното поле, снежните върхове на Рила, с величествената Мусала в хоризонта и простора на Пловдивската равнина... Гледка възхитителна, незабравима!

Витоша е славата на нашата столица!

Каква живописност, какво разнообразие, каква чудна хубост представлява видът на Витоша при различните осветления през деня, във всичките годишни времена!

Чистият планински въздух пълни гърдите с възторг и здраве. И душата възкликва: „Поклон, о моя хубава Българийо! Отечеството, колко си хубаво, колко си за обич ти!“

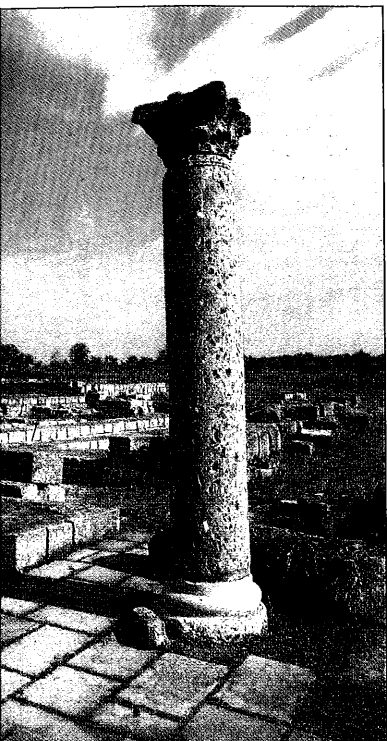
⁶ Професор Иван Шишманов – литературен историк и фолклорист, обществен и държавен деец, един от инициаторите за създаване и на Народния театър и на Държавното музикално училище. Делото му е епоха в научното и културно развитие на България.

⁷ Иван Вазов (1850 – 1921) – поет и писател, патриарх на българската литература, твори във всички жанрове – пише поезия, разкази, пиеси, публицистика, пътеписи, преводи. Възпява свободата, човешкия напредък, красотата на българската природа и българския език. Най-известни

творби: романът „Под игото“, цикълът „Епопея на забравените“, повестите „Немили-недраги“, „Чичовци“ и др.

⁸ Витоша – четвърта по височина планина в България, с най-висок връх – Черни връх (2290): национален парк от 1934 г.; с 1450 вида растения.

Основаване на българската държава Първо и Второ българско царство

I

Първите известни *обитатели* на днешните български земи били **тракийците**. За тракийското племе **одрисите** пише бащата на историята Херодот. Територията, *населявана от* това племе през VII – VI в пр. н. е., *обхваща* Източните Родопи и Странджа. Там одрисите създали своя материална и духовна култура, чиито *следи* се откриват в гробници, скални и култови средища.

Славяните, дошли през VI в., били разделени на племена.

В края на VII в. от кавказките земи се появили прабългарите на **хан Кубрат**. В 680–1 г. прабългари и славяни победили византийците и създали държава начело с **хан Аспарух**, със столица **Плиска** – една от първите столици на Европа.

II

Славянобългарската държава, създадена от Аспарух, с първоначални граници Черно море, река Дунав и Стара планина, укрепва при **хан Тервел**, който *присъединява* към младата държава част от Южна България. При **хан Крум** територията на държавата значително се разширява – включени са Банат – днешна Румъния, земите с център Белград, Сердика и Одрин. Земите, завоювани от хан Крум, били населени със славяни и това ги *обединило* в една държава. Хан Крум е известен със своите закони, с които *утвърждава* **феодализма** в България.

Княз Борис I през втората половина на X век *налага* християнството като основна религия. В *резултат* на това се създава нов институт – **църквата**. Приемането на християнството има голямо значение за изграждането на българската народност, за която се налага името „**българи**“. Въвежда се и **славянската азбука** на **солунските братя Кирил и Методий** от учениците им **Климент, Наум, Ангеларий**, намерили топъл прием в България.

При **цар Симеон** българската държава достига най-голяма политическа мощ и териториално разширение. В новата столица **Велики Преслав**, станала център на българската култура, се строят **великолепни дворци**, където работят известни български писатели. В 893 г. на **Преславския събор** старобългарският славянски език става официален, а **Климент Охридски** – пръв **епископ** на български език. Самият Симеон се занимава с книжовна дейност – познати са „Симеоновите сборници“. Симеон *покровителства* освен **Преславската школа и Охридската книжовна школа**, създадена от Климент, който работи 30 г. в тази част на страната. Времето на Симеон е известно като „**Златен век**“ на българската култура.

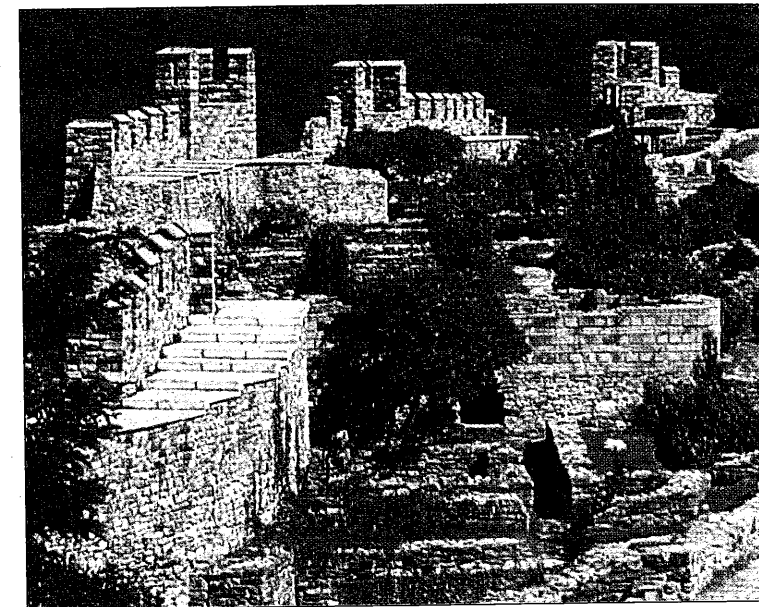
При сина на Симеон – **цар Петър** българската държава отслабва и след продължителни войни с Византия България *пада под византийско робство* – 1018 г.

III

В 1185 г. се *вдига* голямо *въстание* под *ръководството* на братята **Петър и Асен** с център **Търновград**, което завършва с успех. Така в 1187 г. в земите между Дунав, Черно море и Стара планина възниква Второто българско царство, със столица **Търново**. При цар **Калоян**, който *води успешни войни*, се довършва *освобождението* на българските земи.

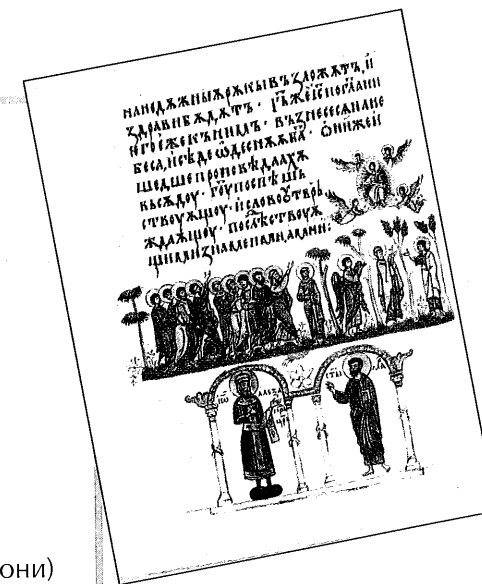
България *става фактор* на Балканския полуостров при царуването на цар **Иван Асен II**. България разширява границите си на три морета – Черно, Бяло и Адриатическо. Започва *сеченето* на български монети. При цар **Иван Александър** средновековната *книжнина* и изкуство достигат голям разцвет. Затова това време се определя като Втори „Златен век“ на българската литература и култура. Тогава се създава **Търновската книжовна школа**, в която работи като *книжовник* **патриарх Евтимий**.

Следва процес на отслабване на държавата – към средата на XIV в. тя е разделена на три части. Османските турци *се възползват от* вътрешната слабост на България и на другите балкански държави. Постепенно целият Балкански полуостров е завладян. Цяла България пада под **османско робство** в 1396 г.

Запомнете!

- територията обхваща ...
- намират се (намерени са) следи от (древни сгради)
- присъединявам (земи) към (държавата)
- налагам (религия, идеи, име)
- намирам (добър, топъл) прием при ...
- сека монети
- водя войни = воювам с ...
- възползвам се от някого/нещо
- държавата/партията/делегацията е начело с ...
- покровителствам някого/нещо
- въвеждам/въвеждането на нещо, някого (азбука, закони)
- вдигам/вдига се въстание/революция
- падам под чуждо робство/иго/владичество
- е известно като = се определя(м) като

Упражнения

1 Образувайте отглаголни съществителни имена с наставката **-НЕ** от глаголи от несвършен вид:

Модел: разделям – разделяне

1. създавам	–		12. царувам	–	
2. укрепвам	–		13. откривам	–	
3. включвам	–		14. определям	–	
4. полагам	–		15. завладявам	–	
5. довършвам	–		16. падам	–	
6. разширявам	–		17. вдигам	–	
7. присъединявам	–		18. отслабвам	–	
8. завоювам	–		19. възниквам	–	
9. обединявам	–		20. изграждам	–	
10. утвърждавам	–		21. сека	–	
11. приемам	–				

От глаголи от свършен вид се образуват отглаголни съществителни имена с наставка **-НИЕ**: да **разширя** – **разширение**, да **въстана** – **въстание**, да **обединя** – **обединение**, да **освободя** – **освобождение**, да **разделя** – **разделение**.

2 Поставете необходимите отглаголни съществителни имена с наставки **-не** в дадените изречения – преценете кои от образуваните ще използвате:

Модел: **Изграждането** на великолепни дворци във Велики Преслав се свързва с царуването на цар Симеон.

- При ... на цар Иван Асен II България достига три морета.
- Крумовите закони помагат за ... на феодализма в България.
- В резултат от ... на християнството като основна религия се създава църквата като нов институт.
- Османските турци се възползват от ... на държавата.
- ... на Балканския полуостров от османските турци става постепенно.
- Времето на Иван Асен II е свързано със ... на български монети.
- В 680–681 г. става факт ... на българската държава.
- ... на част от Южна България при хан Тервел укрепва младата славянобългарска държава.
- ... на нови земи значително разширява държавата при хан Крум.

3 Страдателен залог.

Възвратнострадателни форми. Вършителят на действието не винаги се изразява. Получателят може да е неодушевен предмет. Адресатът остава **неизразен**.

- Стаята ще *се изчисти*.
- Във Велики Преслав *се строят* дворци.
- Времето на Симеон *се определя* като Златен век на българската култура.
- *Създава се* нова институция – църквата.
- За българската народност *се налага* името – „българи“.

Но вършителят може и да има езиков израз:

- Студентите понякога *се изпитват от* асистента.

Трансформирайте изреченията в деятелен залог:

Модел: При цар Калоян *се говъри*ва освобождаването на българските земи. – Цар Калоян довършва освобождаването на българските земи.

- Територията на Източните Родопи *се населява от* одрисите.
- Създа*ла се славянобългарска държава от славяни и прабългари.
- При хан Тервел към младата държава *се присъединява* част от Южна България.
- Със законите на хан Крум *се утвърждава* феодализмът в България.
- Славянската азбука *се въвежда* при княз Борис I от учениците на Кирил и Методий.
- Охридската книжовна школа на Климент *се покровителства от* цар Симеон.
- През VII–VI в пр. н. е. днешните български земи *се обитавали от* траките.
- Християнството *се налага* като основна религия при княз Борис I.
- България *се разширява* до три морета при цар Иван Асен II.
- В 1185 г. *се вдига* голямо въстание под ръководството на братята Петър и Асен.

4 Частите на главното изречение в **сложното съставно изречение** могат да се разкъсат и между тях да **бъде подчиненото изречение**:

Държавата отслабва в средата на XIV век. Тя е разделена на три части.

Държавата, която е разделена на три части, отслабва в средата на XIV век.

Съставете сложни съставни изречения, като спазвате структурата на модела, а за връзка използвате: който, когато, като, където, чиито, което:

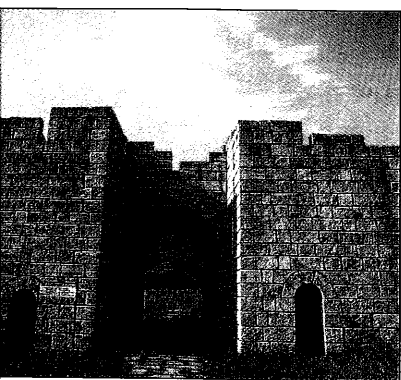
- Времето на цар Иван Александър се определя като Втори Златен век. Тогава средновековната книжнина и изкуство достигат голям разцвет.
- Хан Тервел укрепва българската държава. Той присъединява части от Южна България.
- Висока материална и духовна култура е създадена от одрисите. Следите ѝ се откриват в гробници и култови средища.
- В новата столица Велики Преслав работят известни български писатели. Там се строят великолепни дворци.
- При цар Калоян се довършва освобождението на българските земи. Той води успешни войни.
- Голямото въстание от 1185 г. е под ръководството на братята Петър и Асен. В резултат на него възниква Второто българско царство.

5 Отговорете на въпросите:

1. Какво се знае за тракийското племе одриси?
2. Къде се откриват следи от материалната и духовната култура на траките?
3. Кога е създадена славянобългарската държава? Коя е първата българска столица?
4. С какво е известно времето на хан Тервел?
5. При кой владетел е първото значително разширяване на младата българска държава? Какво значение има присъединяването на земите, населени със славяни?
6. С какво още е известно управлението на хан Крум?
7. Кога е наложено християнството на българските земи? Какво значение има приемането му?
8. От кого се въвежда славянската азбука на Кирил и Методий в България?
9. Кога Първото българско царство достига най-голяма мощ и разширение? Какво знаем за втората българска столица Велики Преслав?
10. Кой е създателят на Охридската книжовна школа?
11. Кога възниква Второто българско царство – в кои земи, коя е столицата?
12. Защо България се определя като фактор на Балканския полуостров при управлението на Иван Асен II?
13. Кой е вторият Златен век на българската литература и култура?
14. Коя е една от основните причини османските турци да завладеят Балканския полуостров в средата на XIV век?

6 Разкажете трите части на урока по предложения план:

1. Тракийското племе – XII–VI век пр. н. е. – следи от тяхната култура
2. Създаване на славянобългарската държава – 680–681: славяни и прабългари, хан Аспарух, Плиска
3. Славянобългарската държава при хан Тервел
4. Разширяване на държавата при хан Крум – значение, закони
5. Княз Борис I – налагане на християнството, създаване на църквата – институт; въвеждане на славянската азбука
6. Първото българско царство при цар Симеон – политически и културен разцвет – Велики Преслав; Климент Охридски, Охридската книжовна школа
7. Падане на България под византийско робство
8. Въстанието на братята Петър и Асен – Второ българско царство – Търново; цар Калоян
9. България – фактор на Балканския полуостров – цар Асен II; териториална мощ, сечене на български монети
10. Втори златен век – цар Иван Александър, Търновска книжовна школа и патриарх Евтимий
11. Средата на XIV век – отслабване на българската държава, падане под османска власт

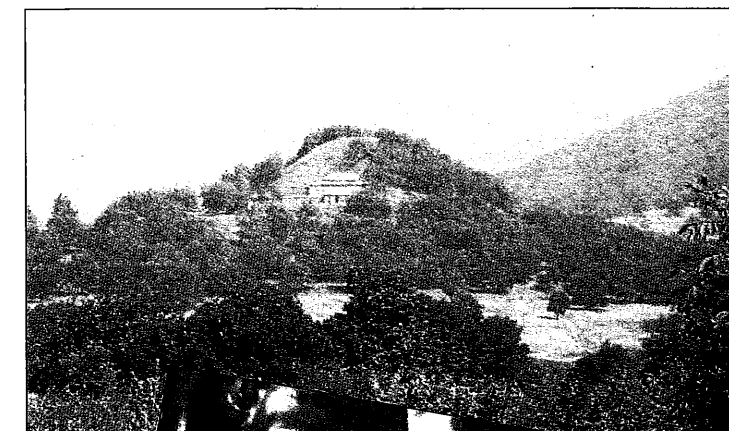
7 Направете писмено изложение на тема: „Исторически бележки за нашата страна“ по дадения план:

1. Исторически сведения за първите жители – кои части на страната са населявали, какви следи има от тяхната материална и духовна култура
2. Кога се основава първата държава – кои исторически личности са първите владетели?
3. Владетели, начело на държавата, при които се постига разширяване на територията и страната достига разцвет в търговията, икономиката и културата
4. Какви войни е водела държавата; била ли е чуждо робство?
5. Известни въстания, революции, водачи
6. Най-известни археологически и архитектурни паметници, запазени досега (от кои епохи са; паметници на известни исторически личности)

Храмът край Старосел – най-голямото тракийско светилище⁹

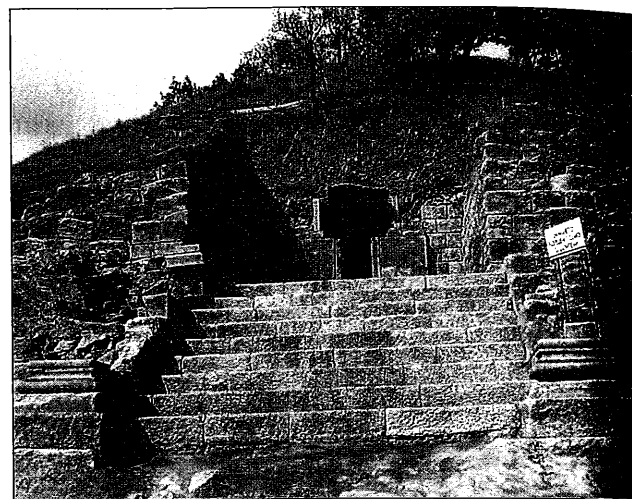
Гробницата на могъщия тракийски цар Ситалк се намира край пловдивското село Старосел. Експедицията на археолога П. Китов в проучванията си през 2000-та година са категорични, че култовото съоръжение, непознато на Балканите, принадлежи на този владетел. Той управлявал земите от устието на река Дунав до устието на река Марица през 445–425 г. преди Христа. Храмът не е бил просто гробница, каквито са се намирали досега, а представителен храм, посещаван редовно в древността. Този храм е доказателство, че траките са били прецизни архитекти, с големи художествени, технически и строителни възможности.

Храмът впечатлява със своите размери. В строежа са използвани 1000 дялани камъка, а за оградата – още 3000. Стените са разположени стъпаловидно и така го правят подобен на египетска пирамида. Релефните орнаменти на фасадата, оцветени в червено и черно,

смайват със свършената си изработка. Извадени са 100 ценни находки – накити от бронз, сребърни халки, амфори, монети, рисувани керамични съдове. Интерес представлява глинена фиала¹⁰ – с 6-лъчна звезда с опашка – такъв орнамент не е намиран в земите на траките.

Само могъщ цар може да построи такова гигантско съоръжение. Траките не са имали писменост и затова в храма не е открита и буква. Но заради импозантните си размери – диаметър 240 м и височина 21 метра и датировката – края на V век няма съмнение, че тук е погребан най-великият цар на одрисите – Ситалк. Одрисите са единственото тракийско племе, създадо държава. Има предположение, че това може да е гробница и на одriskия владетел Терес. Но безспорен факт е, че това е най-големият паметник на терито-

рият на одriskата държава, невидан храм. Ценностите на староселската могила не са само предметите, а преди всичко архитектурата.

Околността е забележителна – наоколо има над 20 такива могили. От върха ѝ се вижда дори Пловдив, който е на 50 км.

Хан Аспарух вързал първата мартеница

Много са легендите за българското послание за късмет и красота в живота – мартеницата. Една от тях е от времето на хан Аспарух.

След като победил византийците и обявил създаването на българската държава, ханът решил да извърши жертвоприношение на бог Тангра. Обичаят по земите на хан Кубрат повелявал жертвената клода да се запали със стръкче изсъхнал копър. А той нямал.

Докато мислел какво да прави, на рамото му кацнал сокол. На крачето му висяло снопче копър, завързано с бял конец, половината обагрен в червено. Хуба, сестрата на Аспарух, останала в далечния бащин дом, сънува-

ла сън и разбрала затрудненията на брат си. И му изпратила копър по любимия сокол. По белия конец имало капки кръв от одрасканата ѝ от птицата ръка.

Хан Аспарух запалил огъня с копъра, а бяло-червения конец завързал на ръката си за спомен. После всички се закичили с червено-бели конци.

Денят бил първи март – тогавашната Нова година. Нарекли връзката мартеница, на името на месеца и тя станала символ на мир и любов, на здраве и щастие.

Белият цвят е символ на чистотата и искреността на отношенията, а червеният – на топлотата на приятелството и взаимната обич.

Това е легенда за голямата обич между основателя на държавата и сестра му.

Разкажете легендата за мартеницата, свързана с хан Аспарух и сестра му!

Свети Иван Рилски и Рилският манастир

Рилският манастир е най-големият манастирски комплекс в България и един от деветте обекта, признати за световно културно наследство.

Манастирът е разположен на три километра от село Рила, в северозападната част на Рила, на 1100 м надморска височина. Основан е от Свети Иван Рилски¹¹ през X век. Той живее в пост и молитва в непроходимите рилски височини, като достига високо нравствено свършенство. Но не забравя своя народ, който е в тежка духовна криза. И не остава скрит за своите съвременници, които го търсят, за да се поучат от неговото слово.

Според легендата Свети Иван Рилски благословил и цар Петър, който стоял на един южен връх срещу пещерата – жилище на светеца. Затова този връх се нарича Царев връх. Свети Иван върнал златото, което цар Петър му изпратил, като му припомнил неговите царски задължения – сякаш предчувствал, че идват бури за царя и за България.

След многогодишен духовен подвиг, влезла на своя живот, светецът основал свое братство и Рилския манастир, чийто пръв игумен станал той. Оставил и устав за монасите, който е пример за подражание за всички българи.

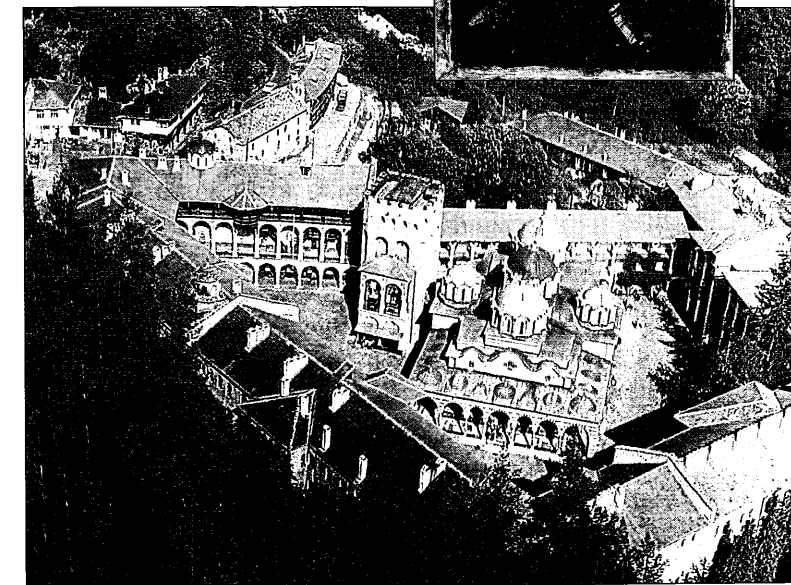
През 1335 г. феодалният владетел Хрельо изгражда отбранителна каменна кула, запазена и до днес – Хрельовата кула. През османското робство манастирът е опожаряван и ограбван. През Възраждането е изграден масивно от Алекси Рилец. Най-старите стенописи са от XIV век в Хрельовата кула. Другите стенописи са от прочути майстори на възрожденското изкуство, между които е Захари Зограф. Създадени са портрети, битови и исторически сцени, наред с религиозната живопис. Стенописите на външните стени са

на повече от 160 години, когато манастирът е строен за трети път, но боите са непокътнати и до днес. Църквата в източната част на двора е изградена в 1860 г.

Рилският манастир е средище на култура, огнище на просвета. Тук дълго време съществува училище и Неофит Рилски¹² развива голяма педагогическа дейност.

В библиотеката на Рилския манастир има 16 000 тома и 134 ръкописа. В музея има много старинни предмети – оръжия, монетна колекция, икони, църковни дрехи. Най-ценният експонат е Рафаиловият кръст. Той е с две лица, висок е 81 см и е широк 43 см. На него са изобразени 104 религиозни сцени от живота на Исус Христос.

Рилският манастир е постижение на българската архитектура и живопис, обединяващ център на българщината, гордост за всеки българин.

⁹ **Светилище** – култово място или храм, посветен на божество – за ритуали или жертвоприношения.

¹⁰ **фиала** – ниска чаша от сребро, злато или глина за пиене или жертвоприношение

¹¹ **Свети Иван Рилски** – чудотворец, покровител на България.

¹² **Неофит Рилски** (1793 – 1881) е български възрожденски книжовник и просветител, духовник, учител в Габрово, Копривница и Рилския манастир. Бори се за

усвършенстване на образователната система в България. Автор е на „Българска граматика“ – първото системно научно описание на особеностите на българския език.

Васил Левски – Апостолът на свободата

Васил Иванов Левски е български **национал-революционер** и един от идеолозите на революционното движение.

Роден е на 6. VII. 1837 г. в град Карлово. Останал без баща на 14 години, отива при вуйчо си Василий, който обещал да го доизучи. Васил става монах *под името Игнатий*, след което – и **дякон**.

Но през 1861 г. той разбира за **Георги Раковски**¹³ – за идеите му за въоръжена борба. От този момент той се посвещава на революционното дело и на другата година заминава за Белград. Там участва в **Първата българска легия**, основана от Раковски. За своята храброст Васил получава **прозвището Левски**. След *разпускането на легията* Левски се връща в България. Става учител в Карловско, където организира малки патриотични *дружини* за *подготовка* на въстание.

През 1867 г. заминава за Румъния и, препоръчан от Раковски, става **знаменосец** на четата на Панайот Хитов. Левски отново отива в Сърбия и постъпва във **Втората българска легия**. През 1868 г. е изгонен, защото легията вече не съществува. Отива в Румъния, след което се връща в Сърбия да потърси учителите си, но го арестуват. В затвора *прави равностметка* на своя опит. Разбира окончателно, че на чужда помощ не може *да се раз-*

*Ако загубя, губя само себе си,
Ако спечеля, печели цял народ.*

чита. Така естествено, след неуспеха на четническата тактика и *по пътя* на личния си опит, Левски стига до необходимостта *центърът* на подготовката да се пренесе на българските земи.

Левски се установява в Румъния – сред българските емигранти. Той е разбиран от младите и намира тяхната подкрепа. Младите, събрани около „Българско общество“ в Букурещ, подкрепят всяко патриотично дело, давайки средства за пътуване и прехрана.

Към това време трябва да се отнесе запознанството и **дружбата** на Левски и Христо Ботев¹⁴. Двамата приятели живеят край Букурещ в една запустяла воденица в мизерия. Съвместният им живот и дружбата им *не са могли да не окажат влияние върху* двамата **великани** на националноосвободителното движение.

През 1868 и 1869 г. Левски *прави* своите първи *обиколки* из България и *поставя основите* на революционната организация в страната, като изгражда първите революционни **комитети** в редица градове и села. Апостолът е *убеден*, че за успеха на революцията е необходима **системна организационна работа** **сред** самия народ.

През 1869 г. участва в създаването на Българския революционен централен комитет (БРЦК) в Букурещ. През 1870 отново заминава за България, основава мрежа от революционни комитети и създава **център** на Вътрешната революционна организация (**ВРО**) – „Привременно правителство в България“ в град Ловеч.

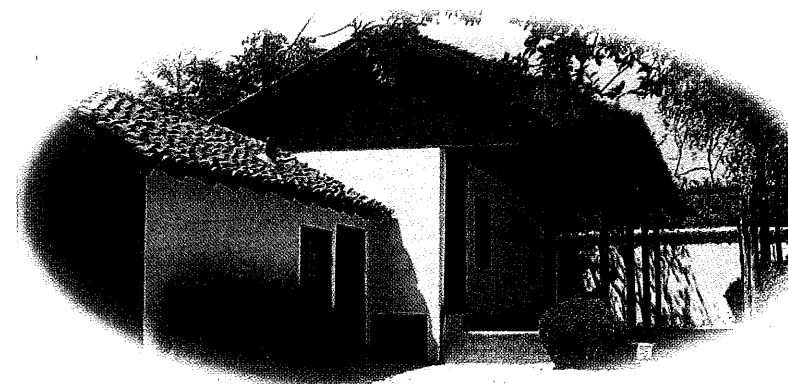
На общо събрание на БРЦК в Букурещ Левски е *утвърден* за **главен апостол** в България. Напуска Румъния и продължава апостол-

ската си дейност. След *провал* на революционната организация, Левски решава, че подготовката на народа е недостатъчна и не може *да се обяви* въстание. Въпреки опасността отива в Ловеч да прибере архивите на ВРО. Но на път за Търново Левски е заловен в Къкринското ханче.

Пред съда Левски *се държи* мъжествено, запазвайки тайните на революционната организация. Осъден на смърт, Васил Левски е **обесен** край град София на 19.II.1873 г.

Левски *се издига* като най-последователен идеолог на българското демократично течение през националноосвободителната епоха. *Отдава живота си* на свободата и приживе става **легендарен**. Враговете му го гонят не като човек, а като сила, която заплашва величието на империята.

Васил Левски става толкова силен и **славен**, а не притежава нищо друго освен **твърд характер, решителност и горещ патриотизъм**.

Запомнете!

– ... идеолог на ...	– правя равностметка на
– посвещавам се на ...	опита
– участвам в	живота си
легия,	– разчитам на нещо/някого
партия,	– по пътя на
борба...	опита
– препоръчвам някого за ...	борбата
– стигам до необходимостта	– подкрепям
да направя нещо	някого
за ... (организиране)	някакво дело
– намирам подкрепа в ...	– обявява се
– оказвам влияние на ...	– издигам се като ...
– поставям основите на ... (организация, партия)	– отдавам живота си за
– убеден съм, че ...	свобода
– утвърждавам някого за водач, ръководител	народа
– обявявам въстание	

¹³ **Георги Стойков Раковски** (1821 – 1867) – идеолог, стратег и организатор на българското освободително движение, публицист, историограф и етнограф; автор на поемата „Горски пътник“.

¹⁴ **Христо Ботев** (1848 – 1876 г.) –

български революционер, поет, публицист, национален герой; поезията му е новаторска по форма и ритмика (Хаджи Димитър, На прощаване, Обесването на В. Левски), публицистиката – връх в българската журналистика (издава

вестниците „Знаме“, „Дума на Българските емигранти“); загинал геройски на 2.IV.1876 г. като войвода на чета от 200 души в помощ на Априлското въстание.

Упражнения

1 Обърнете внимание на употребата на предлога ЗА – като попълните след предлога необходимите съществителни имена (включително и отглаголни), според текста на урока:

Модел: Васил Левски стига до необходимостта за **пренасяне** на центъра на подготовката на въстанието в българските земи.
Васил Левски се бори за „**чиста и свята република**“.

1. Васил Кунчев получава прозвището Левски за ...
2. В 1862 г. Левски, посветил се на революционното дело, заминава за ...
3. На път за ... Левски е заловен.
4. Левски е убеден, че за ... на въстанието е необходима организирана работа.
5. Младите в Букурещ дават средства за ...
6. В Карловско Левски организира патриотични групи за ...
7. На общото събрание на БРЦК Васил Левски е утвърден за ...
8. През 1861 г. Васил Кунчев разбира за ...
9. Раковски препоръчва Левски за ... на четата на Панайот Хитов.
10. Васил Левски отдава живота си ... на България.

Предлогът за изразява:

- пространство (по пътя за вкъщи);
- време (за днес, за няколко минути, часове);
- цел (и умря сиромаш „за правда и за свобода“ – Христо Ботев);
- предназначение (молба за отпуск).

Заради е синоним на **за**: доход заради тебе; в затвора е заради кражба (означава причинно-целеви значения, по чия вина е направено нещо).

2 Обособени части на изречението:

Това са поясняващи части на **простото изречение**, които се отличават със самостоятелност. В резултат на обособяването има промяна в словореда. С обособяването се постига по-стегнат синтактичен вариант. Обособените части са характерни за писмената реч. Отделят се със запетаи.

Обособени определения – поясняват всяко съществително име – изграждат се с прилагателни имена, причастия, съществителни имена:

Левски, **препоръчан от Раковски**, станал знаменосец на четата на Панайот Хитов.

Обособени деепричастни конструкции – поясняват сказуемото като обстоятелствено пояснение за начин:

Схема на обособената част в **простото** изречение:

обособена част

Подчинените определителни и обстоятелствени изречения се въвеждат при замяна на обособените части с връзките **който** и глагола **съм** или с **като** и **словоформа** на глагола, от който е образувано деепричастието:

Левски, **(който е) препоръчан** от Раковски **става** знаменосец в четата на Панайот Хитов.
бил **стана**

Пред съда Левски се **държи** мъжествено, **(като запазва/запазил** тайните на революционната организация.
държал **запазвайки**

3 Заменете подчинените определителни и обстоятелствени изречения с обособени части:

Модел: Великият апостол, **(който беше)** отдал живота си за свободата, приживе стана легендарен.
Левски, **(като обикаля)** България, поставя основите на революционната организация.
обикаляйки

1. Младите в Букурещ, които са събрани около „Българското общество“, подкрепят всяко патриотично дело.
2. Като участник в Първата легия, която била основана от Раковски, Васил Кунчев получил прозвището Левски.
3. Младите, като давали средства за пътуване и прехрана, подкрепяли всяко патриотично дело.
4. Левски, който бил изгонен от Сърбия след разпускането на Втората легия, отишъл в Румъния.
5. 14-годишният Васил, който е останал без баща, отива при вуйчо си Василий.
6. През 1862 г. Васил Кунчев, който се е посветил вече на революционно дело, заминал за Белград.
7. Левски, като изгражда първите революционни комитети по села и градове, поставя основите на революционната организация.
8. Левски, който е утвърден за главен апостол на събрание на БРЦК, напуска Румъния.
9. Левски и Ботев, които са двамата великани на националната революция, живеят заедно известно време край Букурещ в запустяла воденица.
10. Левски, като разбира опасността след провала, тръгнал за Ловеч.
11. Апостолът, който е осъден на смърт, е обесен край София.

4 Разкажете за живота и делото на Апостола на свободата Васил Левски по следния по-подробен план:

1. Кой е Васил Левски?
2. Родно място, детски години, дякон Игнатий
3. Кое повлиява на дякона през 1961 г.? Участие в първата българска легия. Кой е Г. Раковски?
4. Учител в Карлово – патриотични дружинки
5. Знаменосец. Втора българска легия
6. Отново в Сърбия – в затвора: равносметка. До какво разбиране стига по отношение на тактиката за подготовка на въстанието?
7. В Румъния – подкрепа от младите. Дружба с Христо Ботев – какво е мястото му в българската литература, журналистика и революционна борба?
8. В 1869 – 9 г. първата обиколка из България – цел, в какво се убеждава?
9. Букурещ 1869 г.: БРЦК; 1870 г. – отново в България: център на ВРО
10. Общо събрание на БРЦК – решение за Левски, апостолска дейност
11. Провал в революционната организация – действие на Левски за спасяване на архивите. Къкринско ханче
12. Левски пред съда. Героична смърт
13. Апостолът на свободата – идеолог, легенда за народа. Основни черти в характеристиката на безсмъртния син на България

5 Прочетете материала за отбелязване на годишнината от гибелта на В. Левски:

В памет на 133-та годишнина от обесването на Васил Левски

В родния град на Апостола **Карлово** на 19. II. **свещеници отслужиха панахида** в църквата Свети Николай, където Левски **се е подвизавал** като дякон Игнатий. По-късно карловци отрупаха с венци и цветя паметника на апостола и гроба на майка му Кина Кунчева по време на митинга-поклонение. Внушителното шествие **се отправи към** родния дом на Левски.

В Русе петима водни спасители преплува-

ха река Дунав в памет на 133-та годишнина на Левски.

В София огромна опашка се изви пред **монумента на Левски**. На официалното поклонение дойдоха президентът Г. Първанов, председателят на Народното събрание, кметът на София, политици и много граждани. Премиерът С. Станишев и няколко министри бяха във Варна.

„Левски е нашето мерило за отговорност, морал и политика за себеотдаване“, каза президентът.

В. „Труд“, 20.II.2006

Разкажете как официално се отбелязва този голям ден на България! Какво изтъква в оценката си президентът?

6 Направете писмена разработка за известен революционен деец на Вашата страна в годините на борба за национална и социална свобода:

1. Уводни думи за мястото му в историята на страната
2. Родно място – семейна среда. Младежки години – къде учи, как се проявява по това време
3. Влияние за изграждането му като борец – личности, обстоятелства
4. Първи прояви и участия в организирани действия. Какви са основните му тактически постановки за организиране на борбата? Влияние сред младите, народа, конкретни действия
5. Къде и как загива?
6. Значение на неговата личност и действия в националноосвободителната борба. Кои са неговите най-силни черти от характеристиката му, които служат за пример на поколенията?
7. Как се отбелязват годишнините от неговата героична смърт в името на свободата?

Използвайте основните структури и изрази от рубриката „Запомнете!“

Из „Васил Левски (Дяконът). Черти от живота му“

Всички негови другари потвърждават, че никога не са виждали Левски умислен. Винаги бил весел и засмян. Щом се качел на коня си, отведнъж запявал песен обикновена, свирел с устата си, говорел високо, смеел се с глас. С тая откровеност и весел характер Левски печелел твърде много. От един път хората се прилепали до него и вземали участие в делото. Но щом се почвала сериозна работа, разисквало се нещо за свободата на България, неговата физиономия приемала друго настроение, смехът се превръщал в звънтене-то на горещо и решително слово, всяка дума поразявала и присъстващите, които започвали да благоговейт като пред свръхестествена сила, узнавали у Левски двама души – Левски като човек и Левски като апостол...

Искрата на народната свобода и патриотизъм е била разпалена най-много у младия Васил от Раковски. За да се въоръжи против всичко и да бъде демократ, освен че бил наклонен към това още от младини, по-късно са му повлияли Любен Каравелов и Христо Ботев...

Левски започва дейна пропаганда. Най-голяма е дейността му в Северна България – в Ловешко. Най-много се трудел да организира комитетите така, че да станат едно общо тяло, да се съобщават помежду си по лесен

и удобен начин. Кореспонденцията се водела с шифровани букви и шифровани знакове и думи. Писмата се надписвали до най-преданите българи в града. Има и тайна полиция, членовете на която не бяха известни на никого, освен на предателя. Над всичките работи на комитетите наблюдавал Левски. Ако работниците се страхували да предприемат някое трудно дело, той се решавал сам да извърши това, за да не пострада работата.

Само той, а никой друг, не можа да ходи из България цели пет години. Колкото вида костюми са съществували, той ги видял на гърба си във време на своето пътуване в България. Принуден бил още да си сменява и цвета на косите. Във всяко село, във всеки град, където стъпел неговият крак, днес се приказват анекдоти за живота му – как избягал, какво говорел...

– Никому не се надявайте – говореше той, – ако не сме способни да се освободим сами, то значи не сме способни да имаме свобода...

– Кой ще ни бъде цар, когато се освободим? – попитали го един път няколко души работници.

– Цар, княз! Не! Ние ще се управляваме помежду си по републикански.

– А ти какъв ще станеш, бай Василе, когато се освободим?

– Когато се освободи България, за мене не остава вече работа. Тогава аз ще отида в Русия да създавам и там комитети, защото там народът е притиснат още повече...

Левски не помисляше да вдига несвоевременно въстания. Главната му цел била да се снабдява народът с оръжия, да се нареждат комитетите, върху което е посветил всичкия живот.

Знакът, който Левски бе дал на всичките,

по който да се разпознават работниците, беше: А.Т.С.К., което значи: „Аз и ти сме един комитет“.

Ако не беше той най-рано да събуди заспалите духове, то ние не щяхме да имаме Априлско въстание – ако не беше бащата на апостолите. На него се дължи учредяването на всичките тайни комитети из България, той създава първите български борци за свобода.

Захари Стоянов 1883/4, С. 1982

Из „Немили-недраги“

Левски имаше ръст среден, тънък и строен: очи сиви, почти сини, коса руса, червеникави мустаци, лице бяло. Словото му будеше хората. Говореше искрено, беше безстрашен, отличаваше се с необходимото търпение и постоянство.

И странно – той момък имаше весел характер – беше голям песнопоец. Затова пише и Христо Ботев: „Студ, ние сме гладни от 2–3 дни, а той пее и все е весел. Винаги ще те развесели. Приятно е да се живее с подобни личности. Но когато беше нужно, ставаше друг. Погледът му ставаше сериозен, думите убеждаваха.“

Левски е израз на една сила, излязла от цели векове страдания. Обикаля България –

села и градове, устройва комитети, учи – упорит до безумство да разпалва заспалите.

Властите се умориха да го преследват. Той не се измори да се препречва на пътя им. Безсилен беше само пред измяната... Попаднал в ръцете на враговете, наранен с два куршума, изля отровата, за да остане верен на клетвата. И когато тя не действала, той блъсна главата си в стената в затвора. И полумъртъв бил окачен на въжето.

Такъв беше човекът, пратен от съдбата да разклати масите, да създаде бъдещето – известен с имената Апостолът, Васил Левски, Дяконът.

повест от Иван Вазов

Из стихотворението „Обесването на Васил Левски“ – Христо Ботев

О, майко моя, родине мила,
защо тъй жално, тъй милно плачеш?...
Ох, зная, зная, ти плачеш, майко,
затуй, че си черна робиня,
затуй, че твоят свещен глас, майко,
е глас без помощ, глас във пустиня...

Из разпита пред съда в София

...
– Как се казваш?
– Името ми е Васил, баща ми е Иван, от Карлово съм. На 36 години съм. Наричат ме още Левски Дяконът.
– И Дервишооглу Арслан те наричат. И Кешиш Първан те пишат. Защо имаш толкова имена?
– За разнообразие! – отвърна Апостолът и лека усмивка разведри за първи път устните му след мрачната нощ в Къкринско ханче.
– От книгата, които намерихме у арестуваните комити, се вижда, че ти си един от главните чиновници на Привременното правителство в България....

– Какви книжа?
Пред Левски бяха сложени снимки на Каравелов, Ангел Кънчев, на Левски.
– Кого познаваш?
– Всички и никого – отвърна Левски.
– Кой бяха твоите съучастници в градовете и селата?
– Те са милиони, целият български народ.
– А какви са задачите на Привременното правителство?
– Има ги записани в Устава.
– Кой изпълняваше твоите заповеди?
– Хората, които бяха определени за тая работа.
– Кой са те?
– Не ги познавам.
– От кого са купени пушките?
– От търговеца, който ги продаваше. – отвърна Левски.
– С какви пари?
– С комитетски.
– Кой ви ги даде?
– Народът.
– Къде се намира Привременното правителство?
– Навсякъде и никъде...

Главният Апостол на свободата, подсъдимият революционер, най-верният син на родината, неподкупният българин, с дух по-твърд от стомана, увисна на бесилото със страшна сила край София, отвъд старинната червена църква. Беше леден зимен ден. Онемели от скръб, българските патриоти наблюдаваха отдалече как се затяга примката около шията на Апостола, който ратуваше за чиста и свята република ...

по Ангел Каралийчев, История на България в разкази, С. 2001 г

Любимата песен на Левски

По време на участието в българските легии, Левски се прочува като добър певец. Преклонението му пред народните песни свидетелства в спомените си войводата Панайот Хитов. От архивното наследство на Апостола особено ценен документ е джобното тефтерче, в което наред с финансовите отчети, е записвал стихове и песни.

На няколко страници се срещат строфи от любимата песен на Левски „Все за тебе мисля, мамо“. Някои познавачи са склонни да мислят, че текстът е на самия Левски.

При учредяването на революционния комитет в родния му град Карлово, през лятото на 1869, след приключването на деловата работа Левски запява:

Искам, мамо, да те видя
и вси мили у дома,
но знамето не ме оставя.
До кога ли ще мога, докога?

Припев: Сбогом, мила, кой знай
дали щеш ме видиш вече жив.

Но, драга, не щеш ме забрави,
ако падна аз убит.
Сал за тебе мисля, мамо, и се
готвя за бой.
Пред вразите ни рамо с рамо във
кръв ще се обля.

Припев: ...

Боян Ботев, по материал на вестник
„24 часа“ – 19.II.2006

БЪЛГАРИНЪТ

Българите се отличават по кафявия си от овча кожа калпак; те имат една широка къса дреха от естествено-кафяв вълнен плат, приготвян от жените им, гащи от бяла аба и кожени опинци, привързани за стъпалото с каиши; те не носят ни пищови, ни ками, нито какво да е нападателно оръжие. Те се забелязват особено по външността си и обноските си: външността им е открита, откривена и благосклонна, а в отношенията си са така милосърдни и сърдечни, щото всички българци, които срещнахме, ни приеха като приятели. Къщите им ни бяха отворени и пристигането ни беше радост за семейството им... Докато жените на турците не се виждат никъде, българките, напротив, вземат участие във всички домашни грижи. Те се държаха с нас сърдечно като с братя. Облеклото им е много чисто и изглежда да е удобно: състои се от тъмносин сукман със светла нашивка и от една риза, по-дълга от сукмана, набрана. Селищата на българите се състоят от 30 – 40 къщи, пръснати безредно. Къщите им са направени от плет, набит с кал, вътре са чисти и удобни. В една част от жилището се намират винаги чували с вълна, платове и килими. Изглежда, че българите се радват на всичко, що прави живота щастлив: мек климат, плодородна почва, приятна страна, стада, жито, вино, дърва и бистра вода... Престъплението е неизвестно между тях и пътникът, който минава през страната им, е не само запазен от порока, но изпитва оная доброта, която е резултат от най-мили добродетели.

Уолш 1828 г.

Никъде в света гостоприемството не е тъй всеобщо и не се упражнява с такава прелест. При залез слънце, когато един пътник се спре пред едно българско село, всички жители се натрупват около него; един поема юздите на конете му, друг застава наляво и надясно от колата му; той я крепи с ръка и рамене, она я подига, за да не се подхлъзне колелото в пропаст и така завеждат чужденеца в най-хубавата къща на селото.

Това госто-приемство е за всички: богат или беден, всеки, който похлопа на вратата или пожелае да пренощува, е винаги добре дошъл; и едва се осведомили за името му, семейството му и страната му, той сяда край домашното огнище и приказва с хора прости, благи, трудолюбиви, ревностно набожни. Укротени от земеделския живот, българите днес са работни, миролюбиви и гостоприемни.

Алом 1838 г.

Българите са най-многобройният народ на Балканския полуостров. Тоя народ е най-работният, най-миролюбивият, най-нравственият, може би, най-интелигентният или, най-малкото, най-любопытният между всички народи на полуострова. Тоя народ, който в противоположност на съседите си сърби и гърци, е вземал винаги слабо участие във въстанията, е най-малко взискателен между всички останали народи, които живеят под турска власт. Между цялата рая българите биха се задоволили с най-малко и, ако има християни, които Високата Порта би привързала с умели отстъпки, то са именно българите.

Лероа Болио 1876 г.

Външността на българина, благодарение на мирния му характер, изразява много повече доброта и кроткост, отколкото мъжество и енергия. Често се срещат лица, които изразяват необикновена интелигентност, но всички те носят отпечатък на сериозност, твърдост и постоянство – качества, които съставят отличителните черти в характера на българите и които твърде много са благоприятствали за успеха им в земеделието, промишлеността и занаятите. Българите дължат любовта си към работата, охолността си и процъфтяването си на спасителното влияние от старото устройство на славянското семейство. Докато турският чифлик е потънал в мълчание, българският чифлик е преизпълнен с една шумна дейност и винаги развеселяван от тълпа деца...

Каниц 1882 г.

Българинът е прилежен, твърд, упорит. Превъзходен земеделец, той прави да избликуват от богатите равнини, които населява, обилни жетви и храни многоброен добитък. Той знае да разсъждава, знае да чете, знае да воюва; народ от селяни, учители и войници.

Ханото 1908 г.

ДРУГОПЛЕМЕННО НАСЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ

Близко 20% от населението в България е другоплеменно. Част от това население датира тук от по-старо време отколкото българите, например гърците покрай Черно море; останалата част се състои от потомци на преселници, дошли в различни исторически епохи след българите.

Гърците населяват крайбрежието на Черно море, дето има чисто гръцки градове, каквито са Месемврия и Созопол, смесени: Анхиало, Бургас и Варна. В околността на някои от тези градове има и малко гръцки села. Втори гръцки център се намира в низината на Марица, в Пловдив и Станимака, с няколко околни села. Третият гръцки център е в низината на долна Тунджа, в Каваклийска околия. В крайморието гърците водят своето начало от древността, а в Пловдивско и Каваклийско – от средните векове. И в трите центъра гърците се удържали до днешен ден главно чрез погръчване на българи и гагаузи. Сега тяхното число бързо намалява.

Гагаузите са православни, но говорят турски език. Те се лесно погръчват и побългаряват. Има така наречени български гагаузи, които говорят турски, но имат български обичаи и песни. Гагаузите живеят главно във Варненско и Балчишко.

Турците живеят най-компактно в източната част на северна и южна България. Застъпени са още добре във всички градове, които били крепости по време на тюркското завоевание и които добили отпосле важно стратегическо значение, например Видин, Никопол, Русе, Силистра, Варна, Шумен, Разград и др. Те са най-голямото чуждоплеменно население в България. Числото на мохамеданите е 603,867. В това число влизат и помаците, татарите и част от циганите.

Циганите се преселили в България току подир турците, в 15-я век. Те произхождат от Индия. Циганите са пръснати по цялото царство и техните бедни, мръсни квартали се разстилат край много градове и села. Много от тях са още чергари. Християните-цигани се

бързо побългаряват. Най-много цигани има в околията Котленска, Сливенска, Пазарджишка и Куртбунарска.

Евреите се преселили у нас в началото на 16-я век от Испания, през Солун и Цариград. Те са главно градско население. Дълго време тях не са ги допуснали в различни градове. И до сега в централна северна България ги няма никак. Най-много евреи има в София, повече от четвъртината на всички евреи в България.

Власите са в по-голямата си част нови преселници в нашите крайдунавски покрайнини; те преминали Дунав в последните два века, за да избегнат несносния живот под чоките. Най-много власи има във Видинско, дето те представят продължение на компактна влашка маса от Сърбия. Затова там проникнали и надалеко от Дунав в Кулска околия. Има власи в по-голямо количество в Тутраканско (и в града) и Никополско, Раховско и Силистренско. Влашки говорят цинцарите и куцовласите, които пасат своите стада в планините. Власите са православни.

Татари е имало в България още в средните векове, но сегашните татари у нас са главно преселени от Русия. Те са останали най-вече в околията Добричка и Балчишка.

Арменците са живели в България и в средните векове и под турците, като преселници, но тяхното число се увеличи особено в последните десет години.

Другите народности са слабо застъпени, не достигат до 4000 души; най-много има немци и албанци.

А. Иширков

Хорото е характерният танц у славянските народи, живеещи на Балканския полуостров. Хорото е една ритмична стъпка в четириременна мярка, като четвъртата леко, едва уловима прекъсната, набелязва стъпка напред, а първите три правят стъпка назад с бързо чук-

ване на краката. Ръцете се опират на пояса на съседите и по такъв начин се кръстосват. Това преплитане чертае хармонични линии и прави да се виждат изцяло шевиците на хороиграчките, извезани ниско на ръкавите. В краищата на змиеподобната верига един мъж и една жена веят със свободната си ръка бяла кърпа. Мястото е толкова недостатъчно, щото кривулите на тая верига се вмъкват един в друг, нагъват се, редят се и образуват многобройни концентрични кръгове. Двамата свирачи са в средата, гримасничат, за да нададат характерното и-ху, и-ху, плющят и правят да минава през краката на уморените играчи ток на френезия, така че ни един мускул не остава не трепнал върху спокойните лица. Макар че е желана неподвижност на чертите, все пак лесно се схваща разликата в темпераментите.

Ж. Ергик

БЪЛГАРСКОТО НАРОДНО ОБЛЕКЛО И БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ШЕВИЦА

Първо по значение произведение на домашната ни индустрия е народното облекло. Преди всичко, то е типично земеделско, годно за земеделска работа и живот, свободно обвива тялото и го предпазва от студ. Прави се от груб лен или коноп, вълна и рядко памук. Украшенията на облеклото са почти изключително шевни – с разноцветна коприна, вълна или памук, рядко сребърна или златна сърма, още по-рядко металически накити и др. Женското облекло е много по-сложно и по-живописно от мъжкото. И двете представят наглед много голямо разнообразие, което обаче можем да сведем до осем основни типа – пет женски и три мъжки.

Отличителен белег на нашето народно облекло, особено женското, са неговите украшения. Някога първа грижа на българката е била да украси, накити главата си. Много от средствата за това намираме и днес у първобитните народи. На много места днес единичното украшение на моминска глава е цвете, а на женена жена – обикновена бяла или цветна кърпа. Всички части на женската риза,

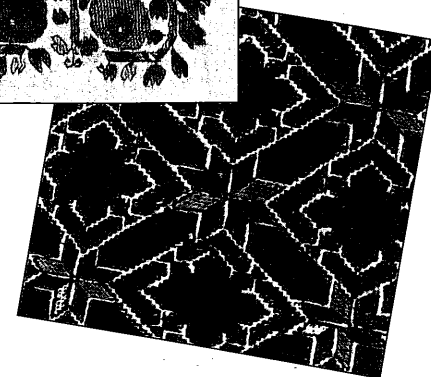
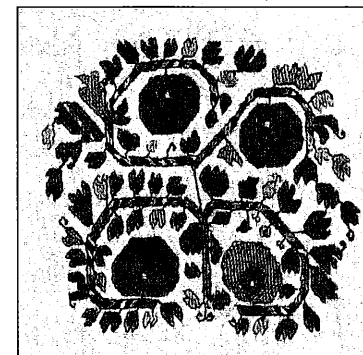
които се виждат – яка, пазви, ръкави и поли – се бродират цветно. Шевовете на връхните дрехи също се покриват с разноцветно везмо, малко по-грубо, или с цветен гайтан; често тия везма обхващат по-голяма площ от шева на дрехата. Престилките или се тъкат цветно, или пък се бродират с разноцветна вълна и коприна, а често и едното, и другото. Чорапите също се плетат и украсяват с разноцветна вълна, а на места – и със сърма. Мъжкото облекло е по-малко украсено. На много места яката, пазвите и ръкавите на мъжката риза също са везани, шевовете на връхните дрехи също се покриват с гайтан; чорапите им са също пъстри. По цвят връхните женски дрехи са бели, тъмносини, тъмнозелени, червени и черни, а мъжките – бели, кафяви, бозови и черни. От този бегъл преглед се вижда ясно пъстротата на облеклото и характерността на женското облекло, което в случая е по-важно...

Типичен представител на българското народно художествено творчество е орнаментацията на народното облекло – текстилният

орнамент – в шевица и тъкан. Едничък негов творец е българската жена. В тия си произведения тя е цял художник, в тях тя е въплътена цялото си душевно богатство. Нищо по-изящно в областта на народното ни изкуство от тия чудни по техника, композиция и колорит шевици. Те са все същите ония омайни песни и приказки, в които българката, като прилежна работница вкъщи и на полето, като възпитателка на децата си и пазителка на домашното си огнище с всичките му народни обичаи и езикови богатства, по разни случаи в живота излива радости и скърби. А тежки времена са преживени и тъжни спомени ни носи меланхоличната народна песен, за това пък подтисната радост блика от всеки бод и буйно се разлива в разкошния, бляскав колорит на народната ни шевица.

Шевицата е изключително украшение на костюма, и то на женския. Най-много се бродира ризата. Някъде и мъжките ризи се красят с везма по яката, пазвите и ръкавите. Освен ризата, често се бродира и забрадка-та, а престилката и сукманът – по-рядко.

Неизчерпаем източник на мотиви за българката е самата природа. У нас растителният мотив преобладава, ако и често пъти наред с него да се среща и геометрическият, като в Софийско, Врачанско, Видинско и др., а в Македония почти преобладава последният. Колкото и малко да се срещат мотивите из

Ст. Л. Костов (със съкращения)

областта на царството на животните, те представят извънредно интересна стилизация.

Отличителният белег на българската народна шевица е нейната полихромичност (многоцветност). Основният тон е червен, който варира от ясночервен до тъмночервен. Някъде из Плевенско, Търновско и Македония преобладава тъмнокафявият, тъмносиният цвят с ефект дори на черен. Този основен тъмен цвят е старо подражание на средновековния тъмнолилав (също почти черен) пурпур, така че далече са от истината някои обяснения на този тон, като израз на тъга от робството. Напротив, тази живописна пъстрота на българската шевица, тази буйна игра на цветовете по-скоро говори за една жизнерадост, която малко държи сметка за тъжни спомени от миналото. За забелязване е, че останалите цветове, колкото и да са ограничени, вредом са застъпени само с нежни меки тонове; от това – и общото хармонично съчетание на цветовете.

Къде повече, къде по-малко, старата шевица се е запазила в Западна България, отчасти в Източна България и Македония, а в останала България и Тракия тя е или почти изчезнала, или пък след освобождението, под влиянието на новите условия, е модернизирана и изгубила всичката си самобитна прелест.

Света гора

Света гора Атонска, по географското си положение, се намира на източните брегове на Македония и представлява полуостров, който от три страни се мие от светлите води на Бяло море, а от четвъртата е прерязана с канал, построен още от персийския цар Ксеркс.

Почвата на Света-гора е камениста и суха, само редки потоци животворно я оросяват. При подножието на планините се намират неголеми парчета земя, образувана от наноси, доста плодородна и обработвана от монасите. Климатът на Света-гора е здрав, палещите лъчи на слънцето се освежават от влажното дишане на морето. Планинските върхове задържат и съгъстват около себе си дигащите се от морето пари, обръщат ги или в прозрачни планински потоци или в освежи-

телен дъжд. Снегът се явява там зиме само за няколко дни, а понякога и за няколко часа, и само по върховете на Атон се задържа дълго. Растителността на планините е разнообразна, но не обилна; каменистата почва дава малко храна на тревите и растенията. Само по едната половина на върха Атон расте стройна гора, а на другата половина растителността му е съвсем бедна. По наклоните расте в обилие лаврово дърво, а бръшлянът с лъскавата си зеленина богато покрива голотата на скалите. В подножието на планината, около келиите, се виждат кипарисови, орехови, кестенови, маслинови и смокинови дървета, лозя и други овощни дървета, отглеждани от монасите...

Още в най-дълбока древност се опитали да образуват там градове и села, но напразно! Бедната почва и растителност попречили. Светият Атон, по красотата, уединението и тишината си, предразполага към дълбоко съзерцание на природата и към благоговейно размишление за твореца ѝ. Като че по промисъл Божий е назначен за по-друг – висш, духовен живот.

И до днес Света гора е заета изключително от манастири, които са разположени по най-плодородните места, а останалата част е недостъпна, суха, камениста и не дава условия за живот. Затова Света гора е и до днес само място за пустинножителство. Тук се срещат и виждат само монаси, посветени на строгите монашески подвизи за спасение на душата си. През всичките времена, каквито преврати и да са ставали, Атон винаги е бил твърдо и непоколебимо хранилище на православната вяра.

На това свято място живеят изключително източно-православни монаси, на брой 10 000 души, от които най-много са руси, гърци и българи, а след тях сърби, власи и грузини. Има 20 манастира, 12 скитове и около 100 келии. Манастирите са разположени от двете страни на полуострова. От морето се виждат всички, само Зограф и Кастомонит са скрити в хубави долини, обрасли с богата растителност. От келиите първо място държи „Достойно ест“, която от векове е била в ръцете на български монаси. Повечето от манастирите са гръцки, български са само два: Хилендар и Зограф – и двата разположени на хубаво място, потънали в разкошна южна зеленина.

Атмосферата на Атон за българския монах е била задушна, особено през епохата на тъмното робство. Света гора има особено значение за нас, българите. Там е гробът на Неофит Бозвели, в атонските изандани е лежал Иларион Макариополски и, накрай, в най-тежки и тъмни времена в Атон е живял епохалният български монах Отец Паисий, родоначалник на дейците по нашето възраждане (1762 г.).

Света гора представлява една автономна монашеска република; един вид теократическа държавица в републиканска форма, защото духовната власт е същевременно и светска.

Манастирите се управляват от един събор, наречен Кинот – нещо като народно събрание, който заседава в Карея – светогорски градец, център на всички манастири. В този събор всеки манастир праща по един представител, а председателството на събора е почетна длъжност, затова се заема не по избор, а по право. На този събор – Кинот принадлежи върховната власт на атонската република; той изпълнява и съдебна функция, като разрешава спорове, възникнали между манастирите или манастирите и подведомствените им скитове и келии. Защото само манастирите се ползват с автономни права, само манастирът е юридическа личност, а скитове и келиите са под ведомство и в пълна зависимост от манастира, в землището на който влизат, и не могат да предприемат нищо самостоятелно, без разрешение на манастирския съвет. В Света-гора има и гражданска власт, стражари и чиновници, подчинени на събора – Кинота и изпълняват неговите решения. Още и Кинотът има свои пандури, които са облечени в по-голяма власт от правителствените органи.

Хилендарският манастир

Манастирът Хилендар лежи на източната страна на планината Атон, недалеч от шийката, която отделя Света-гора от материка, на два и половина часа път от Зограф, половин час от морето и шест часа от Карея. Разположението му е много красиво – сред една равнина, в гъста гора, с надвиснали над нея по стръмната страна ровове, които обикалят манастира от всички страни, така че дори и от близко не се забелязва.

Хилендар е основан в края на XII в. сл. Хр. Основатели са царете-монаси Симеон и синът му Сава – архиепископ сръбски.

Манастирът Хилендар, както и всичките Светогорски манастири, представлява замък, който има вид на триъгълник, със стени и здания от двете страни и с високи кули и бойници.

Съборният храм, в чест на „Введение Богородично“, по величественост, красота и богатство на материала, от който е построен, надминава почти всички храмове на Света гора. Той стои сред самия манастир, отделен от всички здания, на трайна и висока основа. Построен е от големи дялани камъни, постлан

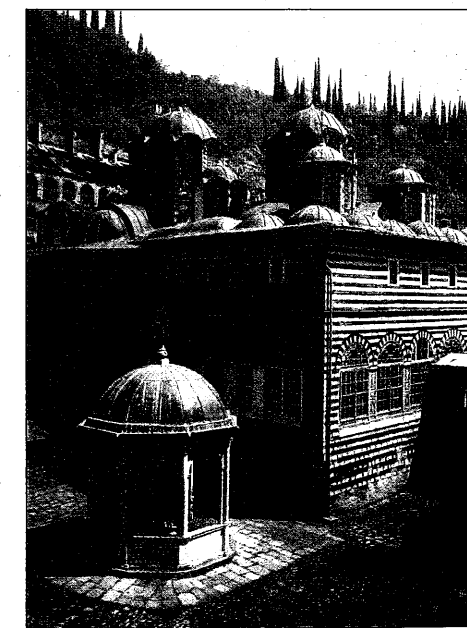
е на много места, вътре и вън, с мраморни плочи и, според светогорски обичай, разположението му е кръстообразно. Колоните, на които той се държи, на брой двадесет и шест, са от цял бял мрамор; мраморни са рамките на вратите и прозорците;... Храмът е цял украсен с икони, кандила, скъпоценни кръстове, висящи по стените; църковната посъдина е доста богата. В храма се намират пет чудотворни икони, всяка от които има своята крайно интересна история.

Освен събора, има още десет параклиса, а вън от манастира се намират тридесет малки църкви...

Зографският манастир на Атон

Зографският манастир, наричан Свети Георги Зографски, или просто Зограф, е един от малкото светогорски манастири, разположени във вътрешността на полуостровчето, защото повечето се намират по крайбрежието... Манастирът е голяма четириъгълна сграда, с високи каменни стени, като крепост. Източното и южното крило на манастира са от преди 200 години, северното е от преди половин век, а западното е нова постройка. В двора на четириъгълната сграда се издигат двете главни църкви: по-голямата, съборната „Св. Георги“, и по-малката „Св. Богородица“, пред които гиздаво се извисяват два вековни кипариса. На източното крило се издига часовна кула.

Извън манастира, от север, се намират други постройки: келии за работниците, болницата, пералнята, гробарската църква, работилници обори за добитък. Западно от манастира, през дълбок дол на конусовидна рътлина, е кацнал параклисът Св. Георги, с работилница за шивачите и папукчиите: някога там се е помещавало Зографското училище. От параклиса Св. Георги се гледа морето.

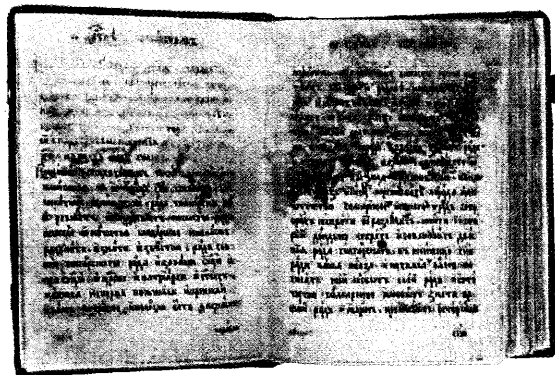
В Зограф живеят около 160 монаси, току-речи всички българи, дошли от Македония, България, Тракия и Бесарабия. Манастирът е общожителен; братята, равноправни членове на комуната, се хранят от обща готварница и в обща трапезария, обличат се от манастирската каса и никой не получава пари за службите, що върши, както това става в необществените манастири. По подготовката си и дарованието си, монасите са разпределени на различни работи: певци, псалтове, свещеници, клисари, лозари, вратари, архондари и др. А изобщо, управлението и уредбата на общината са поверени на дванайсетчленен събор, който всяка година избира измежду си преки управители, епитропи и касиери. Игуменът, избран доживотно, бди над всички деяния на управлението на републиката и църковната служба...

Заслугите на Зограф за православието и българщината са твърде големи. В минути, когато православната вяра е била подложена на изпити, Зограф е стоял винаги начело на отбраната и със своите жертви е заслужил почетта на светогорското монашество. Открай време и до сега в Зограф е виреел българският дух, както и братството му е било все българско. Самите византийски императори са признавали особените български права на тази лавра – нещо, което свидетелстват ред стари пътувачи из Атон. Из неговата среда са излезли ред сподвижници за вярата; те са крепчили не само останалото зографско братство, но са служили за пример и в другите български предели, дето богомолци разнасли славата на българското благочестие. От зографските отшелници е най-известен Козма Зографски (1323 г.), когото църквата е почела

със светителско достойнство. Великият български патриарх и писател Евтимий Търновски именно в Зограф получи добра основа за своя духовен живот и за книжовните си трудове. В тази българска светиня намери подслон и последният български патриарх Арсени от Охрид, който се помина в Зографския конак в Карея. В Зограф бе довършена от Отец Паисий през 1762 г. бележитата негова история, която тъй много помогна за събуждането на българската душа. И сега в манастира се пази с благоговение първообразната черновка на Паисиевия труд. Манастирската библиотека със своите стари хрисовули, грамоти и ръкописи отдавна е привличала погледите на учените и особено на славистите. От тука е бил изнесен през 1860 г. многоценният старобългарски глаголки ръкопис, Зографското евангелие, което сега краси сбирките на Петербургската императорска библиотека. Тук се съхранява най-старият български писмен паметник от 980 година с подписа на Зографския игумен Макарий. В Зографската библиотека се пазят преписи на Патриарх Евтимиевите дела от времето на самия патриарх-писател. Там се намира службата на българския цар Петър; там се намира единственото житие на Наум, писано от Климентов ученик през X-я век; там се съхранява, освен Паисиевата, още една българска история от XVIII век, която е позната вече с прозвището „Зографска българска история“; там се пазят ред грамоти, издадени от българските царе, от византийските императори, от влахо-молдавските господари, от турските султани, както и други много ръкописи, още неописани както трябва.

Й. Иванов (със съкращения)

ЗАЩО БЪЛГАРИЯ Е ТУРИСТИЧЕСКА СТРАНА?

България е туристическа страна, защото има красива, разнообразна природа, екологично чиста, с възможности за зимни спортове и лятна почивка. Защото тук ще ви посрещнат приветливи хора, а и има какво да се види.

Макар че територията на България е само 2% от тази на Европа, в нея има **40 000 паметника на културата**, 7 от които са в списъка на ЮНЕСКО за световно наследство. В България има 36 културни резервата, 160 манастира, 330 музея и галерии. Интерес представляват и трите национални и десетте естествени парка и резервата.

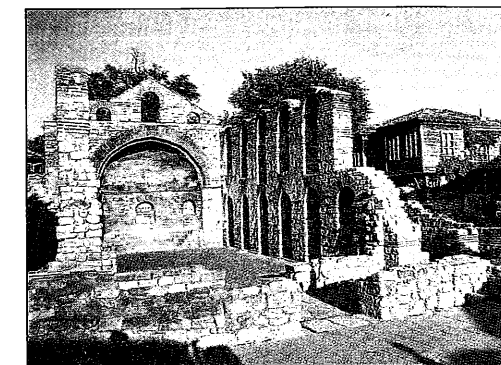
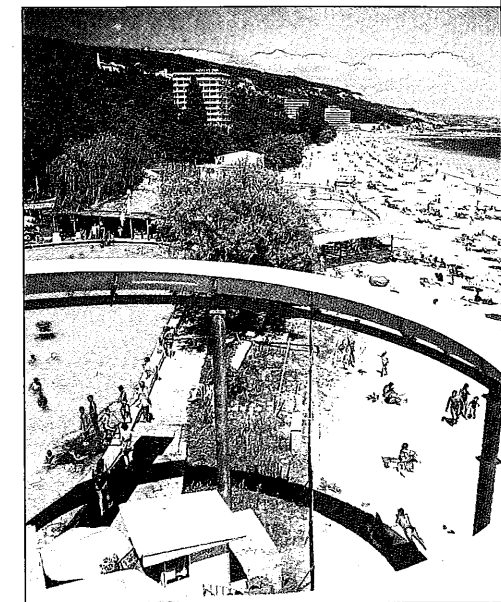
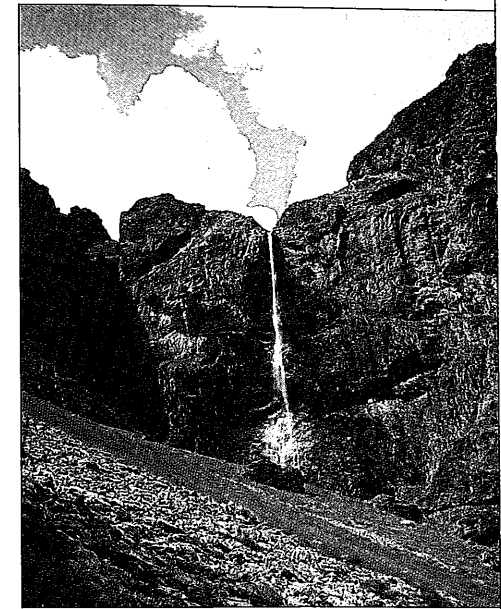
Изобилието на **минерални извори** с разнообразен химичен състав и термални характеристики правят страната особено привлекателна. Изпитвали ли сте удоволствието от басейн с минерална вода с температура 38 градуса на самия морски бряг? Истински плаж дори през зимата! В България има 1600 минерални извора в 550 области. От тях се излива 4900 литра вода в секунда. Известни балнеоложки центрове са Велинград, Наречен, Вършец, Кюстендил, Сапарева баня, Сандански.

Българското черноморски крайбрежие се простира от Дуранкулак на север до река Резовска на юг. Плажовете по него са известни със ситния си, мек и златист пясък. Морето е безопасно по отношение на морски обитатели – няма големи акули. Известни курорти са Албена, Златни пясъци, Слънчев бряг, Дюни, Елените. Големи пристанищни градове са Варна и Бургас. Не пропускайте градовете – музеи със своеобразен уют и очарование – Несебър и Созопол. По-малките градчета по крайбрежието са ориентирани предимно към туризма – с множество хотели и хотелчета. На много места вече предлагането е повече от търсенето. Така че тръгвайте смело дори в разгара на сезона! Ще намерите свободни места.

Несебър (старо име Месемврия) е обгърнат от всички страни от морето. Със сушата го свързва само тясно шосе. Старият град е дълъг само 850 и широк 350 метра. Той е загубил 1/3 от територията си, която е пропаднала в морето. Останки от крепостните му стени се виждат под водата.

На това място е съществувало селище още преди повече от 3000 години, населявано от траки и гърци. То достига разцветта си през III–II век пр. Хр., от когато датират сечените тук златните монети.

През I в. пр. Хр. градът е бил в пределите на Римската империя. Строени са крепостни стени, водоснабдителна система, християнски храмове, сред които централна е църквата „Св. София“. През 812 г. хан Крум завладява града и го включва в пределите на българската държава.

СЪКРОВИЩАТА НА БЪЛГАРИЯ

От ранното средновековие датират десетки църкви със забележителни стенописи – Св. Стефан (XI в.), Св. Йоан Кръстител (X в.), Св. Петка. Днес има следи от 26 църкви, а според легендите, те са били 40. Градът е поддържал активни търговски връзки с Константинопол, Венеция, Генуа, Пиза.

Красиви са планините Рила, Пирин, Стара планина и Родопите с девствени гори, пещери, водопади и езера, до които водят живописни пътеки. Националният парк Пирин е включен в списъка на ЮНЕСКО за природно и културно наследство. Заслужава си да видите ледниковите езера и Мелнишките пирамиди. В планините има изградени курорти с удобства за зимни спортове и туризъм като Боровец, Пампорово, Банско и др.

България е родина на легендарния Орфей. Неслучайно българската родопска песен „Дельо хайдутин“ в изпълнение на Валя Балканска е изпратена в открития космос като късче от културата на планетата Земя.

България е привлекателно място за **бизнес и конферентен туризъм** не само поради стратегическото си географско местоположение.

Динамичните социални, политически и икономически процеси в страната през последните години пораждат необходимостта от места за представителни срещи и международни форуми. Едно от тях е НДК – Националният Дворец на културата. Той се смята за най-големият многофункционален комплекс в Югоизточна Европа. През 2003 г. той получава втора награда (само на 0,36 точки от победителя Билбао) като световен конгрес-център.

НДК е построен през 1981 г. по случай честването на 1300 годишнината от създаването на българската държава. Той разполага с 15 зали с 8000 места и множество просторни фойета и холове – удобни за бизнес срещи, представяния, експозиции, търговска дейност, коктейли, с обща площ – 15 000 кв. м. В него има и изискани ресторанти с панорамен изглед към планината или към центъра на града. Ежедневно НДК е домакин на конгреси, симпозиуми, конференции с научна или политическа ориентация, културни и спортни форуми, както и на концерти, рецитали, изложби. Всяка година НДК се посещава от около 2 милиона души.

Други представителни конгрес центрове има в хотелите Шератон, Хилтън, гранд хотел София, Родина, Кемпински-Зорграфски.

Земята ни е богата на археологически находки от праисторическата епоха, античността и средновековието. Сред най-впечатляващите са Варненското злато, Вълчитрънското, Рогозенското. Повечето съкровища са били откривани случайно в хода на селскостопански и строителни работи.

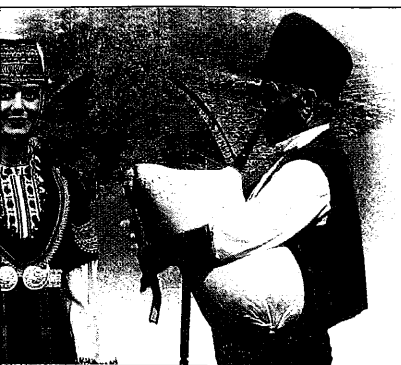
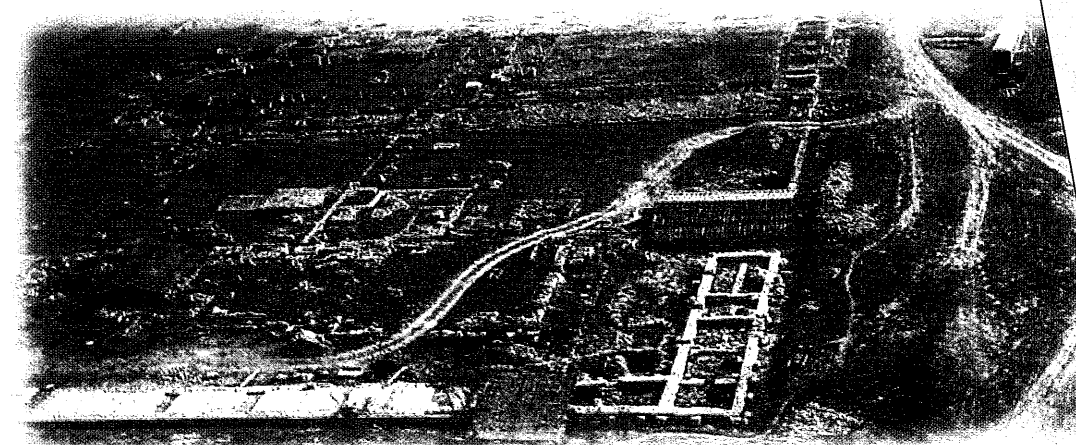
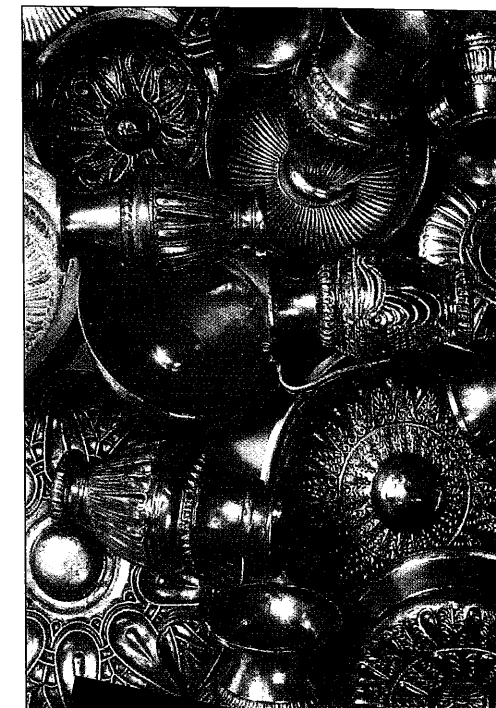
Най-известните златни съкровища в България тежат над 30 кг. Цената им обаче е повече от целия златен резерв на националната банка. Когато колекция от тракийски съкровища е показвана в Испания, тя е била застрахована за 100 милиона евро (според вестник „Стандарт“). Експонатите са били подредени в специални сандъци от алуминий с двойни стени и термоизолация, така че да се запазят дори при самолетна катастрофа.

Най-старото обработено злато в света е от Варненския некропол. То е било намерено близо до комплекса „Златни пясъци“. То датира от IV хилядолетие преди Христа. При разкопките са били открити над 80 погребения, от които са били събрани около 6,5 кг. златни предмети, изработени с вкус и изящество.

Най-голямото съкровище е Вълчитрънското. То възлиза на 12,5 кг. Намерено е случайно в едно лозе край град Плевен. Хората, които копаели лозето, не подозирали, че 13-те съда, които изкопали само 30 см под земята, са от чисто злато. То датира от края на бронзовата епоха – т. е. от XVI – XIII век преди Христа.

Панагюрското съкровище възлиза на 6 кг и 164 грама висококачествено злато. То се състои от 9 съда: 4 ритона (съд за пиене) под формата на биволска глава, амфора, три съда, изваяни във формата на женска глава, един плосък съд, украсен с човешки изображения в концентрични кръгове и растителни мотиви.

През 2004 г. е открита уникална златна маска на тракийски цар до град Шипка. Тя е от V век преди Христа и тежи 690 грама.

Баба Ванга

Баба Ванга (1911–1997) е слъпа пророчица и лечителка от град Петрич. От нейното умение да прониква в миналото и бъдещето са се удивлявали и големи учени, и политици, и хора на изкуството, и духовници. С нея са се съветвали държавни мъже. Тя респектира всеки с умението си да прониква както в интимната същност на човешката личност, така и в глобалните проблеми на човечеството. Тя е предсказала началото на Втората световна война и поражението на фашистка Германия. Нейното пророчество е истинско предизвикателство пред човешкото познание.

България 2000, С.

Как Ванга прогледна в невидимото

В един топъл ден, когато е била дванадесетгодишна, през 1923 г., тя излязла на полето с двете си братовчедки. Над тях се разбушувала страхотна буря. Тя била подета от ураганния вятър и захвърлена като отбрулен лист на далечно разстояние. Пострадала само тя. Трудно я намерили. Зрението ѝ било дълбоко поразено и както става ясно по-късно – безвъзвратно загубено. Хирургическата намеса не помага.

Тази трагична житейска случка не би напуснала тесния семеен кръг, ако не се беше случило чудото на раждането на необичайните ѝ способности.

Известни са и други пророчици, придобили способностите си след прекарано физическо страдание. Типичен пример е Вера Кочовска, чиято дарба се появила след автомобилна катастрофа.

Из „Мъдрост и знание за живота“, Д. Филипов

Ванга не е станала известна веднага. Десетилетия наред тя ежедневно посреща хора от цяла България и извън нея. Пред къщата ѝ винаги има множество хора, дошли да споделят болките си и да молят за помощ. Тя назовава непознатите по име, не чака да ѝ се представят, първа заговаря за проблемите им. Хората признават, че тя „вижда“ бъдещето.

В едно интервю Ванга казва: „Аз говоря с мъртвите. Когато изпадам в транс, аз го чувствам първо в езика си, после с мозъка си, после нищо не чувствам, всичко е извън моята воля.“ Срещите ѝ с хора са документирани и филмирани: тя назовава и описва отдавна починали хора, „разговаря“ с тях и „предава“ заръките им на техните близки. Психолози и лекари са я изследвали.

Тя е помагала на съвременниците си, помага и на нас днес да разширим хоризонта

си, да надмогнем дребнавостта, да мислим по-мощно.

Баба Ванга е живяла в малка къщичка в местността **Рупите** по пътя за град Петрич. Като я питали защо живее там, тя отговорила: „Това място тук е особено. Служи ми като акумулатор и от него аз черпя енергия и сила. Някога тук е горял огън...“ Къщата ѝ е в подножието на Кожух планина – част от угаснал вулкан. Непосредствено до къщата ѝ извира минерална вода с температура 78 градуса и дебит 35 литра в секунда. Хора от близо и далеч вярват в лечебната ѝ сила. През 1992 г. пророчицата построява черквата „Св. Петка Българска“. Днес мястото се посещава от стотици хора ежедневно. Те идват да се поклонят пред паметта на баба Ванга като пред светица и да почерпят сила.

... феномен с много неизвестни, който може да развълнува всеки

Нестинарството е езически обичай на християнска почва. То се свързва с пролетните огънове. Познато е в Източна Тракия. Днес обичаят е запазен в някои села в Югоизточна България.

Обичаят се свързва с честването на Св. Константин и Елена на 21 май. Иконата се изнася от църквата, украсена и обкичена с цветя и се освещава на свещено място край селото.

Вечерта се запалва огън. Нестинарите обикалят всички къщи на селото с иконата. След това всички се събират край огъня.

Танц в огъня

Нестинарите влизат в огъня, прекосяват го на кръст и после танцуват в него няколко минути. Те ходят с малки стъпки и стъпват с цяло стъпало. Понякога клякат, загребват жаравата и я хвърлят нагоре.

Нестинарите ходят в огъня, без да се изгорят. Медицински лица са установявали, че кожата на стъпалата на нестинарите е нежна и няма следа от изгаряния. Как е възможно? При температура над 70 градуса С човешкият белтък денатурира, а температурата на жарта е над 400 градуса С. Някои смятат, че психичното състояние, в което изпадат нестинарите, ги прави нечувствителни към болката. Но тогава пак остава въпросът защо не настъпва изгаряне. Попитайте някой нестинар! Те смятат способността за дар.

Танцът в огъня се прави за очистване от грехове, здраве и плодородие. Смята се, че колкото повече нестинари играят в огъня, толкова по-плодородна ще е годината.

Христо Ботев

Христо Ботев е национален герой и родоначалник на съвременната българска поезия. Негова строфа е изписана върху една от стените на Сорбоната.

Той е роден на 6 януари 1848 г. в гр. Калофер. През 1863 г. завършва калоферското училище и същата година заминава за Русия, за да се запише като частен ученик във Втора Одеска гимназия. Известно време е учител в бесарабското село Задунаевка.

Първото стихотворение на Хр. Ботев – „Майце си“ – е публикувано във вестник „Гайда“. От октомври 1867 г. живее в Румъния. Работи като журналист и под негова редакция започва да излиза в. „Знаме“. През 1875 г. съвместно със Стефан Стамболов издава стихосбирката „Песни и стихотворения“.

През май 1876 г. Ботев организира чета и става неин войвода. Четата се качва на кораба „Радецки“ и на 17 май стига до българския бряг. След краткотрайно сражение на 20 май 1876 г. Ботев умира, пронизан от турски куршум.

Моята молитва

„Благословен бог наш...“

О, мой боже, правий боже!
Не ти, що си в небесата,
а ти, що си в мене, боже –
мен в сърцето и в душата...

Не ти, комуто се кланят
калугери и попове
и комуто свеци палят
православните скотове;

не ти, който си направил
от кал мъжът и жената,
а човекът си оставил
роб да бъде на земята;

не ти, който си помазал
царе, папи, патриарси,
а в неволя си зарязал
моите братя сиромаси;

не ти, който учиш робът
да търпи и да се моли
и храниш го дор до гробът
само със надежди голи;

не ти, боже на лъжците,
на безчестните тирани,
не ти, идол на глупците,
на човешките душмани!

А ти, боже, на разумът,
защитниче на робите,
на когото щат празнуват
денят скоро народите!

Вдъхни секиму, о, боже!
любов жива за свобода –
да се бори кой как може
с душманите на народа.

Подкрепи и мен ръката,
та кога въстане робът,
в редовете на борбата
да си найда и аз гробът!

Не оставяй да изстине
буйно сърце на чужбина,
и гласът ми да премине
тихо като през пустиня!...

Хаджи Димитър

Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви, лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и в сила мъжка.

На една страна захвърлил пушка,
на друга сабя на две строшена;
очи тъмнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена!

Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече;
жетварка пее нейде в полето,
и кръвта още по силно тече!

Жетва е сега... Пейте, робини,
тез тъжни песни! Грей и ти слънце,
в таз робска земя! Ще да загине
и тоя юнак... Но млъкни сърце!

Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира: него жалеят
земя и небе, звяр и природа
и певци песни за него пеят...

Денем му сянка пази орлица
и вълк му кротко раната ближе;
над него сокол, юнашка птица,
и тя се за брат, за юнак грижи!

Настане вечер – месец изгрее,
звезди обсипят свода небесен;
гора зашуми, вятър повее, –
Балканът пее хайдушка песен!

И самодиви в бяла премена,
чудни, прекрасни, песен поемнат, –
тихо нагазят в трева зелена
и при юнакът дойдат та седнат.

Една му с билки раната върже,
друга го пръсне с вода студена,
трета го в уста целуне бърже –
и той я гледа, – мила, засмена!

„Кажми ми, сестро, де – Караджата?
Де е и мойта вярна дружина?
Кажми ми, пък ми вземи душата, –
аз искам, сестро, тук да загина!“

И плеснат с ръце, па се прегърнат,
и с песни хвъркнат те в небесата, –
летят и пеят, дорде осъмнат,
и търсят духът на Караджата...

Но съмна вече! И на Балкана
юнакът лежи, кръвта му тече, –
вълкът му ближе лютата рана,
и слънцето пак пече ли – пече!

Иван Вазов

Иван Вазов е наречен патриарх на българската литература заради голямото по обем и разножанрово творчество. Роден е на 27 юни 1850 г. в семейството на заможен търговец от гр. Сопот.

През 1868 г. баща му го извиква, за да поеме търговията, но Вазов не проявява склонност към тази професия, а изпълва бащините си тефтери със стихове.

Главен редактор е на списание „Наука“ и на списание „Зора“. През есента на 1886 г. започват политически гонения и Вазов е принуден да напусне България. Установява се в Одеса, където пише романа „Под игото“, публикуван след завръщането му в България и само две години покъсно преведен и издаден в Англия.

От 1889 живее в София. Става министър на народната просвета.

През 1920 г. тържествено е отпразнуван 70-годишния юбилей на Вазов, а на следващата година той умира от разрыв на сърцето.

Иван Вазов е автор на романи, повести, разкази, пътеписи, стихотворения, драми и др. Преведен е на повече от 50 езика.

I. ГОСТ

Тази прохладна майска вечер чорбаджи Марко, гологлав, по халат, вечеряше с децата си на двора.

Господарската маса беше сложена, както обикновено, под лозата, и между високите чемшири, които се тъмнееха край зида, зиме и лете все зелени. Фенерът светеше, окачен на клончето на едно люляково дръвче, което приятелски надвисваше миризливите си клонки над главите на семейството.

А то беше многобройно.

До бай Марко, до старата му майка и до стопанката му седяха около трапезата рояк деца – големи и малки, които, въоръжени с ножове и вилици, опустошаваха мигновено хлябове и блюда.

Бащата хвърляше час по час добродушни погледи на тези работници с остри зъби, усмихваше се и казваше весело:

– Яжте, татовата, да порастете! Пено, напълни паницата пак!

Слугинята отиваше там, където изстиваше руйното вино, наливаше и донсяше дълбока паница. Бай Марко я поднасяше на децата, като казваше благодарно:

– Пийте бре, маскари!

И паницата изреждаше всички. Очите на децата светваха, бузите се зачервяваха и всички си облизваха с наслада устните. Тогава Марко се обърна към жена си, която се понавъси неодобрително, и каза строго:

– Нека да пият при мене – да не са жадни за вино. Аз не искам да станат пияници, като пораснат.

Марко имаше свой практически възглед за възпитанието. Човек малообразован, от предишното време, той със своя естествен здрав разум разбираше добре човешката природа и знаеше, че онова, което се забранява, се желае по-силно. По тази причина, за да ги предпази от склонност към кражба, той поверяваше на децата си ключа от сандъка с парите.

– Гочо, иди отвори сандъка и ми донеси кесията с парите!

Друг път поръчваше на друг:

– На, татовата, отиди ми отброй от жъл-

тиците двайсет, за да ми ги дадеш като се върна. – И излизаше.

Въпреки обичая на повечето бащи по онова време, докато обядват да държат прави децата си уж да ги научат на почит към старите, Марко винаги слагаше своите деца на масата. Също и когато имаше гости, той викаше синовете си да присъстват.

– Нека да придобият господарско поведение – обясняваше той, – а не да се крият от хората като Анко Разпопчето.

Дико Разпопчето се срамуваше, когато срещнеше човек.

Като беше постоянно зает с търговските си работи, Марко само на масата виждаше всичките си деца заедно и тогава допълваше възпитанието им по доста своеобразен начин:

– Димитре, не протягай ръка пред баба си на масата.

– Илия, не дръж ножа като касапин, не коли, ами режи човешки хляба.

– Гочо, защо си се разкопчал? И сваляй феса, когато сядаш на масата. Косата ти пак е порасла; иди при Ганка да ти я остриже.

– Василе, прибери си дългите крака, за да има място и за други хора. Когато идем на полето, там протягай крака.

– Авраме, ти ставаш от масата, без да се прекръстиш, протестантино!

Но само когато Марко беше в добро настроение, наставленията му имаха такъв тон; ако беше сърдит, на масата царуваше гробно мълчание.

Дълбоко набожен и благочестив, Марко полагаше голяма грижа да вдъхне у синовете си религиозно чувство. Вечер, докато изчете молитвата си пред иконостаса, големите бяха длъжни да присъстват на молитвата. Дойдеше ли неделя и празник, всички трябваше да идат на черква. Това беше неотменим закон. Нарушението му носеше буря на къщата. През едни велики пости той поръча на Киро да отиде да се изповяда. Киро се върна бързо от черква.

Той не беше ходил изобщо при попа.

– Изповяда ли се? – попита баща му със съмнение.

– Изповядах се – отговори синът.

– При кой поп?

Киро се смути, но отговори самоуверено:

– При поп Еньо.

Той излъга, защото поп Еньо беше млад поп и не изповядваше.

Марко усети веднага лъжата, скочи сърдито, улови сина си за ухото и го изведе така на улицата. После го заведе до черквата, където го предаде на изповедника, поп Ставри, с думите: „Отче, изповядай това магаре!“ И седна да чака в един трон, докато трая изповедта.

Още по-строго се отнасяше към онези, които изоставяха училището. Сам останал неук, Марко обичаше учението и учените. Той беше от онези родолюбци, заради които за кратко време в България се появили навсякъде училища. Той имаше доста мъгливо понятие за практическата полза, която знанието можеше да донесе на този народ от земеделци, занаятчии и търговци. Марко гледаше угрижено как животът не даваше ни работа, ни хляб на онези, които излизаха от училище. Но той чувстваше, със сърцето си разбираше,

Светослав Минков

Светослав Минков е „баща“ на модерната българска фантастика. Той е роден през 1902 г. в гр. Радомир, умира в София през 1966 г. Учи финансово дело у нас и в чужбина. Бил е книговодител, началник бюро и помощник-библиотекар към банки, служител в българската легация в Токио, коректор и главен редактор. Журналист, преводач, писател. Сред многобройните му заглавия са сборниците „Синята хризантема“, „Дамата с рентгеновите очи“, романът „Сърцето в картонена кутия“, написан в съавторство с Константин Константинов. Носител на международната награда за мир „Нексо“.

Made in USA

Професор Честер Частертон живееше на петдесет и осмия етаж на един нюйоркски небостъргач. Той беше бележит учен: един истински професор с очила, бяла брада и с широко скроени дрехи. Като всеки чистокръвен американец професор Частертон обичаше не само науката, но и спорта – ето защо той беше необикновено здрав човек, макар че от деня на рождението му се бяха изменили точно шестдесет и пет години. Покрай многото научни апарати, в кабинета на господин професора имаше и всевъзможни уреди за гим-

че в науката се крие някаква тайнствена сила, която ще промени света.

Той вярваше в науката, както вярваше в бога, без разсъждение. Затова и искаше да ѝ бъде полезен, колкото може. Той имаше едно желание – да бъде избран за училищен настоятел в града – Бяла черква. И винаги беше избиран, понеже се ползваше с обща почит и доверие. За тази скромна обществена длъжност Марко не щадеше ни труд, ни време, но бягаше от всички други, особено – от конака.

Когато вдигнаха трапезата, Марко стана. Той беше човек около петдесетгодишен, с висок исполински ръст, леко приведен, но строен още. Лицето му имаше сериозно и студено изражение, даже и когато се усмихваше. Големите му надвиснали над сините му очи вежди усилваха тази строгост на физиономията му. Но някакво добродушие, честност и искреност се разливаха по нея и я правеха симпатична.

(по романа на Иван Вазов „Под игото“)

всички краища на земното кълбо отправиха поздравителни телеграми до своя американски колега. В самата Америка пък се образуваха веднага триста и седемнайсет дружества, които си поставиха за цел да измислят най-оригиналния юбилей на професора. Ала тия триста и седемнайсет дружества трябваше да изменят твърде скоро задачата си и да се пог-

Станислав Стратиев

Станислав Стратиев е един от най-известните български драматурзи. Роден е на 9 септември 1941 г. в гр. София. Завършва българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ (1968). Редактор е във в. „Народна младеж“ и в. „Стършел“. От 1976 е драматург на Държавния сатиричен театър в София. Белетрист, хуморист, сатирик, драматург, киносценарист. По-известни негови книги са: „Българският модел“ (1991), „Упражнения по другост“ (1992), пиесите „Римска баня“ (1977), „Сако от велур“ (1979), „Рейс“ (1982) и др. По негов сценарий са заснети филмите „Кратко слънце“ (1978), „Оркестър без име“ (1979), „Равновесие“ (1981) и др. Умира на 20 септември 2000 г. във Виена.

Сако от велур

Действащи лица: Иван Антонов, Чиновника.

Иван Антонов. Във връзка с грешката, вероятно нещо сте сбъркали...

Чиновника. Кой е сбъркал? Каква грешка?

Иван Антонов. Ами ето. Самото съобщение. (Подава го.)

Чиновника (не поема съобщението). Лисица?

Иван Антонов. Заповядайте. (Подава протокола.)

Чиновника (чете и двете). Не виждам грешка.

Иван Антонов. Аз не притежавам овца. Там е грешката.

Чиновника. А какво притежавате?

Иван Антонов. Нищо. Никога не съм притежавал овца. Вероятно е недоразумение.

Чиновника става, без да бърза, отива до шкафа, вади оттам връзка ключове, отключва една от големите зелени каси, вади оттам документи и ги занася на бюрото.

Чиновника. Иван Кирилов Антонов, улица „Цар Борис“ 73? Езиковед?

Иван Антонов. Същият.

Чиновника. Преди месец сте стригали частната си овца. Не е препоръчително да въвеждате държавните органи в заблуждение.

рижат за най-тържественото погребение на юбиляря. Защото професор Честер Частертон не можа да преживее вълнението и умря от внезапно пукване на сърцето.

Ала нека започнем разказа от самото начало.

(откъс от разказа)

Иван Антонов. Вижте, аз нямам овца, стригах сакоето, сако от велур. Имаше дълги косми, подиграваха ми се за тях и трябваше да ги подстрижа. Е, отидох на село. Това е всичко.

Чиновника (усмихва се). Не крийте овцата си. От закона няма да я укриете.

Иван Антонов. Няма какво да крия от закона, повярвайте. Това беше само сако, ето го, това на мене, по една случайност го нося.

Чиновника. Вижте какво, Антонов. Ние тука не работим на вяра. По документите вие имате овца и сте длъжни да си платите данъка. Ако всеки тръгне да укрива притежаваното от него животно, къде ще му излезе краят. И не ми губете повече времето. Ако в тридневен срок не внесете данъка – ще приложим закона с цялата му строгост. (Той прибира документите. Сяда отново.)

Иван Антонов. Вижте, нека се разберем като интелигентни хора.

Чиновника. Интелигентните също плащат данъци.

Иван Антонов. Но вижте, документите още не са факти. Докажете, че имам овца.

Чиновника. Вие трябва да докажете, че ня-

мате.

Иван Антонов. Аз? Аз да докажа, че нямам?!?

Чиновника. Ако ние вземем да доказваме на всеки, знаете ли какво ще стане? При нас са регистрирани двеста и петдесет хиляди души.

Иван Антонов. Но един иска да му докажете, не всички.

Чиновника. Сега. Днес. А утре?

Иван Антонов. Какво утре?

Чиновника. А вдруги ден? А в бъдеще? Колко още могат да поискат? Създаде ли се прецедент – край!

Иван Антонов. Но не беше овца, разберете. Сако! Чувате ли – сако!...

Българският самурай

Ние сме страна на самураи.

Самураите на Балканите.

Най-напред бяхме белгийците на Балканите, след това прусаците на Балканите, а сега сме самураите.

Може би един ден ще бъдем българите на Балканите.

Като истински самураи и ние не работим нищо.

Предпочитаме през цялото време да се бием. Българският самурай се бие само в гърдите.

Той дава не обет, а обед за служба.

Българският самурай е верен не на дадената дума, а на този, който дава думата.

Той е винаги от страната на изгряващото слънце.

И никога от страната на залязващото.

Конят на българския самурай е троянски, любимото му оръжие е чадър, а ветрилото му прави априлски вятър.

Българският самурай вярва не в кармата, а в казармата. Кимоното на българския самурай преди беше от шак, а сега е от американ.

Българският самурай прави харакири на съседа си.

Той обича не „хайку“, а хайки.

Дори когато е с джапанки, българският саму-

Лингвостранознание III

Чиновника. Всяко сако е било преди това овца. Ако вие сте превърнали междуременно овцата си в сако – това си е ваша работа, ние с личните работи на гражданите не се занимаваме. Но и тогава ще трябва да си платите данъка и глобите – за периода, когато сакоето е било овца.

Иван Антонов. Но в такъв случай ще трябва да плащам данък и за балтона си. И той някога е бил овца.

Чиновника. Но не частна. Не ваша. Схващате разликата, нали?

(по пиесата „Сако от велур“)

рай е бос.

Българският самурай не бръсне никого. Даже главата си.

И яде ластовичите гнезда заедно с ластовичите.

Българският самурай винаги се смее последен.

Той е прав, дори когато е легнал.

Любимото му изкуство е бойното.

Когато чуе думата „култура“, българският самурай се хваща не за пистолета, а за бюджета.

И съкращава сумата.

В предизборната си програма той обещава да превърне дори плачещите върби в смеещи се.

И Черно море в Бяло.

Българският самурай е екологически чист, политически активен, социално слаб и сексуално силен.

Той не гори, но поддържа горенето.

Не яде треви, но където мине, трева не никне. Колкото повече сме самураи на Балканите, толкова по-малко ще бъдем българи в Европа.

(по есето „Българският самурай“)

Блага Димитрова е сред най-големите български писатели. Тя е родена на 2 януари 1922 г. в гр. Бяла Слатина. Завършва класическа гимназия в София (1941) и славянска филология в Софийския университет (1945). В Литературния институт „М. Горки“ в Москва защитава дисертация на тема „Маяковски и българската поезия“ (1951). Дълги години работи като редактор в различни вестници, списания, издателства. Занимава се с преводаческа и обществена дейност, съставя антологии. Народен представител; вицепрезидент на Република България (1992–1993). По-известни нейни преводи са поемата „Пан Тадеуш“ на А. Мицкевич и „Илиада“ на Омир. Носител на Хердерова награда (1991). Пише поезия, проза, пътеписи. По-важни нейни книги са стихосбирката „Обратно време“ (1965), както и романите „Пътуване към себе си“ (1965), „Отклонение“ (1967), „Лавина“ (1971) и „Лице“ (1981). Нейни произведения са филмирани, драматизирани, превеждани на много езици. Умира на 02.05.2003 г.

Лице

Останал сам, гостът оглежда обстановката.

Апартаментът е гарсоньера, тип „каюта“. Хол с целостенна библиотека, канапе, кресла, делва с фикус. Мъжът не обръща никакво внимание на зеленото разклонено присъствие. А вече растението трескаво го обработва, поглъщайки от съзнанието и подсъзнанието му всички тайни данни за него.

Нищо неподозиращ, нахалникът продължава огледа: стая, отделена от хола чрез завеса. Сега завесата е отмахната до края. По тоя начин стаята се превръща в ъгъл от хола – там: бюро, легло, гардероб, също стенна библиотека. Изобщо мебелите са вградени в стените – от това иде впечатлението за липса на обстановка. Абстрактна пустота. Килийна теснота. На противоположната страна – врата към малка кухня. Целият апартамент се вижда на длан с преградки като прозрачни стени на килийки в пчелна пита. Тези преградки са висящи етажерки, по които в безредие се мъдри по някоя примитивна керамика наред с нови броеве на списания.

Всичко в тесния апартамент издава „дръпнатия“ характер на стопанката му. Подбирано с по-особен вкус, то е някак запуснато като тоя стар, забравен коняк на дъното на шишето. А може би и като самата собственица. Само книгите се струват на госта живинка в глухия дом. Макар и неподредени, струпани на купища дори долу на пода край стените, те привличат погледа му. Той прик-

ляква и разглежда една купчина. Прехвърля ги в ръце с растящо учудване.

Бора снове от кухнята до хола, за да приготви набързо вечеря. Той се сепва, че тя го сварва да рови книгите ѝ.

– Не търсете, нямам криминални романи! – го жилва.

– Да си призная, очаквах стандартна библиотека – отвърща с нова заядка той. – Сега и домашните библиотеки са еднакви навсякъде, нямат индивидуалност, както и притежателите им: все едни и същи издания отвън и отвътре, по един и същ начин пишат и авторите.

Тя си прави оглушки. Застила с ленена покривка сгъваема продълговата масичка, която се свалия от стената, скрита, за да не заема място. Най-сигурна защита срещу осите на думите е глухотата. Но той знае, че тя го слуша. Гласът му не прикрива обидното си смайване:

– Вие четете социология на френски, английски, руски, разбира се, но дори и полски?

Не ѝ ли стига умората? Но жената не може и да предположи, че зелената на фикуса влива в цялото ѝ същество воля да устоява себе си срещу другия.

– Студентите считат преподавателите си за кретени! – отбива тя въпроса му с несвойствен ѝ бърз рефлекс.

– Не всички.

(по романа „Лице“)

Атанас Далчев често е определян като „най-философския български поет“. Роден е на 12 юни 1904 г. в гр. Солун. През 1922 г. завършва Първа мъжка гимназия в София. За пръв път публикува свои стихотворения в колективния сборник „Мост“ (1923). Деен участник в литературния кръг „Стрелец“ (1926–27). През 1927 г. завършва философия и педагогика в Софийския университет. Заминава в Италия при брат си, скулптора Любомир Далчев, където посещава лекции по история на изкуството. В периода 1928–29 г. пътува из Франция. Завършва курс за преподаватели по френски език в Сорбоната. Заема различни длъжности в областта на образованието. Редактор на водещото списание за деца „Пламъче“. Автор на важните за поезията ни стихосбирки „Прозорец“ (1926), „Париж“ (1930), „Ангелът на Шартър“ (1943). Носител е на Хердерова награда на Виенския университет. Умира на 17 януари 1978 г. в София.

Камък

Остаряват хора и дървета;
падат дни, нощи, листа и дъжд;
неизменен в есента и летото,
камък, ти стоиш все същ!

Нямаш нито жили, нито нерви,
нямаш нашата злочеста плът.
Съвестта ѝ хилядите червеи
никога не те гризат.

Ти не си изпитвал още жаждата
от която почват вси бедни:
не грешиш ти никога: не раждаш,
пък и сам си нероден.

Ти си свят. Не затова ли некога
в огнените стари векове
от гранит и мрамор е човекът
ваял своите богове?

Алена искра, от теб изтръгната,
камък, истината в теб прозрях:
вечно и свето е само мъртвото,
живото живее в грях.

1927 г.

Христо Фотев

Христо Фотев е нежен лирик, по чиито стихове са правени обичани песни. Роден е на 25 март 1934 г. в гр. Истанбул. Завършва училище в Сливен (1951). Живее и работи в Бургас. По-важни книги: „Баладично пътуване. Малки песни и балади“ (1961), „Сантиментални посвещения“ (1967), „Пристанище“ (1969), „Обещание за поезия“ (1978), „Литургия за делфини“ (1981), „Венецианска нощ“ (1989). Умира на 27 юли 2002 г.

Колко си хубава!...

Колко си хубава!
Господи,
колко си хубава!

Колко са хубави ръцете ти.
И нозете ти колко са хубави.

И очите ти колко са хубави.
И косите ти колко са хубави.

Не се измъчвай повече – обичай ме!
Не се щади – обичай ме!
Обичай ме

със истинската сила на ръцете си,
нозете си, очите си – със цялото
изящество на техните движения.
Повярвай ми завинаги – и никога
ти няма да си глупава – обичай ме!
И да си зла – обичай ме!
Обичай ме!

По улиците, след това по стълбите,
особено по стълбите си хубава.
Със дрехи и без дрехи, непрекъснато
си хубава... Най-хубава си в стаята.
Във тъмното, когато си със гребена.
И гребенът потъва във косите ти.
Косите ти са пълни с електричество –
докосна ли ги, ще засветя в тъмното.
Наистина си хубава – повярвай ми.
И се старай до края да си хубава.
Не толкова за мене – а за себе си,
за дърветата, прозорците и хората.
Не разрушавай бързо красотата си
с ревниви подозрения – прощавай ми
внезапните пропадания някъде –
не прекалявай, моля те, с цигарите.

Дамян Дамянов

Най-популярният автор на любовна лирика днес е Дамян Дамянов. Той е роден на 18 януари 1935 г. в гр. Сливен. Завършва гимназия в родния си град и българска филология в Софийския университет (1961). Редактор е в сп. „Пламък“. По-важни поетични книги: „Като тревата“ (1966), „Вчера по същото време“ (1971), „Радостно, тъжно и весело“ (1974), „Ще има връщане“ (1976), „Тетрадка по всичко“ (1980), „Отворен кръг“ (1983), „Всеки делник има красота“ (1985), „Молитва в полунощ“ (1986). Умира през 1999 г.

Последна страница

На последната страница човек винаги тъгува.
Тази страница е раздяла с една книга, с един
живот, с една любов! А всяка раздяла е тъжна!

Когато започнах да ровя старите си бележници и да събирам трупания материал, навън бе пролет, слънцето се смееше през зелените клони, децата се търкаляха по тревата под прозореца ми. И си мислех: „Имам време! Цялото лято е пред мене, пред мене е и целият живот!“ После си взех отпуска, но и отпуската ден по ден, страница след страница

Не ме изгубвай никога – откривай ме,
изпълвай ме с детинско изумление.
Отново да се уверя в ръцете ти,
в нозете ти, в очите ти... Обичай ме.
Как искам да те задържа завинаги.
Да те обичам винаги –
завинаги.

И колко ми е невъзможно... Колко си
ти пясъчна... И, моля те, не казвай ми,
че искаш да ме задържиш завинаги,
за да ме обичаш винаги,
завинаги.

Колко си хубава!
Господи,
колко си хубава!

Колко са хубави ръцете ти.
И нозете ти колко са хубави.
И очите ти колко са хубави.
И косите ти колко са хубави.

Колко си хубава!
Господи,
колко си истинска.

изтече. Почна пак людият живот със своето
напрегнато ежедневие, с редакционната вър-
тележка, с грижите и умората. После – друга
отпуска и друга... И така я караме, докато
дойде най-дългата от всички отпуска, безс-
рочната...

Сбогом, моя книго! Сега, когато се разде-
лям с тебе, вече не е пролет, клоните са ого-
лели и през тях се зъби снежното зимно небе.
Но нима целият живот не е една отпуска, ко-
ято рано или късно изтича! И много прав е
бил Марк Твен, който някога и някъде – къде

точно, не помня – бе казал:

„ЖИВЕЙ ТАКА, ЧЕ КОГАТО УМРЕШ,
И ГРОБАРЯТ ДА ПЛАЧЕ ЗА ТЕБЕ!“

Живях ли аз така? Ще живея ли занапред
така? Не зная. Едва ли. Но сигурен съм, на
земята са живели и отсега нататък ще живеят

Станка Пенчева

Станка Пенчева е родена на 9 юли 1929 г. в гр. Сливен. Завършва руска филология в Софийския университет (1951). Редактор в Радио София, изд. „Народна младеж“ (1955–1956), сп. „Септември“, сп. „Отечество“ (1975–1984). Дебютира през 1942 г. Публикува стихове, очерци, есета, преводи в литературната периодика. Автор е на много стихосбирки, между които „Пълнолетие“ (1952), „Вселена“ (1964), „Земя на огньовете“ (1965), „Ябълкова градина“ (1965–1966), „Хляб и сол“ (1973), „Планета за двама“ (1977), „Опит за бягство“ (1992).

Хубаво е всичко да свършва навреме ...

...
Хубаво е всичко да свършва навреме –

да напуснеш рано огнището,
преди огънят да е станал на пепел;
от трапезата да станеш рано –
за да не събираш после трохите;
и да отвърнеш очи,
преди другите очи да изстинат.

Не обичам да гледам сухи цветя
и празни чаши...
Не ме докосвай никога
без обич.

...
Благодаря ти за сигурността,
благодаря ти за покоя!

Боян Биолчев

Боян Биолчев е един от най-значимите съвременни български прозаисти. Роден е на 11 декември 1942 г. в гр. София. Завършил е полска филология в Ягелонския университет в Краков, Полша. Професор, доктор на филологическите науки, писател. Работи в Софийския университет от 1969 г. Заместник-ректор на университета е от 1991 до 1993 г. От 1995 до 1999 г. е декан на Факултета по славянски филологии. Ректор от 1999 г. Автор е на над 200 научни публикации, на 6 филмови сценария, на близо 20 книги, от които 15 белетристични. Романите и разказите му са преведени на няколко европейски езика. Боян Биолчев е автор на сборниците с разкази „Про-

Лингвостранознание III

хиляди и хиляди добри хора! Дано поне за
тях, които тепърва ще се раждат, няма гроба-
ри – макар и такива, които са способни да
плачат! Дано няма!...

юни – декември 1968

(от сборник с есета „Живей така че...“ 1969)

(от стихосбирката „Многоликата“, 1986)

буждане“ (1975), „Зуброва трева“ (1986)“, „Внезапна арена“ (1994) и „Сладко нищо“ (2002), сборниците с новели „Сапфир“ (1978), „Мираж под наем“ (1991) и „Нищо за продан“ (1995), романиите „Очите гледат различно“ (1982) и „Сатурнов кръг“ (1983), комичните антиутопии „Писма от рая“ (1996), „Листа от ада“ (1997) и „Държавата Урария“ (1998), както и на „Амазонката на Варое“, откъдето е следващият откъс. Хоби – подводен риболов.

Романът на съдбата

Човек не знае никога какво му предстои в следващия миг и сигурно в това е цветът на живота. Но някой път изненадата е по-силна, отколкото човек може да понесе. Минал съм през куп перипетии, обаче не очаквах, че ще ми се случи това да излети със 100 км в час от завой на шосе и колата, в която пътуваме, да отсече няколко дървета и да се вреже в скала. Нито за миг – нито аз, нито седящият до мен Николай Табаков, не загубихме съзнание, но се оказа при слизането от колата, че просто сме смляни. Единственият плюс е, че си жив. Много пъти ми се е случвало да усетя полъха на смъртта и винаги е бил в момента или дори преди момента на опасността. За първи път усетих дъха на смъртта след това, което се случи, защото то стана с така-

ва огромна скорост и така неочаквано, че дъхът на смъртта се движеше след мен като шлейф на комета. И когато се изправих и продължих да се движа, единственото, което си помислих е, че ще си довърша романа, който в момента е на 160-та страница. Не бях спасен аз, а едно произведение, което страшно обичам и върху което работя вече 2 години. Но отгук каква е логиката – да се пазя, докато свърша романа? Може, възможно, но пък знам много добре, че ако започна да се пазя, ще го завърша лошо.

(един от последните разкази на автора – отпечатан във вестник „Сега“ на 7 май 2005 г., още не е включван в книга)

Миряна Башева

Поетесата Миряна Башева е родена в гр. София на 11 февруари 1947 г. Завършила руска гимназия и английска филология, без да се дипломира. Прописала поезия сравнително късно – след 23-та си година. Първата ѝ стихосбирка е „Тежък характер“. Много от стиховете ѝ са популярни песни – „Дано“ на Богдана Карадочева, „Тежък характер“ на Йорданка Христова, „Как си ти“ на братя Аргирови, „Булевардът“ на Михаил Белчев... Работила е като сътрудник в списание „Отечество“, Българската национална телевизия, Студията за игрални филми „Бояна“, списание „Факел“. След 1989 г. е редактор във вестниците „24 часа“ и „Сега“.

Булевардът

Под дебели подметки и проза дреме есенно жълт тротоар. На разсъмване всичко е розово – за петнайсет минути макар.

Своя автомобилен оркестър вдъхновен дирижира денят. И цъфтят в суматохата кестени. Прецъфтяват. И пак цъфтят.

Аз ги имам за съчители – тия честни дървета – на пост пред вековната наша традиция да ме чакат на Орлов мост.

Дефилират милион непознати – Димитрова, Николов, Петров... И повикана по телепатия, бърза новата ми любов.

Булеварда с лиричния ритъм аз не сменям за Шанз Елизе – тук почиват след дългото скитане уморените ми нозе.

Този факт е световно известен – че на „Руски“ започва денят. И цъфтят в суматохата кестени. Прецъфтяват... И пак цъфтят!

Валери Стефанов

Валери Стефанов е професор по история на българската литература в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Роден е на 21 юли 1958 г. в гр. Дупница. Декан на Факултет славянски филологии от 1999 г. Автор е на книгите „Имената на времето“ (1988), „Разказвачът на „модерните времена“ (1990), „Творбата – безкраен диалог“ (1992), „Лабиринтите на смисъла“ (1993), „Литературната институция“ (1995), „Участта Вавилон. Лица, маски и двойници в българската литература“ (2000), „Българска литература XX век“ (2003), както и на романа „Изгубените магарета“ (2005). Член е на редакционни колегии на редица академични сборници и издания.

Изгубените магарета

1. Съществува ли човекът? – Човекът съществува, защото ние, които отговаряме на този въпрос, сме човеци. Като се огледаме внимателно, виждаме, че нищо човешко не ни е чуждо.

2. Какво е той? – Човекът е същество, което вижда по три начина. С очите си вижда видимите неща. Адам гледал Ева с очите, затова не видял змията. С ума си човекът иска да види какво има зад гърба на нещата. На един красив младеж, който мълчал непрекъснато, му казали: „Кажми поне нещо, за да те видим!“ Със сърцето си човекът вижда Бога. И нарича видяното Моя радост.

3. Какво е количеството му? – Количеството на хората е легион. То зависи от отношението между броя на родените и броя на избитите. Когато Телемах, синът на Одисей, обесил неверните слугини в царския двор, те ритали само за кратко с краката си и стихнали скоро. Живите хора в царството намалели, а сенките в подземното царство се увеличили.

4. Към какво се отнася? – Освен към предметите, човекът се отнася и към думите. Така се отнася към тях, че често не може да различи дали има работа с предмета или с неговото име. Вместо да премести камъка, той местел думата „камък“ и се ядосвал, че някой го лъже. За да се спаси от объркване-

то, започнал да си записва думите, а предметите оставил да лежат край него. Най-хубавите думи са записани в свещените книги. Затова древните са казали, че от свещените книги се отпива по малко.

5. Какъв е по качество? – Като изпил чашата с отрова, един грък избърсал устата си с ръка и казал: „Видях какво има в живота, а сега отивам да видя какво има в смъртта“. Човекът е любопитен и е готов „умът му да стъпи навсякъде“.

6. Какво върши? – Човекът иска да построи друг свят и непрестанно се съревновава с Бога. В другия свят щяло да му бъде „много по-добре“. По полето на един стар ръкопис уморен човек е написал: „Починете си ръце от делата. Починете си очи от сълзите. Почини си ум от мисленето. Почини си цъфтеж от цъфтенето.“ А Свети Франциск казвал за тялото, че то е „братът магаре“ – защото всичко понася и е съсипано от умора.

7. Какво претърпява? – Думата човек означава треска или болка. Името Enosh (човек) произлиза от глагола anash, опасно болен съм. Бог не е дал това име на човека. Той го е нарекъл Адам, червена пръст или тиня. Когато Адам издигнал в ръцете си своя първороден син Каин, той извикал „Enosh!“ Което значи „О, страдание!“

8. Какво е разположението му? – Човекът

Стефан Кисьов

Стефан Кисьов е роден на 30 април 1963 в гр. Стара Загора, където завършва средното си образование в местната френска гимназия. Работил е като електромонтьор в трамваен парк, шлосер в химкомбинат, администратор в хотел по Черноморието, сценичен работник в Старозагорската опера, сервитьор в НДК (и резиденция „Бояна“!), бил е емигрант в Швейцария, учил е в Пловдивския и Софийския университети и Сорбоната в Париж, бил е журналист на свободна практика в няколко столични вестника. Автор е на разкази, на романите „Джубокс“, „Никъде нищо“ (2000; 2002), „Не бъдете сомнамбула“ (2000; 2001) и „Екзекуторът“ (2004; с голямата награда на фондация „ВИК“ за български роман на годината), има и една пиеса, играна от Благоевградския театър – „Особености на българския национален секс“.

Никъде нищо

Осма част

Двамата с Шерифа седнахме в едно кафе на „Лангшрасе“ да чакаме Ели и Ники.

– Видя ли ми новите зъби? – попита той. И се озъби.

Загледах се с любопитство в устата му. Отдавна бях слушал за тия зъби и ми беше интересно да ги видя.

– Съвсем като истински – похвалих ги.

– Харесват ли ти? – Шерифът се зарадва като дете и се усмихна. Също като дете.

– Да, харесват ми. Без пари ли ти ги направиха?

– Без пари. Една стотинка не дадох. Нали съм емигрант? Швейцария плаща. Радвам се, че ти харесват. И на мен ми харесват. Още не съм свикнал с тях. Като ям, малко ме болят венците.

– Може би трябва да ги изпият още някъде.

– Сигурно. Поне вече няма да мисля за зъби.

– Страхотно! Станал си като нов!

– Така ли мислиш?

– Да. Болеше ли те, като ти вадеха старите зъби?

– Не. Сложиха ми упойка. И тя не ме заболя. Искаш ли да ги видиш?

– Кое?

– Зъбите?

– Може – кимнах.

Всъщност изобщо не исках.

Шерифът извади изкуствената челюст от устата си.

– Ето ги. Швейцарска изработка. Трябва да съм им благодарен на тия швейцарци, че ми направиха зъбите. Струват много пари. Никога нямаше да мога да си го позволя. Но нали сме емигранти. Дават хората пари за нас. Но на мен ми е мъчно за България! Много ми е мъчно! Все за нея мисля! А ти?

– Не – поклатих глава.

– Никак не ми се стои вече тук – въздъхна той.

– Наистина ли?

– Все за женичката си мисля и за детенцето. Сън не ме хваща! Аз и така им казах на интервюто. Те ме питат какво мисля за България, а аз така им казах: „Мъчно ми е за България“. Те не можах да повярват. Продължиха да ме питат не ме ли е страх да се прибера там и разни такива неща, а аз накрая се разплаках. Казах им, че не ми се стои повече в Швейцария, че ми е мъчно за България и само за там мисля! Те ме успокояваха! Представяш ли си? Бяха двама полицаи и направо се хванаха за главите с мен! Какво да правя, Калине? Кажеш какво да правя, като ми е мъчно! Много ми е мъчно! Ще полудея!

Всички така говореха. Но никой не полудяваше. И никой не си тръгваше обратно.

(откъс от романа „Никъде нищо“)

рил и Методий гледаха от площадката на централното фоайе на Софийския университет и стъклописът им проблясваше с тъмнотата на историческата невъзвратимост – като фотос на изложба на швейцарска фондация.

А бай Асен плачеше. Зърнал баща си в Алма матер.

(със съкращения, из сборник разкази „Пътница“, Изд. „Захари Стоянов“, 2006)

Георги Господинов

Все по-популярният Георги Господинов е роден на 7 януари 1968 г. в град Ямбол. Завършил е българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“. Редактор е на „Литературен вестник“ и на излизащото в Оксфорд литературно списание „OrientExpress“. Пише поезия, проза, литературни изследвания, драматургия, публицистика. Дебютира със стихосбирката „Лapidариум“ (1992), която печели Националната награда за дебют „Южна пролет“. Първият му роман „Естествен роман“ (1999) получава Специалната награда на конкурса за нов български роман „Развитие“ и е публикуван в Сърбия (2001), Франция (2002), Македония (2003), предстои издание в САЩ. Следващата книга на Господинов е сборникът с разкази „И други истории“ (2001).

Естествен роман

16

На 9 години Бог ми се откри за първи път под формата на електрическа крушка. Ето как стана това. Заведоха ни на екскурзия в София. След зоопарка ни вкараха в „Александър Невски“, може би защото беше наблизено, пък и почваше да вали дъжд. Обясниха ни, че това, в което ще влезем, не е църква, а храм-паметник. От странното съчетание на нас ни беше ясна само втората част, но никак не си представяхме паметниците по този начин. Вътре наистина беше впечатляващо, бояхме се да не се изгубим. Докато изчаквахме другите да излязат, отстрани до вратата на „паметника“ се появи един сакат дядка и ние любопитно го наобиколихме. Учителите още бяха вътре и старецът започна да ни разказва за Бог. По-отраканите от нас веднага почнаха да обясняват, че Бог не съществува, иначе Гагарин и другите космонавти отдавна да са го срещнали в небето. Старецът само покла-

ти глава и каза, че Бог е като електричеството – съществува, но не се вижда, тече и се проявява във всичко. След малко се появиха учителките и ни дръпнаха от стареца. Но това, което той ни каза, ни накара сериозно да се замислим. И Бог, и електричеството ни бяха еднакво мътни. Обаче веднага изтърсих на учителката, че Бог живее в електрическите крушки. На другата година отново заведоха целия клас на екскурзия. Този път в най-голямата водно-електрическа централа, с научна цел. Показаха ни огромни бобини, железни, мотори и ни обясниха, че оттук идва електрическият ток. Учителката ме издърпа настрана и с много сериозен глас ме попита още ли си мисля онези глупости за електричеството и Господ. Бях вече голям и казах, че не. Но в къщи винаги имах едно наум, когато включвах лампата или котлона. Бог светеше и пареше.

(по романа „Естествен роман“)

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. Фразарий

Greetings

Good morning!
Good afternoon!
Good evening/night!
Hello!
Wellcome!
How are you?
Well, thanks
Goodbye
Have a nice day!
All the best!
Enjoy your self!

Forms of Address

Madam / Mrs.
Sir / Mr.
Miss
Lades and Gentlemen!
Dear Mr. ...
Dear Mrs. ...

Top Useful Phrases

Excuse me!
Please!
Sorry!
Forgive me!
Thank you!
That's fine. You're welcome

Meeting People

What's your name?
My name's ...
Pleased to meet you.
How old are you?
Where are you from?
I am from ...

Greetings

Congratulations!
Happy birthday
Happy New Year!
Marry Christmas

Agreement / Disagreement

Yes. I agree.
OK Good.
No. I disagree.

Family

Are you married?
I am married.
I am single.

Поздравя

Добро утро!
Добър ден!
Добър вечер!
Здравей! / Здравсти!
Добре дошъл / дошла / дошли!
Как си? Как сте?
Благодаря, добре.
Довиждане.
Приятен ден!
Всичко хубаво!
Приятно прекарване!

Обръщения

Госпожо
Господине
Госпожице
Дами и господа!
Уважаеми господине / господа!
Уважаема госпожо!

Основни фрази

Извинете!
Моля!
Съжалявам!
Прощавайте!
Благодаря!
Моля, няма защо.

Запознанство

Как се казваш? Как се казвате?
Кавам се ...
Приятно ми е.
На колко години сте / си?
Откъде сте / си?
Аз съм от ...

Честито!

Честит рожден ден!
Честит Нова година!
Честита Коледа!

Да. Съгласен съм.

Добре.
Не. Не съм съгласен.

Семейство

Женен / омъжена ли си?
Женен / омъжена съм.
Не съм женен/ омъжена.

Do you have children?
I have a son / daughter.
Do you have a boyfriend /
girlfried?
brother
children
daughter
father
grandfather
grandmother
husband
mother
sister
son
wife

Occupation

What is your occupation?
I am unemployed.
I am ...

artist
business person
computer programmer
doctor
journalist
lawyer
mechanic
nurse
policeman
scientist
student
teacher
waiter, waitress
writer

Religion

What is your religion?
I am not religious.
I am ...

Buddhist
Christian
Hindu
Muslim
Orthodox

Feelings

I (do not) like ...
I'm

happy
well
angry
grateful
thirsty
hungry

I'm

sad

Имате ли деца?
Имам син / дъщеря.
Имате ли приятел /
приятелка?
брат
деца
дъщеря
баща
дядо
баба
съпруг
майка
сестра
син
съпруга

Работа

Какво работиш?
Безработен съм.
Аз съм ...

художник/ художничка
бизнесмен
компютърен програмист
лекар / лекарка
журналист / журналистка
адвокат
механик
медицинска сестра
полицай
учен
студент / студентка
учител / учителка
келнер / келнерка
писател / писателка

Религия

Каква религия изповядвате?
Не съм вярващ.
Аз съм ...

будист
християнин
индус
мюсюлманин
православен

Чувства, усещания

Аз (не) харесвам ...
Аз съм ...

щастлив
добре
ядосан
благодарен
жаден
гладен

тъжно ми е

hot
cold
sleepy

топло ми е
студено ми е
спи ми се

Signs

ENTRANCE
EXIT
INFORMATION
NO ENTRY
NO SMOKING
OPEN
CLOSED
EMERGENCY EXIT
PROHIBITED
RESERVED
TELEPHONE
TOILETS

Знаци и табели

ВХОД
ИЗХОД
ИНФОРМАЦИЯ
ВХОД ЗАБРАНЕН
ПУШЕНЕТО ЗАБРАНЕНО
ОТВОРЕНО
ЗАТВОРЕНО
АВАРИЕН ИЗХОД
ЗАБРАНЕНО
ЗАПАЗЕНО
ТЕЛЕФОН
ТОАЛЕТНИ

Getting around

What time does the ...
leave / arrive?
airplane
bus
train
tram

Пътуване

В колко часа
заминава / пристига...?
самолет
автобус
влак
трамвай

Where is ...?

I want to go to ...
How do I get to...?
Is it far/close by?
Can I walk there?
Can you show me?
Go straight ahead
Turn left/right
at the next corner
at the traffic lights

Къде е...?

Искам да отида до...
Как да стигна до...?
Далече / близо ли е?
Мога ли да отида пеша?
Можете ли да ми покажете?
Вървете направо!
Завийте наляво / надясно!
на следващия ъгъл!
на следващия светофар!

Directions

North
South
East
West
in front of
behind
opposite

Посоки

север
юг
изток
запад
пред
зад
срещу

Booking tickets

Where can I buy a ticket?
I want to go to...
I'd like to book a seat to...
One way ticket
Return ticket
student's fare
child's fare
pensioner's fare
1st class
2nd class

Купувам билети

Къде мога да купя билет?
Искам да пътувам до...
Бих искал да резервирам място за...
билет в една посока / еднопосочен билет
билет за отиване и връщане / двупосочен билет
студентски билет
детски билет
пенсионерски билет
първа класа
втора класа

Bus

Where is the bus stop?
Which bus goes to...?
Does this bus go to...?
How often do busses pass by?
Could you let me know when
we get to...?
I want to get off.
What time is the ... bus?
first
last
next

Автобус

Къде е автобусната спирка?
Кой автобус отива до ...?
Този автобус отива ли до ...?
На колко време минават автобуси?
Бихте ли ми казали, когато стигнем до ...?
Искам да слеза.
В колко часа е ... автобус?
първият
последният
следващият

Train

Is this the right platform for...?
Which is the next station?
Is that seat taken?
express
passenger train
dining car
sleeping car
compartment
luggage
time-table

Влак

Това ли е перонът за ... ?
Коя е следващата спирка?
Това място заето ли е?
експрес
пътнически влак
вагон-ресторант
спален вагон
купе
багаж, куфар, чанта
разписание

Taxi

Can you take me to...?
How much does it cost...?
Continue!
Stop here!
Slow down!
Wait here!

Такси

Можете ли да ме закарате до...?
Колко струва...?
Продължете!
Спрете тук!
Намалете!
Чакайте тук!

Car

Where can I hire a car?
How much is it
Daily / weekly?
Does it include insurance?
Where is a petrol station?
How long can I park here?
Does this road lead to ...?
I need a mechanic
battery
brakes
clutch
driving license
engine
lights
oil
petrol
puncture
radiator
road map
tyres
windscreen

Кола

Къде мога да наема кола?
Колко струва?
на ден / на седмица?
Това включва ли застраховката?
Къде има бензиностанция?
За колко време мога да паркирам тук?
Този път води ли до ...?
Трябва ми монтьор.
акумулатор
спирачки
амбреаж
шофьорска книжка
двигател
светлини
масло
бензин
спукана гума
радиатор
пътна карта
външни гуми
предно стъкло

Signs

STOP
REPAIRS
GARAGE
GIVE WAY
DIESEL
UNLEADED
ONE WAY
NO PARKING
DISABLED
FREEWAY
SELF SERVICE
DETOUR

Hotel

Do you have any rooms available?
I'd like
A single room
A double room
A room with a bathroom
A bed
How much is per night?
Can I see the room?
Are there any others?
Is there reduction for students?
Is there hot water?
I'd like to pay the bill.
Can I use the telephone?
The room needs to be cleaned.
I can't open/ close the window.
The toilet won't flush.

Around town

I'm looking for a/the
art gallery
bank
church
city centre
embassy
market
museum
police
post office
public toilet
telephone
tourist information

The post office

I'd like some stamps.
How much is the postage?
I'd like to send a ...
letter
parcel
postcard
telegram
air-mail

Знаци

СТОП, СПРИ
СЕРВИЗ
ГАРАЖ
ДАЙ ПРЕДИМСТВО
ДИЗЕЛОВО ГОРИВО
БЕЗОЛОВЕН БЕНЗИН
ЕДНОПОСОЧНО ДВИЖЕНИЕ
ЗАБРАНЕНО ПАРКИРАНЕТО
ИНВАЛИДИ
МАГИСТРАЛА
САМООБСЛУЖВАНЕ
ОТКЛОНЕНИЕ

Хотел

Имате ли свободни стаи?
Бих искал ...
единична стая
двойна стая
стая с баня
легло
Колко струва на нощ?
Мога ли да видя стаята?
Има ли други стаи?
Има ли намаление за студенти?
Има ли топла вода?
Бих искал да платя сметката.
Мога ли да използвам телефона?
Стаята трябва да се почисти
Не мога да отворя / затворя прозореца.
Водата в тоалетната не се пуска.

Из града

Търся
художествена галерия
банка
църква
центъра на града
посолство
пазар
музей
полиция
поща
обществена тоалетна
телефон
туристическа информация

В пощата

Искам пощенски марки.
Колко струва пратката?
Искам да изпратя ...
писмо
колет
пощенска картичка
телеграма
въздушна поща

surface mail
registered mail
envelope
mail box

Telephone

I want to call to ...
The number is ...
I want to speak for (three) minutes
How much does a three-minute call cost?
I'd like to speak to ... (Mr./ Mrs. ...)
I want to make a reverse-charges phone call.
It's engaged.
I've been cut off.

Internet

Where can I get Internet access?
How much is it per hour?
I want to check my e-mail.

At the bank

I'd like to exchange some money.
What is the exchange rate?
Can I have money transferred here from my bank?
How long will it take to arrive?
bank draft
banknotes
cashier
coins
credit card
exchange
loose change
signature

Sightseeing

Do you have a guidebook / map?
What are the main attractions?
Can I take photographs?
beach
castle
cathedral
church
concert hall
library
main square
market
monastery
monument
mosque
old city
palace
ruins
stadium

обикновена поща
препоръчана поща
плик
пощенска кутия

Телефон

Искам да се обадя на
Номерът е
Искам да говоря (три) минути
Колко струва триминутен разговор
Бих искал да говоря с ... (г-н / г-жа ...)
Искам да се обадя за тяхна сметка

Дава заето

Прекъснаха ме

Интернет

Къде мога да получа достъп до интернет?
Колко се плаща за час?
Искам да проверя електронната си поща?

В банката

Искам да обменя пари.
Какъв е обменният курс?
Мога ли да преведа пари тук от моята банка?
За колко време ще пристигнат?
банков превод
банкноти
касиер
монети
кредитна карта
обмен на валута
пари на дребно
подпис

Туристическа обиколка

Имате ли туристически справочник / карта?
Кои са основните забележителности?
Мога ли да правя снимки?
плаж
замък
катедрали
църква
концертна зала
библиотека
централен площад
пазар
манастир
паметник
джамия
стар град
дворец
руини
стадион

statue	статуя
synagogue	синагога
temple	храм
university	университет

Entertainment

What is there to do in the evening?
Are there any places of entertainment?
How much does it cost to get in?
cinema
concert
nightclub
theatre
discotheque

Interests

What are your interests?
What sport do you play?
art
basketball
chess
dancing
football
hiking
martial arts
meeting friends
cinema
music
night clubs
photography
reading
shopping
skiing
swimming
tennis
traveling
tv
visiting friends
walking

Public holidays

1 January	New Years Day
3 March	Liberation day
April/May	Easter
1 May	Labor day
6 May	Gergyovden (St. George's day) Day of Valor and of Bulgarian Army
24 May	Day of the Bulgarian education and culture and of the Slavonic letters
6 September	Union Day
22 September	Independence Day
1 November	Day of the Leaders of the Bulgarian National Revival
24 December	Christmas Eve
25 December	Christmas

Развлечения

Какво може да се прави вечер?
Има ли места за развлечения?
Колко струва входът?
кино
концерт
нощен клуб
театър
дискотека

Интереси

Какви са интересите Ви?
С какъв спорт се занимавате?
изкуство
баскетбол
шах
танци
футбол
туризъм
бойни изкуства
срещи с приятели
кино
музика
нощни заведения
фотография
четене
пазаруване
ски
плуване
тенис
пътуване
телевизия
ходене на гости
разходки

Празници

Нова година
Освобождение на България
Великден
Ден на труда
Гергьовден, Ден на храбростта и празник на българската армия
Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост
Ден на Съединението на България
Ден на независимостта
Ден на народните будители
Бъдни вечер
Коледа

Weather

What's the weather like?
The weather is
cloudy
cold
foggy
frosty
hot
raining
snowing
sunny
windy

Camping

Is there a campsite nearby?
backpack
can opener
compass
crampons
firewood
gas cartridge
hammock
ice axe
mattress
penknife
rope
tent
tent pegs
torch
sleeping bag
stove
water bottle

Food

breakfast
lunch
dinner
vegetarian meal
I am a vegetarian
I don't eat meat

Menu decoder

Thin pastry rolls stuffed with eggs, cheese and yogurt
Peppers, tomatoes, potatoes, eggplant and other vegetables (with or without meat).
Eggplant, tomato, garlic, oil, salt
Finely chopped cucumber, garlic, oil, mixed in yogurt
Salad of fresh tomatoes, cucumbers, peppers, grated with cheese
Rissoles prepared with meat, mixed together with finely chopped onion
Minced beef, sliced eggplant and potatoes
Vine leaves stuffed with a mixture of

Времето

Какво е времето?
Времето е ...
облачно
студено
мъгливо
мразовито
топло
вали дъжд
вали сняг
слънчево
ветровито

На къмпинг

Има ли къмпинг наблизо?
раница
отварачка за консерви
компас
котки
дърва за огрев
газова бутилка
хамак
пикел
дюшек
джобно ножче
въже
палатка
колчета за палатка
фенер
спален чувал
печка
манерка

Храна

закуска
обед/обяд
вечеря
вегетарианска храна
Аз съм вегетарианец/ вегетарианка.
Аз не ям месо.

Ястия

баница
гювеч
къпоолу
таратор
шопска салата
кюфте
кебапче
мусака
сърми

minced meat, rice, onion, herbs
Thin flaky pastry, butter, walnuts,
Cinnamon and sugar syrup

баклава

Non-alcoholic drinks

buttermilk
fruit juice
mineral water
nectar
soda
soft drink
coffee
espresso
instant coffee
Turkish coffee
tee

Безалкохолни напитки

айрян
плодов сок
минерална вода
нектар
газирана вода
лимонада
кафе
еспресо
нес кафе
турско кафе
чай

Alcoholic drinks

beer
brandy
wine
champagne
cognac
vodka
whisky

Алкохолни напитки

бира
ракия
вино
шампанско
коняк
водка
уиски

At the market

Basics

bread
butter
cereal
cheese
chocolate
eggs
flour
honey
margarine
milk
oil
pasta
rice
salt
sugar
yogurt

На пазар

Основни храни

хляб
масло
зърнени храни
сирене
шоколад
яйца
брашно
мед
маргарин
мляко
олио
макарони
ориз
сол
захар
кисело мляко

Meat & fish

beef
chicken
crayfish
ham
lamb
mussels
oysters
pork
sausage
shrimp

Месо и риба

говеждо месо
пиле
раци
шунка
агнешко месо
миди
стриди
свинско месо
наденица
скариди

turkey
veal

пуйка
телешко месо

Vegetables

beetroot
beans
cabbage
carrot
cauliflower
celery
cucumber
dock
eggplant
hot papers
leeks
mushrooms
nettles
onion
peas
pepper
potato
sorrel
tomato

Зеленчуци

цвекло
боб
зеле
морков
карфиол
целина
краставица
лапад
патладжан
люти чушки
праз
гъби
коприва
лук
грах
пипер
картоф
киселец
домат

Fruit

Apple
Apricot
Banana
Cherrz
Fig
Grapes
Kiwifruit
Lemon
Morello cherry
Orange
Peach
Pear
Plum
Strawberry

Плодове

ябълка
кайсия
банан
череша
смокиня
грозде
киви
лимон
вишна
портокал
праскова
круша
слива
ягода

Shopping

How much is it?
Do you accept credit cards?
Where is the nearest ...
bookshop
chemist
clothing store
greengrocer
market
supermarket

Пазаруване

Колко струва?
Приемате ли кредитни карти?
Къде е най-близкият/близката?
книжарница
аптека
магазин за облекло
плодове и зеленчуци
пазар
супермаркет

Clothing

Coat
Dress
Hat
Jacket

Дрехи

палто
рокля
шапка
яке

Socks	чорапи
Shawl	шал
Sweater	пуловер
Shirt	риза
Shoes	обувки
Skirt	пола
Trousers	панталон
Underwear	бельо

Materials

What is it made of?	От каква материя е?
Cotton	памук
Leather	кожа
Silk	коприна
Wool	вълна
Handmade	ръчна изработка

Colors

Black	черен
Blue	син
Brown	кафяв
Green	зелен
Orange	оранжев
Pink	розов
Red	червен
White	бял
Yellow	жълт

Toiletries

comb	гребен
deodorants	дезодорант
hairbrush	четка за коса
shampoo	шампоан
shaving razor	ножче за бръснене
shaving creme	крем за бръснене
soap	сапун
toilet paper	тоалетна хартия
tissues	кърпички
toothbrush	четка за зъби
toothpaste	паста за зъби
washing powder	прах за пране

photography

I'd like a film for this camera.	Бих искал филм за този фотоапарат
How much is to process the film?	Колко струва проявяването на филма?
B&W film	черно-бял филм
Camera	фотоапарат
Color film	цветен филм
Flash	светкавица
Lens	обектив
Light meter	светломер

Do you smoke?

Do you have a light?	Имате ли огънче?
Don't smoke, please!	Не пушете, моля!
A packet of cigarettes, please.	Пакет цигари, моля.

Материя

От каква материя е?	От каква материя е?
памук	памук
кожа	кожа
коприна	коприна
вълна	вълна
ръчна изработка	ръчна изработка

Цетове

черен	черен
син	син
кафяв	кафяв
зелен	зелен
оранжев	оранжев
розов	розов
червен	червен
бял	бял
жълт	жълт

Тоалетни принадлежности

гребен	гребен
дезодорант	дезодорант
четка за коса	четка за коса
шампоан	шампоан
ножче за бръснене	ножче за бръснене
крем за бръснене	крем за бръснене
сапун	сапун
тоалетна хартия	тоалетна хартия
кърпички	кърпички
четка за зъби	четка за зъби
паста за зъби	паста за зъби
прах за пране	прах за пране

Фотография

Бих искал филм за този фотоапарат	Бих искал филм за този фотоапарат
Колко струва проявяването на филма?	Колко струва проявяването на филма?
черно-бял филм	черно-бял филм
фотоапарат	фотоапарат
цветен филм	цветен филм
светкавица	светкавица
обектив	обектив
светломер	светломер

Пушите ли

Имате ли огънче?	Имате ли огънче?
Не пушете, моля!	Не пушете, моля!
Пакет цигари, моля.	Пакет цигари, моля.

Cigarette paper	хартийки за цигари
Lighter	запалка
Matches	кибрит
Pipe	лула
Tobacco	тютюн

Health

I'm sick	Болен / болна съм.
It hurts ...	Боли ме ...
I have ...	Имам ...
allergy	алергия
anemia	анемия
burn	изгаряне
cold	простуда
constipation	запек
cough	кашлица
diarrhea	диария
fever	температура
headache	главоболие
hepatitis	хепатит
indigestion	стомашно разстройство
infection	инфекция
influenza	грип
lice	въшки
low/high	ниско/високо
blood pressure	кръвно налягане
pain	болка
sore throat	възалено гърло
sprain	навихване
sunburn	слънчево изгаряне
venereal disease	венерическа болест
worms	глисти

Parts of the body

ankle	глезен
arm	ръка, ръце
back	гръб
chest	гръден кош
ear	ухо, уши
eye	око, очи
finger	пръсти
foot	крак, крака
hand	ръка
head	глава
heart	сърце
leg	крак
mouth	уста
nose	нос
skin	кожа
spin	гръбнак
stomach	стомах
throat	гърло

At the dentist

I have a toothache.	Боли ме зъб.
I have lost the filling.	Падна ми пломба.

Частите на тялото

глезен	глезен
ръка, ръце	ръка, ръце
гръб	гръб
гръден кош	гръден кош
ухо, уши	ухо, уши
око, очи	око, очи
пръсти	пръсти
крак, крака	крак, крака
ръка	ръка
глава	глава
сърце	сърце
крак	крак
уста	уста
нос	нос
кожа	кожа
гръбнак	гръбнак
стомах	стомах
гърло	гърло

При зъболекаря

Боли ме зъб.	Боли ме зъб.
Падна ми пломба.	Падна ми пломба.

I've broken a tooth.
My gums hurt.
I don't want it extracted.
Give me an anesthetic!

Счупих си зъб.
Болят ме венците.
Не искам да го вадите.
Сложете ми упойка

Time and dates

What time is it?
It's ...

Am/pm
In the morning
In the afternoon
In the evening

Време и дати

Колко е часът?
Часът е ...

преди обед / след обед
сутрин
следобед
вечер

Days of the week

Monday
Tuesday
Wednesday
Thursday
Friday
Saturday
Sunday

Дните на седмицата

понеделник
вторник
сряда
четвъртак
петък
събота
неделя

Months

January
February
March
April
May
June
July
August
September
October
November
December

Месеци

януари
февруари
март
април
май
юни
юли
август
септември
октомври
ноември
декември

Seasons

Summer
Autumn
Winter
Spring

Сезони

лято
есен
зима
пролет

Present

Now
Today
Tonight

Настояще

сега
днес
тази вечер

Past

Yesterday
the day before yesterday
Last ...week

Минало

вчера
онзи ден / завчера
миналата ... седмица

Future

Tomorrow
The day after tomorrow
Next ... year

Бъдеще

утре
други ден
Следващата ... година

Numbers

0 нула
1 едно
2 две
3 три
4 четири
5 пет
6 шест
7 седем
8 осем
9 девет
10 десет

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

Числа

единадесет
дванадесет
тринадесет
четирнадесет
петнадесет
шестнадесет
седемнадесет
осемнадесет
деветнадесет
двадесет
двадесет и едно
двадесет и две
тридесет
четиридесет
петдесет
шестдесет
седемдесет
осемдесет
деветдесет
сто

101 сто и едно
200 двеста
300 триста
400 четиристотин
500 петстотин
600 шестстотин
700 седемстотин
800 осемстотин
900 деветстотин

1000 хиляда
1001 хиляда и едно
1200 хиляда и двеста
1989 хиляда деветстотин осемдесет и девет
2000 две хиляди
3 000 три хиляди
1 000 000 един милион
2 000 000 два милиона

Abbreviations

AD/BC
Bulgarian Academy of Science
Bulgarian Railways
Bulgarian Telegraph Agency
dr.
etcetera
hours / minutes / seconds
Mr. / Mrs. / Ms
street / road / square
Traffic Police
United Nations

Съкращения

от н. е. / пр. Хр., пр. н. е.
БАН (Българска академия на науките)
БДЖ (Български държавни железници)
БТА (Българска телеграфна агенция)
д-р (доктор)
и т. н. (и така нататък)
ч. / мин. / сек. (час / минута / секунда)
г-н / г-жа / г-ца (господин / госпожа / госпожица)
ул. / бул. / пл. (улица / булевард / площад)
КАТ (Контрол на автомобилния транспорт)
ООН (Организация на обединените нации)

Emergency

Help!
Could you help me please?
I have medical insurance.
Call a/the ...
doctor
police

Бърза помощ

Помощ!
Моля, помогнете!
Имам здравна застраховка
Повикайте ...
лекар
полиция

II. Фразеологизми

небрано лозе
от едното влиза – от другото излиза
сече ми акъла (пипето)
нося си кръста
падна ми шапката
рибата в морето – тигана на огъня
казал на лисицата, а тя на опашката си
протягам си краката според чергата
дебела работа
брашнен чувал
чеша си езика
бабини деветини
наострям ухо
таралеж в гащите
разтягам локуми
имаш много здраве от арменския поп
ставам за резил
спукана работа
правя си гаргара
чашата преля
сърбам си попарата
хлопа ми дъската
хващам си белята
лапни шарани
бълвам змии и гущери
хващам гората
стигам до под кривата круша
не бръсна за слива
събирам си чуковете
уйде коньо в реката
яка ти гърбина
опирам пешкира
трай, бабо, за хубост
за чудо и приказ
газя през просото
чуждата кокошка по-големи ги снася
девета дупка на кавала
петима Петко не чакат
зад девет планини и девет морета
свиря първа цигулка
от много глава не боли
акъл море – глава шамандура
по бели гащи
от девет дерета
храни куче да те лае
косите ми настръхват
опичам си акъла
слаб ми е ангелът
колко вода изтече

насаждам се на пачи яйца
тая работа не е като оная
седя на тръни
танто за кукуруигу
кога стана калайджия, кога му почерня..
бурия в чаша вода
шапка на тояга
между чука и наковалнята
отбивам номера
глей му акъла, па му крой капата
нищо и никакъв
отрових си живота
две дини под една мишница
без да ми мигне окото
пука ми на черупката
лежа на тая кълка
режеш клона, на който седеш
вземи единия, та удари другия
изпявам си песента
търся игла в купа сено
удрям къоравото
трай, коньо, за зелена трева
отварям си очите на четири
пепел ти на устата
задънена улица
хващам те в крачка
намирам се под чехъл
имам набито око
разбирам ти спатиите
не можеш да ми стъпиш на малкия пръст
обирам си крушите
скривам им шайбата
видяла жабата, че подковават вола...
оставам с пръст в уста
голям залък лапни – голяма дума не казвай
за щяло и нещяло
да спи зло под камък
пускам ти мухата
изправям се на нокти
драпам с нокти и със зъби
слагам пръст в раната
пилците се броят наесен
тегля с ченгел думите от устата
вдигам летвата
да би мирно седяло, не би чудо видяло
ядва се
ала-бала
със свито сърце
дума дупка не прави

избий си го от главата
гледай си работата
казана дума – хвърлен камък
втели-некипели
направен от друго тесто
като ударен с мокър парцал
джаста-праста
чашата на търпението преля
лошо ни се пише
от стара коза яре
като куче в каруца
парен каша духа
каквото си надробил, това ще си сърбаш
изпуснахме питомното, ще гоним дивото
след дъжд качулка

свивам номер
виждам се в чудо
вървя по наклонената плоскост
един гледа сватба – друг брадва
плюя си на ръцете
въртят ме на шиш
плюя си на петите
със своите камъни по своята глава
който нож вади, от нож умира
мътните го взели
мед ми капе от устата
ритам си късмета
лепвам се като лепка
правя кал на някого
изяждам калая